

BADEMAĞACI KAZILARI 2004, 2005 ve 2006 YILLARI ÇALIŞMA RAPORU

REFİK DURU* - GÜLSÜN UMURTAĞ**

Bademağacı Höyüğü'nde 1993'de başlayan kazıların son üç yıldaki çalışmaları, sırası ile 5 Ağustos - 16 Eylül 2004, 30 Temmuz - 14 Eylül 2005 ve 28 Temmuz - 14 Eylül 2006 tarihleri arasında sürdürüldü¹. Bu raporumuzda, çalışmaların sonuçları bir arada sunulmaktadır².

* Prof. Dr. Refik Duru, Yazanlar Sok. 2/6 Suadiye-İstanbul (rfkduru@ttmail.com)

** Prof. Dr. Gülsün Umurtak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Beyazıt - İstanbul (gulsunumurtak@isnet.net.tr)

¹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Başkanlığını Prof. Dr. R.Duru'nun, Başkan Yardımcılığını Prof. Dr. Gülsün Umurtak'ın yaptığı kazıların harcamaları, her üç mevsimde de İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği (Proje no.222/29042004;383/03062005;531/05052006), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile aynı bakanlığın DÖSİM Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın sağladığı ödeneklerden karşılandı. ULUSOY Otobüs İşletmesi, kazıya katılan öğrencilerin Antalya'ya gidiş-dönüş otobüs biletlerini temin etti. Kazılarda çıkartılan atık toprağın höyük yamaçlarından uzaklaştırılması gibi çok zor ve masraflı işlemler, Bademağacı Beldesi Belediyesi'nin araçları ile yapıldı; kazı resimlerinin bir kısmı, komşu Dağbeli Beldesi Belediyesi'nin itfaiye aracının merdiveninden çekildi. Sağladıkları ödenek ve yardımlarla kazıların gerçekleşmesini sağlayan ve çalışmalarımızı kolaylaştıran kurumların değerli yöneticilerine en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu raporda yeralan çanak çömlek ve küçük buluntuların çizimleri Sinem Üstün (Arkeolog MA) ve Burhan Gülkan (Arkeolog MA) tarafından yapılmıştır.

Kazılarda görev yapan meslektaş, öğrenci ve diğer katılımcılar şunlardır ;

2004 yılı: Mustafa Samur (Arkeolog - Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi - Antalya Müzesi), Sinem Üstün, Tuğba Güngör (Arkeolog), Dr. Danièle Martinoli (Arkeobotanist - Basel Üniversitesi), Recep Şamdancı, Hakan Çelikçi, Gürdal Ayrızen, Elif Akidil, Gülşah Yücel (İÜ Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğrencileri), Filiz Yuvarlak (İÜ Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü öğrencisi), Selahattin Dereli (Fotoğrafçı - Edebiyat Fakültesi);

2005 yılı: Fütühat Küçükçoban (Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi - Antalya Müzesi), Araş. Gör. Esra Gülseven (Arkeolog MA), Dr. Bea de Cupere (Arkeozoolog - Sagalassos kazı ekibi), Recep Şamdancı, Gürdal Ayrızen, Merve Kavalcı, Çiçek Atay, Berke Sertkol, Murat Çiçek, Filiz Yuvarlak (Öğrenci), Selahattin Dereli (Fotoğrafçı);

2006 yılı: Kubilay Yeğin (Sanat Tarihçisi - Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi - Alanya Müzesi), Ünver Göçen (Arkeolog - Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi - Karadeniz Ereğlisi Müzesi), Araş. Gör. Esra Gülseven (Arkeolog MA), Tuğba Güngör, Merve Kavalcı, Gürdal Ayrızen, Serap Bülbül (Arkeolog), Berke Sertkol, Sevdâ Öztürk, Yusuf Kolcu, Gizem Dertürk, Bekir Aksoy, Mehmet Emin Çeber, Ezgi Avar (Öğrenci), Sinem Köstak (İÜ Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü öğrencisi).

Kazılara katılan ve zor koşullarda özveriyle görev yapan meslektaş ve öğrencilerimize teşekkürlerimizi sunuyoruz

² Bademağacı kazılarının daha önce yayımlanmış önraporları şunlardır: Duru 1997 a ; Duru 1997 b ; Duru 1998; Duru 2000; Duru 2001; Duru 2003; Duru 2005 a; Duru 2005 b; Duru&Umurtak 2006.

Üç sene içinde ağırlıklı olarak höyüğün kuzeyindeki A Açması'nın şimdiye kadar kazılmayan batı kesimi (Lev.1, 2/a-b, 28/b, 29; C 1 - 3 / III 3 - 5 plan kareleri) ile batı yamacın orta ve güneyinde geniş bir alana yayılan 'E Açması'nda çalışıldı (Lev. 1, 2/a-b, 31- 32/a-b; C 4 - 1 - B 3 / V 2 - IV 2). Bunlara ek olarak, A Açması'nın ortalarında yeni bir alanda (Lev. 1, 2/a-b, 4; C 4 / III 5 - IV 2), yüzeyden itibaren yeni bir tabaka kazısına geçildi; daha önce kazılan bazı kesimlerinde derinleşildi ve C 5 - D 1 / IV 2 plan karelerinde, 2002 kazı mevsiminde kazılmasına başlanan 'Derinlik Açması 2'de (DA 2) ana toprağa inildi ve çalışmalara son verildi (Lev. 3/a-b, 4).

14 yıldan bu yana devam eden kazılarla, höyüğün kuzey yarısının yerleşme / tabakalaşma sıradüzeni (stratigrafisi) oldukça ayrıntılı şekilde öğrenildi. İki ayrı derinlik açmasında (DA 1 ve DA 2), - 9 m. civarında ana toprağa erişilerek, ilk yerleşmeden günümüze, höyüğün içinde yer aldığı küçük ovanın 2 m. kadar dolduğu -yükseldiği- anlaşılmış oldu³. Derinlik açmalarındaki Erken Neolitik I (EN I) dönemi yerleşmelerinin ilk beş yapı katı olan EN I / 9-5 hakkında çok fazla bilgi edinilemedi ve bu nedenle bir önceki 'Rapor'da erken dönemlerin tabakalaşma durumu hakkında söylediklerimize eklenecek herhangi bir yeni saptama yapılamadı⁴. Erken Neolitik II'nin ara yerleşmeleri olan EN II / 4 B, 4 A, 4, 3 A ve 3 için de aynı şey söylenebilir.

EN II'nin son iki yapı katı EN II / 2 ve 1 için durum biraz farklıdır. Bu iki yerleşmenin mimarîsi, A Açması'na eklendiğini yukarıda belirttiğimiz yeni kazı alanında, ilk kazı dönemlerine oranla nispeten daha iyi izlenebildi ve yeni bilgiler edinildi.

Geç Neolitik - Erken Kalkolitik (GN - EK) konusundaki belirsizlik devam etmektedir. Bu dönemlerin yerleşmelerinin mimarlık kalıntıları hâlâ ele geçmiş değildir. Bununla birlikte batı yamaçtaki E Açması'nın sonuçları, GN ve EK yerleşmeleri hakkında yeni çıkarımlara olanak sağlayacakmış gibi görünmektedir.

Bademağacı'nın çok geniş alanlarda kazılan, dolayısıyla mimarlık ve küçük buluntu bakımından çok zengin olan İTÇ II yerleşmelerinin önceki yıllarda saptanmış olan tabakalaşma durumunda değişiklik yapılmasını ge-

³ Derinlik ölçüleri, höyüğün en yüksek noktasındaki -Kilise Apsid'inin önü- nirengi noktası ± 0.00 m. kabul edilerek verilmiştir.

⁴ Bademağacı Höyüğü yerleşmelerinin kültürel sıradüzeni (stratigrafisi) konusundaki son durum ve bununla ilgili yorumlar, 2002 ve 2003 yılları çalışma raporunda yapılmıştır (Duru 2005 a:520 vdd.).

rektirecek bulgular, son kazılarla giderek çoğalmaktadır (bkz. Bazı Notlar ve Yorumlar). Ancak durumun biraz daha olgunlaşmasına, yeni saptamalarımızın kesinleşmesine kadar, önceki raporda yapılan tabakalaşma sıralamasını değiştirmek istemiyoruz (*ibid.*).

NEOLİTİK YERLEŞMELER

Höyüğün orta kesimlerindeki DA 1'de önceki yıllarda saptanan EN I / 9-5 yerleşme katlarının özelliklerini öğrenmek ve alınan sonuçları kontrol etmek amacıyla 2002 yılında kazılmasına başlanan DA 2'de, daha fazla buluntu elde etmek için kazı alanı biraz genişletildi (Lev. 3/a-b, 4). Resimde görüleceği gibi, aşağı katlara indikçe daralan açmada, - 9 m.de ham toprak görünümlü birikime ulaşıldı ve bu dolgu içinde de bir süre çalışıldı. Son 50 cm.de insan yaşamına ilişkin herhangi bir buluntu ele geçmedi ve - 9 m. dolaylarının 'Ana Toprak' olduğu kanısına varıldı. Ana toprak için saptanan bu derinlik, DA 1 ile de uyum göstermektedir (Duru 2003: Lev.3).

Mimarlık

DA 2'nin açılmaya başlandığı düzlem olan - 5.60 m.den (EN II / 3'ün 5 numaralı evinin taban derinliği), ana toprağa kadar olan 3.5 m.ye yaklaşan kalınlıktaki birikimde, ENÇ I / 8 yapı katına ait olan kalın, yanık kerpiç yığıntısı dışında (Lev. 3/b), herhangi bir mimarlık izine rastlanılmadı. DA 1'de varlığı öğrenilen, EN II / 8'in kireç harçlı tabanına benzeyen bir kalıntı bu açmada bulunmadı (Duru 2003: 553;Duru 2005: 525).

DA 2'de, daha ziyade açmanın kenar kesitlerinde görülen yanık -taban !-izlerine dayanılarak;

ENÇ I / 5 yapı katı tabanının - 6.62 m.,

ENÇ I / 6 yapı katı tabanının - 7.60 m.,

ENÇ I / 7 yapı katı tabanının - 8.22 m.,

ENÇ I / 8 yapı katı tabanının - 8.42 m.,

ENÇ I / 9 yapı katı'nın da - 9 m. civarında olduğu kabul edildi.

EN II mimarlığı hakkında yeni veriler şöyle özetlenebilir: EN II / 3 yerleşmesi eski yıllarda geniş alanlarda incelenmiş ve bu katın 8 yapısı hemen tümüyle açılmıştı. Son üç sezonda sadece A Açması'nın orta kısımlarında bu yapı katına ait yeni bir yapı açıldı (Lev. 4, 5/a-b - 9 no'lu yapı). Büyük ölçüde kazılmamış kısmın altında kalan yapının plan özellikleri belli olmamakla birlikte, dönemin tek odalı ev tipinin yinelenildiği

söylenbilir. Odanın tabanı üzerinde çok sayıda tüm kap ile 'yonca biçimli tabla / masa' (Lev. 21/d, 26/a) bulunduğuna bakılarak, evin ani bir olayla yıkılmış olduğu tahmin edilebilir.

A Açması'nın güneydoğu kesiminde, IV 3 - 1 / D 2, 3 plan karelerindeki ENÇ II / 3 yapı katları ile çağdaş olduğu kabul edilen 'Izgara Planlı' temellerin mimarî anlam ve işlevleri ile bunların diğer yapılaşma ile olan ilgisini saptamak için, İTÇ II'nin bazı yapıları kaldırıldı. Kazılan alanın tarlalara doğru olan doğu kenarında kalın taş temelli, dikdörtgen planlı, kısmen bozulmuş durumda bir mekân ortaya çıktı (Lev. 4,10/a). Söz konusu alanın değişik yerlerinde aynı yöntemle yapılmış duvar parçaları vardı (Lev.4,10/b). Bu duvarların ait oldukları yapıların plan ve işlevleri hakkında hiçbir şey söylenemez ise de, en dış halka yakınlarında bulunmaları dolayısıyla, savunma ile ilgili olmaları muhtemeldir.

Doğu yamacın aynı kesiminde yapılan bir kontrol kazısında, 80 cm. kadar derinleşildi. 3 X 5 m.lik açmadaki birikimde kültürel kalıntı ele geçmediği için, bu kesimin yerleşme dışında kaldığı, EN II döneminde yerleşmelerin doğu sınırının buralardan geçtiği kabul edildi.

Höyüğün kuzey kenarı yakınlarındaki EN II / 3 yapı katının 7 numaralı evinin batısında yapılan düzenleme çalışmaları sırasında, yanyana inşa edilmiş, dört bağımsız depolama kutusu ele geçti (Lev.4). 1995 yılı kazılarında ENÇ II / 3'ün 1 numaralı evi ile 3 numaralı evi arasındaki sokağın ortalarına yapılmış 6 gözlü depolama sistemi ile (Duru 1998:716;Lev.2, 5/1,2), yapım yöntemi açısından benzerlik gösteren bu depo grubundaki kutulardan birinin içinde tahıl taneleri, taş boncuklardan bir kolye (Lev. 23/a) ve diğerinde bir kemik spatula (Lev. 22/c, 27/a) bulundu.

EN II yerleşim sürecinin ilk kazı yıllarında saptanan 2 ve 1. kat mimarlıklarının daha geniş alanlarda izlenebilmesi amacıyla, 2005'de höyüğün ortalarındaki A Açması'nın batı kenarında 5 X 19 m.lik yeni bir ek açmadaki (C 4 / IV 2 - III 5 kareleri) çalışmalarda, - 5.30 m.ye inildi (Lev. 4). Buna ek olarak, söz konusu açmanın 5 m. batısında, kuzeybatı yamaçtaki İTÇ yerleşmelerinin araştırıldığı açmanın doğu ucundaki 10 X 10 m.lik bir alanda da (C 3 / III 5 karesi) çalışmalara geçildi (Lev. 4). Her iki alanda, ilk metrelerde mimarlık kalıntıları (kerpiç yığıntıları ve yanık yapı molozu) ile GN ve EK çanak çömleği (çç) karışık şekilde ele geçiyordu. Bu karışık birikimin altında, kalınlıkları 50-60 cm. arasında değişen, taş temelli duvarlar görülmeğe başladı. Kısa parçalar halinde günümüze kadar gelen, birbirine paralel yapılmış olan bu duvar kalıntılarının ait oldukları yapıların planları

ve birbirleri ile olan ilişkileri anlaşılır durumda değildi. C 4 / IV 2 karesindeki yoğun yangın geçirmiş kerpiç molozu arasında, üzeri gelişigüzel çizilmiş gibi görünen bir sıvalı duvar parçası ile koni biçiminde kaba, kilden bir nesne belirlendi (Lev. 11/a). Aynı dar alanda ele geçen çç'ye göre, bu mimarlık kalıntıları EN II'nin en geç yerleşim evresine, yani EN II / 1'e aittir.

Höyüğün orta kesiminde, birbirine çok yakın olan bu iki kazı alanında, - 4 m. derinliklerde yoğun bir yangın molozu başlamaktadır. Bu yangın, EN II / 2 yerleşmesinin en az iki evinin duvarları ile taşınmaz ve taşınabilir eşyasının sağlam durumda günümüze kadar gelmesine sebep olmuştur.

Evlerden birincisi, kuzeybatıdaki yamaç açmasının merkeze yakın olan C 3 / III 5 karesinde bulunmaktadır (Lev. 4, 9/a-b - 6 numaralı ev). Bademağacı EN II'nin daha önceki dönemlerde geniş alanlarda araştırılan 3 ve 4. yapı katları için tipik dikdörtgen planda yapılmış olan tek odalı bu yapı, tümüyle kazı alanının içinde kaldığından, ayrıntıları ile çok iyi durumda gün ışığına çıkartıldı. Evin bazı duvarları 40 cm. yüksekliğe kadar sağlam durumdaydı. Kapı, alışlagelen şekilde, evin uzun duvarında (güney), biraz doğu köşeye kaymış şekilde açılmış, kapının karşısına gelen duvarın dibine de 'at nalı' planlı bir fırın yerleştirilmişti (Lev. 9/a-b). Fırının hemen yanında, kerpiçten öne doğru eğik, görece yüksek olan arka ve iki yan kesiminde tahıl tanelerinin dökülmemesi için kilden kenarları yükseltilmiş bir tahıl öğütme grubu da eksiksiz durumda ele geçmiştir (Lev. 9/b). Bunun dışında, oda içinde çok sayıda ezgi taşı, havan ve havaneli gibi ev / mutfak araç gereçleri bulunuyordu.

Söz konusu yapının kuzey kenarının hemen dışında, iki sıra halinde, üst yüzü kaplumbağa sırtlı (*plano-convex*) kerpiçler durmakta idi. Bunların niçin buraya düzenli şekilde yerleştirilmiş oldukları konusunda bir tahmin yapamıyoruz.

A Açması'nın batı kenarında C 4 / IV 2 - III 5 karelerinde kazılmasına başlanan alan dar olduğu için, ENÇ II / 2 yapı katına ait yapılar ve diğer bazı mimarî üniteler kısmen açığa çıkartılabildi (Lev. 4, 6/a). Bu yeni alanın kuzey ucunda birbirine yapışık durumda bir ev (!), bir depo odası (!) ile bir işlik yeri (!) bulunuyordu (3, 4, 5 numaralı mekânlar). Yapıların hemen yarıya yakın kısmı kazı alanı dışında kaldığı için, üç parçalı bu yapılaşmadaki mekânların planları tam olarak anlaşılamadı. Bununla birlikte, höyüğümüzde şimdiye kadar karşılaşılmayan bir düzende konumlandırıldığı anlaşılan bu yapı grubunun en kuzeydeki ünitesinin planında da yeni bazı özellikler görülmektedir. Güney uzun duvarına

açılmış olan kapısının sadece bir kenarı ortaya çıkmış olmasına rağmen, EN II / 3 ve 4 tabakalarında görüldüğü gibi, sürgülü (!) olduğu anlaşılan bir kapıdan (Lev. 6/b), iki basamak inilerek girilen 3 no'lu evin doğu kenarına, bir kapı ile geçilen dar bir bölüm eklenmişti. Yapı grubunun 4 no.lu ikinci mekânı, içinde oturulmak için değil, bu yapı kompleksinde yaşayanların yiyecek vs. saklanması için düzenlenmiş bir ambar yeri -yükçük- olarak yapılmış gibidir. 4 no.lu odanın doğu yarısı 12 tane kutu / depo sandığı ile doldurulmuştur (Lev. 4, 7/a-b). Ölçüleri farklı olan kutular, bu dönemin uygulamalarına uyan bir yöntemle, önceden pişirilmiş olan kil levhalarının yanyana getirilip birbirine bağlanması şeklinde yapılmıştı (Duru&Umurtak 2005:15 vd.). Kutuların içinde tahıl kalıntısına rastlanmamış olması, binalara son veren yangın felaketinin, yerleşmede depolanan tahılın tükendiği bir mevsimde gerçekleştiği şeklinde yorumlanabilir (Umurtak 2007). Kutulardan iki tanesi içinde birer küçük boy çömlek ele geçmiştir (Lev. 13/a, 14/b, 18/c). Depo odasından 3 numaralı odaya geçiş veren kapının aksındaki bir diğer kapı ile en güneydeki 5 numaralı mekâna girilmektedir. İçinde ocak yerleri, taşınmaz kutular ve el değirmeni altlıkları olan bu kesimin bir ışık yeri olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 4, 7/b, 8/a). Işık yerinin açılanmış tabanı üzerinde çok sayıda tüm durumda kapacak, taş aletler ve yığınlar halinde kil sapan tanesi ele geçti (Lev.8/b). Ayrıca taban üzerinde, gerçek ölçülerde yapılmış tam plastik bir ayak modeli *in-situ* durumda bulundu (Lev. 8/a, 22/a, 25/d). Bu ışığın yağmur vs gibi dış etkilerden korunması gerekeceği için, üstünün bir çatı ile örtülü olduğunda, yani buranın da kapalı bir mekân olduğunda kuşku yoktur⁵.

Bu üçlü yapı grubundaki ambarlardan başka, bu grubun 3 ve 4 no.lu odaların duvarlarının dış tarafında, 6 gözlü bir kutu dizisi daha bulunmaktadır. Bu kutuların da burada olan bir kapalı mekânın içine yapıldıklarını sanıyoruz (Lev. 4, 7/b).

Mezarlar

DA 2'nin alt katlarında -büyük olasılıkla ENÇ I / 7 yapı katı düzeylerinde-, "sırtüstü *hocker*" konumunda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yatırılmış yetişkin bir kadına ait mezar bulundu (Lev.11/b). Bu, Bademağacı EN yerleşmelerinin en eski mezarıdır.

⁵ 2001 yılında bulunan kırmızı boyalı üçgen dizisi motifli duvar sıvası parçası ile (Duru 2003:555 vd., Lev. 10/2 Duru 2005: 527, Lev. 9/1,2), bir Ana Tanrıça figürünü (Duru 2003: 560, Lev. 31) büyük olasılıkla buradaki bir yapıya aitti.

Çömlekçilik

DA 2'deki çalışmalar sırasında, EN I / 9-5 yapı katlarına ait çok fazla çç bulunmamıştır; bununla birlikte bu açmadaki kazılarla daha önce kazılmış olan DA 1'in çok daha az miktardaki çç malzemesine yeni parçalar eklenmiş oldu. Ele geçenlerin çoğu koyu gri, bazen de açık kirli bej renk hamurlu, orta kalınlıkta kenarlı ve hafifçe perdahlanmış ya da hiç perdahlanmamış, orta derecede pişirilmiş kaplara ait şekilsiz karın parçalarıdır. Dolayısıyla bu erken dönem kaplarının biçimleri konusunda fazla bilgi edinilemedi. Lev. 15-16'da, bu yerleşmelerin çç'sinden bazı örnekler verilmiştir. Resimlerden anlaşılabilceği üzere, kenarları düz yükselen veya hafif dışbükey karın profilli derin çanak ve küçük boy çömlekler çoğunluktadır. Erken tabakalardaki kaplarda tutamak kullanılmazken, EN I'in üst tabakalarında tutamak uygulaması başlamaktadır. Kap formlarında da, geç katlara doğru kapsamlı bir gelişme çizgisinin varlığı sezilmektedir.

EN'nin geç döneminde bulunmuş kaplar, biçim olarak daha önceki yıllarda aynı yerleşmelerde bulunmuş olanlardan farklı değildir. 2006'da EN II / 3 ve 2 yapı katı evlerinde ve depo tesislerinin içinde ele geçen çok sayıda tüm veya tümlenebilir kabin çoğunluğu, daha önceki dönemlerden tanınanların tekrarıdır (Lev. 12/a-d, 13/b-d, 14/a-c,e,17/a-b, 18/a-d, 19/b). Bunlar dışında, EN II/1 tabakasına ait çan biçimli bir çanak (Lev.12/e), ilki EN II/2 yapı katındaki 4 no'lu depo odasında kutulardan birisinin içinde bulunan kapanan ağızlı (Lev.13/a), diğeri ise aynı yerleşmede 5 no'lu ışikte ele geçen oval kesitli (Lev.14/d,19/c) küçük çömlekler ve armudi biçimli, karşılıklı iki çift dikey ip delikli tutamağı olan kapaklı iri çömlek (Lev. 19/a) yeni kap formları olarak Bademağacı EN repertuarı'na katılmıştır.

Küçük Buluntular

Figürin ve idoller: EN II'nin değişik yerleşme katlarında tam plastik bir 'Ana Tanrıça' figürini (Lev. 20/a, 24/a-b), yassı plaka şeklinde bir kadın betimi (Lev. 20/c, 24/e) ile birkaç 'Çuval Gövdeli ve Sokma Başlı' tipte idol (Lev. 20/b, 24/c-d) bulunmuştur. Bunlar Bademağacı'nda, Höyücek'te ve Hacılar'da daha önceki yıllarda bulunanlardan farklı değildir.

Mühürler: 2004 yılında, doğu yamaçtaki ızgara planlı temellerin olduğu kesimde çalışmalara başladığımız ilk gün, bir önceki yıl indiğimiz düzeyde, toprak üzerinde çok iyi durumda, pişmiş topraktan (pt) bir damga mühür (*pintadera*) ele geçti (Lev.21/a, 25/b). Üzerinde 'Gamalı Haç' motifi olan eser, Bademağacı Neolitik mühür koleksiyonunun en güzel parçalarından biridir. Bu mührün EN II'ye ait olduğunda kuşku yoktur.

Tepenin güneybatı kesiminde E Açması'nın ortalarında (C 1 / V 1 plan karesi) açılmasına 2006 yılında başlanan Derinlik Açması 3 (DA 3) kazılarında, İTÇ birikimin altındaki katmanda bir damga mühür bulundu (Lev.21/b, 25/c). Mimarîye bağlı olmayan bu mühürün çok yakın benzerleri Bademağacı EN II/1 (Umurtak 2000, Res.3/6), Höyücek Kutsal Alanlar Dönemi (Duru-Umurtak 2005, Lev. 132/3-4, 142/3-4, 177/3) ve Hacılar II B katında (Mellaart 1970: Şek.187/1-5) ele geçmiştir.

Diğer Pişmiş Toprak Eserler: EN II / 2 katının buluntuları arasındaki bir insan ayağının tam plastik tasviri, olağanüstü ilgi çekicidir (Lev. 22/a, 25/d). Yukarıda bir kez daha vurguladığımız gibi, günümüzdeki ayakkabı ölçüleriyle yakl. 36-37 numara büyüklüğündeki bu ayak tasvirinin, bilekten itibaren alt tarafı eksiksiz ele geçmiştir (Bileğin üst tarafında kırıklar vardır. Mevcut uzunluk 26 cm.). Gevrek fırınlanmış olan tasvirin bilek kısmının (konç) ortasına, topuk altına kadar devam eden 4.5 cm. çapında bir delik açılmıştır. Pabucun ön kısmına, birbirine paralel, yumuşak yivler yapılmıştır. Orta boyda bir insan heykelinin ayağı olabilecek ölçü ve nitelikteki eserin bulunduğu 5 no'lu mekânın tabanı ve eşyaları çok iyi durumda günümüze gelmiştir; ancak evin yıkıntı birikimi içinde bu ayak parçasının ait olabileceğini düşündürecek herhangi bir tasvire ait kalıntı ele geçmemiştir⁶. EN II yerleşmelerinin yıkıntı molozunda ele geçen ayak şeklinde bir kap parçası, yukarıda sözü edilen ayak modeline benzemekle birlikte, yapılma amacı değişik olmalıydı. Büyük olasılıkla bu parça bir riton'un ayağı idi. Minyatür ayak modelleri denebilecek küçük boyda pt ayaklardan da son üç yılda birkaç örnek bulunmuştur.

GN / EK birikimi içinde bulunmuş olan birisi insanımsı (!), diğeri kuş görünümlü iki tasvir ilginçtir (Lev. 20/d-e, 25/a). Oyun figürlerini (Satranç figürleri gibi) anımsatan bu eserlerin bölgemizde ve Anadolu'nun diğer bölgelerinde benzerlerini tanımlıyoruz.

⁶ Doğal ölçülere yakın ayak tasvirlerine örnek olarak Höyücek'teki 'Ayak biçimli kap' gösterilebilir (Duru&Umurtak 2005:Lev.62/1;101/6). Çok önemli bir buluntu olan ayak modeli ileride ayrıntıları ile değerlendirilmek üzere ele alınacaktır. Burada şu kadarını söylemek istiyoruz ki, ayak modeli ele geçtiği mekânda, tek başına duran, kullanılan -veya işlev gören- bir eserd. Dikey aksındaki delik, esere bir şeyin sokulduğu ve ayağın da bu sokulan şeyin kaidesi olduğunu akla getirmektedir. Sokulan nesne çok büyük olasılıkla yuvarlak kesitli bir tahta idi ve belki bu sapın diğer ucunda, bugün niteliğini bilemeyeceğimiz bir sembol vardı. Bu türden ayak tasvirlerinin çok küçük boyda olanlarında da dikine hazırlanmış delik bulunduğu için, tüm ayak modellerinin benzer şekilde işlev görmesi büyük olasılıktır. Ayak modellerinin -ya da kaidelerin- ölçülerdeki farklılıklar, doğal olarak taşıdıkları sembollerin boyutlarını da etkilemekteydi. Diğer bir anlatımla küçük boyutlu kaidelerin taşıdıkları semboller de minyatür boyutlarda olmalıydı.

EN II / 3 katının 9 numaralı evin tabanında *in-situ* bir başka önemli pt buluntu, 'dört yapraklı yonca' biçimli 'masa / tabla'dır (Lev. 21/d, 26/a). Üzeri kirli beyaz renkli, ince fakat sağlam bir astarı olan eserin, kısa, kalın silindirik bir kaidesi vardır⁷.

Başka pt eserler içinde, hayvan başı şeklinde biten tutamaklı bir kepçe (Lev.20/f), EN II/3 yapı katına ait pişmiş toprak dairesel bir kapak (Lev. 21/c), EN II / 2'nin 5 no'lu ışık yerinde ele geçen, dikdörtgen biçimli olduğu anlaşılan pişmiş topraktan bir başka kapak (?) (Lev. 26/b) ile aynı yerleşmeye ait üzerine hasır veya sepet izi çıkartılmış, disk biçimli pişmiş toprak bir plakaya (?) ait parça (Lev. 26/c), 'Bumerang' benzeri L biçimli, masif, ağır bir eser ile konik, saksı biçimli, masif kilden nesnelere (Lev. 11/a) ve sapan taneleri (Lev. 8/b) sayılabilir.

Diğer Buluntular: 2004 / 06 kazı dönemlerinin diğer küçük eserleri arasında, EN II / 2'den çok ustaca şekillendirilmiş, oval minyatür mermer kap (Lev.27/c), taştan çok sayıda keski, balta, taştan ve pişmiş topraktan boncuk taneleri, kolyeler (Lev.23/a-b, 27/b) taş topuz (Lev.23/c, 27/d), EN evlerinin tabanlarında gruplar halinde onlarca *in-situ* ezgi taşı (Lev.5, 6/b,7-9) çakmaktaşı ve obsidien dilgi çekirdekleri, ve kemik spatullarla (Lev. 22/b-c, 27/a) bız'lar vardır.

Hayvan ve Bitki Kalıntıları: Höyüğün değişik yer ve birikimlerinden elde edilen hayvan kemikleri Arkeozoolog Dr. Bea De Cupere tarafından, EN tabakalarından eleme -yüzdürme yöntemiyle toplanan bitkisel kalıntılar da Arkeobotanist Dr. Danièle Martinoli tarafından kampımızda ve usulüne uygun şekilde götürüldüğü yurt dışı laboratuvarlarda incelenmiş ve konular hakkında ilk önraporlar hazırlanmıştır. Bu yazının son kısmındaki Ekler'de her iki raporun Türkçe özetleri verilmektedir.

İLK TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMELERİ

Kazılara başlanan 1993 yılından 2003'e kadar, çoğunlukla höyüğün orta ve kuzeydoğu kısımlarında çalışılarak geniş alanlar açılmış (Lev. 28/a, 29), ilk kazı mevsiminde höyüğün güneyindeki 10 X 20 m. boyutunda B Açması'ndan başka, tepenin güney yarısı ile batı yamaçta herhangi bir çalışma yapılmamıştı. 2004'ten itibaren, höyüğün batı ve güney kesimindeki durumun öğrenilmesine ağırlık verildi.

⁷ Eser, onarım ve tamamlanması amacıyla gerekli izinler alınarak, İÜ Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Laboratuvarı'na getirilmiş ve Uzman Yüksel Dede tarafından onarıp tamamlanmıştır. Meslektaşımız Dede'ye teşekkürlerimizi sunarız.

2004 döneminde höyüğün kuzey batı yamacındaki C 4 - B 1 / III 5 - 2 plan karelerinde, yakl. 30 X 30 m. boyutunda yeni bir açmada çalışmalara başlanmıştı (Lev. 32/a). Ertesi yıl, bu alandaki çalışmalar kuzeye doğru geliştirilerek (Lev. 28/b, ve 29), bu kesimde hâlâ eksiksiz şekilde öğrenilmediğine inandığımız İTÇ dönemi yerleşmelerinin ve mimarlık uygulamalarının araştırılmasına devam edildi.

Aynı yıl (2005), höyüğün güney yarısında da kazılara başlandı (E Açması). Önceleri dar bir alanda sürdürülen çalışmalar, 2006 mevsiminde biraz daha genişletildi ve açmanın ölçüleri 30 X 50 m. ye ulaştı (Lev. 31, 32/b).

Mimarlık

2004 yılı çalışmalarında, doğu yamaç boyunca varlığı öteden beri bilinen 'Yamaç Taş Döşemesi'nin (*glacis*), kuzey ve kuzeybatı yamaçta da - yer yer daralmasına ve bozulmasına karşın- devam ettiği öğrenildi. Taş döşemenin, daha önceki yıllarda da saptandığı gibi, birkaç kez yenilendiği, tabakalaşmış döşeme yüzeyleri arasındaki toprak katmanlarının varlığından açıkça anlaşılmaktaydı.

Kuzeydeki kazılar sırasında, C 1 / III 3 plan karesindeki yamaç döşemesi bandı üzerinde taş kaplanmamış 4 m. genişliğinde bir kesim olduğu görüldü (Lev. 28/b, 29-30). İki yanı düzgün bir taş dizisi ile sınırlanmış, tabanı da bastırılmış topraktan olan bu aralığa özellikle taş döşenmediği, başka bir anlatımla buranın yerleşmeye giriş için hazırlanmış bir geçiş (kapı) yeri olduğu düşünüldü. 'Kuzey Giriş 1' (KG 1) olarak isimlendirilen ve İTÇ II yerleşmelerine ait olan bu muhtemel 'kapı'nın gerçek planının nasıl olduğu, pasajın iki yanındaki taş döşemenin bozularak kaldırılması istenmediğinden, tam olarak anlaşılamadı. Yani, '*Girişe iki yandan birleşen bir duvar (sur) var mıdır, geçidin iki yanında masif bir dolgu - bastion- söz konusu müdür ?*', belli olmadı.

KG 1'in 20 m. kadar kuzeyinde taş döşeme bir kez daha kesilmektedir. Höyüğün kuzey-güney aksı üzerindeki bu aralık da, ikinci bir 'geçiş yeri' olarak düşünüldü (Kuzey Giriş 2 - KG 2). KG 2 biraz daha dar olmakla birlikte, plan olarak diğer aralığın, KG 1'in benzeridir (Lev. 29-30); iki yanı düzgün sınırlanmış, basit bir pasaj.

KG 1 ve KG 2 arasındaki taş döşemenin bir bölümü kaldırılıp derinleştirildiğinde, 80 cm. kalınlığında bir duvara rastlanıldı. En alttaki iki taş sırası korunmuş olan bu temelde de 2 m. genişliğinde bir kesilme vardı ve burası da bir 'giriş yeri' olarak kabul edildi (KG 3). Bu sonuncu giriş,

diğerlerine oranla daha dar ve kısadır; ama onlar gibi, düz basit bir pasaj şeklinde planlanmıştır. KG 3'ün güney kenarı bir süre izlenmiş ve temelin KG 1'in altına girecek şekilde geliştiği görülmüştür (Lev. 29-30). Dolayısıyla, KG 3'ün KG 1 ve KG 2'den eski olduğu söylenebilir.

2003 yılında A Açması'nın kuzeyinde yapılan genişleme kazılarında, doğu yamaç boyunca devam eden taş döşemenin bir süre sonra bozulduğu gözlenmiş ve çok geniş bir alanda çalışılmış olmasına karşın, kuzey ve hafif kuzeybatı kenarlarda İTÇ yerleşmesine ait mimari kalıntı ve hatta pek fazla çç de ele geçmemiştir. Bu nedenle İTÇ yerleşmelerinin höyüğün batı kesimlerinde varlığı konusunda kuşkuya bile düşülmüştü (Duru 2005:532 vdd.). O tarihten sonra gelişen kazılar göstermiştir ki, İTÇ II dönemi yerleşmeleri, hemen hemen doğu yamaçtaki durumun simetriği olarak, batı yamacın bu kısmında da devam etmektedir.

Höyüğün kuzeybatusındaki İTÇ II yerleşmelerinin mimarlığı ile ilgili hususlar şöyle özetlenebilir: KG 1'den geçilince, oldukça geniş bir açık alan'a -avlu- girilmektedir. Avlunun sağ tarafında sağır bir duvar vardır (Lev. 33/a-b). Bu duvar, batı yamaçta sıralanmış yapıların kuzeydeki sonuncusunun (20 numaralı yapı) kuzey duvarıdır (Lev. 29-30). Kapı önü avlusundan doğudaki olası bir iç kapıdan sonra kasaba içine girilebilmektedir. Kasaba içinde güneye doğru ilerlenirse, batı kenarda yanyana sıralanmış, bazıları 'megaron' veya 'megaronumsu-' planlı 6 yapının yer aldığı görülmektedir (20-25 numaralılar - Lev. 30, 34, 35/a). 30-40 cm. kalınlıkta taş temelli duvarları olan bu yapılar, bir 'iç oda' (*cella*) ve çoğu kez önlerinde derin veya kısa bir 'ön avlu'dan (*pronaos*) oluşmaktadır. Evlerin hepsinde, dar kenarların iki yanından ileri çıkan duvar çıkıntıları (*ante*) arasına alınmış kapılar, höyüğün ortasına açılmaktadır. İç oda'ların arka duvarları, dıştan geçen yamaç döşemesine dayanmış, arka duvarların bazılarında döşeme ile arada dar aralıklar bırakılmıştır. Ev duvarlarının üst kısmının nasıl ve hangi malzeme ile yükseltildiği belli olmadığı gibi, taban ve taşınmaz ev eşyası kalıntısı da yoktur.

Tümü İTÇ II'nin ilk dönemi olan İTÇ II / 3 yerleşmesine ait olan bu evler, kullanımları sırasında, zaman içinde bazı değişiklikler geçirmiş ve *ante*'ler höyüğün merkezine doğru yükselerek uzatılmıştır. Bu eklerin yeni bir yapılaşma döneminin kanıtları şeklinde, örneğin İTÇ II / 2 yapı dönemi olarak düşünülmesi, -bizce- pek gerekli değildir. Doğru yamaç boyunca rastlandığı gibi, bazı yerlerde İTÇ II / 3 katı yapılarının önünde ve biraz daha üst düzlemde yapılmış ikinci bir ev sırası, yani İTÇ II / 2 yerleşmesine koşut

daha geç bir yapılaşma, kuzeybatı yamaçta görülmemiştir. Bununla beraber, batı yamaç evlerinin *ante*'lerinden daha ileride ve biraz yüksek kod'larda, kalın bazı duvar parçaları vardır (Lev.29). Planları belli olmayan yapılara ait olan bu duvarlar İTÇ II / 2'nin değil, doğu yamaçta olduğu gibi, İTÇ'nin daha geç dönem yerleşmelerinin kalıntıları olmalıdır.

2005 yılında, höyüğün güney yarısında çalışmalara devam edilmesine karar verildi. 1993'de höyüğün bu kesimindeki B Açması'nda önemli mimarî bulgular ele geçmiş (Duru 1997 a:785 vdd.), fakat bazı pratik nedenlerle, bu kesimde araştırmaların geliştirilmesi ileri yıllara bırakılmıştı. 2005'te höyüğün batı yamacının ortalarında, tepenin dar aksı üzerinde, genişliği 10 m. ile 15 m. arasında değişen, uzunluğu da 45 m. olan 'E Açması'nda araştırmalara geçildi. Dar kenarı, tepedeki 'Kilise'nin kapısının (*nartex*) 5 m. kadar batısında olan E Açması'nda çalışmalara son kazı mevsiminde devam edilmiş ve açma biraz daha genişleyerek kenar ölçüleri 30 X 50 m.yi, kazılan alanın yüzeyi de yakl. 1500 m²'yi bulmuştu (Lev. 29, 31, 32/b). Çalışmaların bitiminde, A Açması'nın kuzeybatı kenarı ile E Açması arasındaki mesafe 10 m.ye inmişti; B Açması'ndaki kilise'nin kapısına olan uzaklık da 5 m. idi.

2005 ve 2006'da kazılan E Açması'nın değişik yerlerinde, tümü İTÇ'ye ait olan değişik mimarlık evreleri saptanmıştır. Bu geniş açmada açığa çıkan yerleşme evrelerinin sayısı A Açması'ndakinden fazla ve bir oranda farklı niteliktedir. Bu nedenlerle, E Açması'nın tabakalaşması ile A Açması'nda yıllardan bu yana saptanmış olan ve doğruluğu defalarca kanıtlanan tabakalaşma sistemleri arasındaki uyum konusunda şimdilik kesin şeyler söylemek istemiyoruz. Bu konudaki olasılıklar ve alternatifler henüz tartışılmakta ve önümüzdeki kazı sezonlarının sonuçları beklenmektedir. Gelecek yıllarda, E Açması ile A Açması'nın birleştirilmesi ile durum tam olarak öğrenilecek ve tabakalaşma sistemi doğru ve kesin şekilde oluşturulacaktır. Bugün için söylenebileceklerin başında, A Açması'nda tespit edilen ve büyük oranda açığa çıkartılan İTÇ II mimarlığının eski evreleri olan İTÇ II / 3'ün ve onun kesintisiz devamı niteliğindeki İTÇ II / 2'nin, güney yarıda da aynen devam ettiği'dir. Bunlara ek olarak, İTÇ II sonrasına ait yerleşmelerin de bu kesimde var olduğu büyük ihtimalle kesinleşecektir (bkz. Bazı Notlar ve Yorumlar).

E Açması'nın mimarî sonuçları şöyledir: E Açması'nın höyük dışındaki tarlalarla birleşen en batı -dış- kenarı yakınlarında, genişliği 3 m. civarında olan 'Yamaç Taş Döşemesi' devam etmektedir. Höyüğün doğu, kuzey ve kuzeybatı yamaçlarındaki kaplama ile aynı yöntemle yapılmış olan bu

yamaç döşemesine içten bitişmiş olarak, 5'i tamamen, 1'i kısmen olmak üzere, dikdörtgen planlı, *ante*'li toplam 6 ev açılmıştır (Lev. 35/b). Bazıları 'megaron', bazıları da 'megaronumsu' planlı denebilecek bu evler, yapım yöntemleri ve ölçüleri bakımından daha önceki yıllarda höyüğün diğer kesimlerinden tanıdığımız yapılara bire-bir uymaktadır. Örneğin bu açmadaki, orta odaları ve ön avluları ile tipik megaron planlı 29 ve 31 numaralı yapılar, doğu yamaçtaki 1 ve 2 numaralı yapıların her bakımdan paralelleridir. Her iki yamaçta, megaronumsu yapıların planlarında bazı oynamalar yapılmış, orta odanın arkasına ikinci bir oda eklenmiştir. Yapıların biri dışında hepsinin arka duvarları vardır; 30 no.lu yapıda arka duvar yapılmamış, dolayısıyla bu mekân bir geçit şeklini almıştır. Sonuç olarak, E Açması'nın en dış halkasındaki yapılar ile daha önceki yıllarda açılan A Açması'nda yapılar arasında, yapım yöntemleri ve plan özellikleri bakımından hemen hiç bir farkın söz konusu olmadığını söylenebilir.

E Açması'nın diğer kesimlerinde durum farklıdır. Dış çemberdeki megaron ya da megaronumsu yapılar dizisi ile zirvedeki Kilise arasında kalan alanda, bazıları çok sağlam durumda günümüze gelmiş bir hayli yapı kalıntısı ortaya çıkmıştır (Lev. 31, 36). Aralarında yapım ve plan farkları, aynı zamanda zaman farklılıkları açık şekilde görülmekte olan bu yapı kalıntıları ile ilgili hususlar şöyle sıralanabilir: Açmanın Kilise'ye bakan doğu kenarında, yüzeyden 1.5 m. aşağıya kadar olan birikimde, çok yoğun bir taş dolgu bulunmaktadır. Varlığının açıklaması zor olan bu yığının altında, bu kesimdeki en son yerleşmenin taş temelli yapıları gelmektedir⁸. Höyük yüzeyinin 1.5 m. kadar altındaki bu mimarî kalıntılar, iki masif taş temelli kule / burç arasına alınmış bir kapı, bu kapının iki yanından batıya doğru giden duvar uzantıları ve daha güneyde kapı ile organik ilişkide olan çok odalı bir komplekse aittir (Lev. 31 - siyah doldurulmuş duvarlar-). Büyük kısmı oldukça iyi durumda günümüze gelmiş olan bu yapının doğu kısmı, Kilise'nin altına doğru gelişmektedir. Güneye doğru olan kesimde iki oda açıldıktan sonra, yapı daha güneye, kazılmamış kısma doğru ilerlemektedir. Bu nedenlerle yapının planı tam olarak anlayamamıştır.

Söz konusu olan yapının masif kuleli kapısı ile çok odalı bölümlerinin gerek inşa yöntemi, gerekse genel planlanmalarının, Bademağacı'nda şimdiye kadar özellikleri iyi bilinen İTÇ II mimarlığı ile herhangi bir ilişkisi / benzerliği olduğu söylenemez. Ayrıca çömlekçilik konusunun ele alınacağı kısımda vurgulanacağı gibi, yapının odaları içinde *in-situ* buluntulara

⁸ Kilisenin altındaki taş dolgu, kilisenin inşası sırasında, temellerin sağlam bir zemine oturması için yapılmış olabilir.

bakılacak olursa, bu yapının ait olduğu yerleşmenin İTÇ II sonrasına ait olması gerekmektedir. Bu bakımdan hemen yukarıda sözünü ettiğimiz yapı kompleksinin, höyükte şimdiye kadar varlığını bilmediğimiz İTÇ II'den İTÇ III'e geçiş aşamasını temsil ettiği de düşünülebilir.

Bu yapı grubunun 50-70 cm. altında, daha erken bir yerleşme evresine ait yapıların temelleri gelmektedir (Lev. 31 -kırmızı doldurulmuş duvarlar-). Bu ikinci yerleşmenin mimarlık kalıntıları da, çok odalı bir yapı kompleksinin varlığını göstermektedir. Bu daha erken yapı grubunun 9 odası kısmen ya da tamamen açılmıştır; ancak bu yapı da kazılmış alanın dışına, doğuya Kilise'nin altına ve kuzeye doğru gelişmektedir. Bu nedenle yapının genel planı konusunda fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Ara kapılarla birbirine geçilen odalardan oluşan yapının -birbirine giriş veren- iki odasında onlarca irili ufaklı küp, çömlek ve küçük boy kapacak in-situ konumda bulundu (Lev. 37/a). Keramik buluntular, bu yapının İTÇ II'ye ait olduğunu göstermektedir.

Söz konusu iki farklı dönemin çok odalı yapılarının bittiği çizgi ile yerleşmenin en dış çemberindeki megaron sırası arasında kalan, açmanın orta kısımlarında ise, şimdiye kadar tanımladığımız, megaron veya çok odalı kompleks türünde yapılaşmalardan farklı bir mimari görünüm vardır. Bu alanda en az iki evre halinde olan, kalın duvarlı iki büyük yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapılardan batıdakinin ölçüsü 12 X 7 m.dir (Lev. 31 -yeşil doldurulmuş duvarlar-). Batı dar kenarı kısmen yıkılmış, tek odalı bu yapının duvarları çok özenli ve güzel işçilikte, oldukça iri taşlardan yapılmıştır. Güneye uzun duvarının orta kesimindeki, incelen 3.20 m. genişlikteki kısım, olasılıkla binaya giriş yeri, yani kapı aralığı idi. Yapı içinde taban izlerine ve ev eşyası olarak herhangi bir buluntuya rastlanılmadı. Binayı örten yoğun taş birikimi, duvarların bir hayli yükseğe kadar taş'la örülmüş olduğuna işaret etmektedir (Lev. 38).

E Açması'nın ortalarında hemen her yerde, yukarıda son olarak betimlediğimiz kalın duvarlı büyük yapıya, inşa karakteri bakımından benzeyen, birden fazla evreli yapılaşmalara ait duvar kalıntıları ve taş döşeli alanlar vardır. Bunlardan megaronlara plan olarak bir ölçüde benzeyen bir yapı, kalın duvarlı büyük yapının hemen batı bitişiğinde yer almaktadır ve büyük yapının altına doğru geliştiği için, ondan daha eski olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 37/b) . Bu son yapı ile ilgili olarak vurgulamak gerekir ki, bu sonuncu bina 31 numaralı megaronun *ante*'lerinin önüne ve üzerine yapılmıştır; dolayısıyla, megaronlardan daha geç olduğunda kuşku yoktur.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız E Açması'ndaki oldukça karmaşık mimarlık durumunu değerlendirmek ve bütün kalıntıların birbiriyle ilişkilerini, eskilik ve yenilik durumlarını saptamak, 2006 yılı çalışmaları bitiminde tam olarak mümkün olamadı. İleriki yıllarda E Açması'ndaki çalışmalara devam edilmesi, kazıları bir yandan kilisenin kuzey kesimine, öte yandan höyüğün henüz hiç el değmemiş daha güney kısımlarına doğru geliştirilmesi planlanmıştır. Bu mümkün olursa, hem höyüğün bu kesiminin, hem de höyükteki tüm yerleşim planlamasının, yerleşim dokusunun nasıl olduğunun, özellikle de kalın duvarlı bağımsız yapıların konumlarının ve megaronlarla olan ilişkilerinin anlaşılabilceğini umuyoruz.

E Açması'nda 2006'da derin tabakaların durumunu anlamak amacıyla başlanan derinlik açmasında (DA 3), 2 m. kadar derinleşildi (Lev. 29). İlk alınan sonuçlara göre, kalın taş temelli yapılaşmanın altında, yer yer bazı taş yığıntıları ve İTÇ çç'si bulunmakla birlikte, İTÇ'nin megaronlarından daha erkene gidebilecek bir döneminin varlığına dair kalıntılara rastlanmış değildir. Ancak, ilk 1.5 m.lik birikimde EN (?) ve GN / EK'ye ait çç ve bir damga mühür bulunduğu göz önüne alınırsa, bu kesimdeki yerleşme sırasının höyüğün kuzey yarısına paralellik gösterdiği tahmin edilebilir; yani İTÇ II yerleşmeleri -kuzeyde olduğu gibi-, doğrudan Neolitik yerleşmelerin yıkıntı birikiminin üzerindedir; arada herhangi bir yerleşme yoktur.

Mezarlar

Daha önceki yıllarda, höyüğün doğu kesimindeki 12 no'lu megaronun kuzey ante'sine içten bitişik durumda, yaklaşık 80-85 cm çapında yanyana tek taş sırası ile belirlenen iki halka (!) ortaya çıkmıştı. 2004 yılı çalışmaları sırasında, bu dairelerin içinde derinleşilerek, daha geniş olan halkanın altında bir küp mezara rastlandı (Lev. 39/a-b). Çukura, ağzı doğuya bakar şekilde, doğu-batu doğrultusunda yerleştirilmiş olan küpün içindeki iskelet harap durumda idi ve kafatasının hemen yanına küçük boyda gaga ağızlı bir testi konulmuştu (Lev. 39/b, 44/a - ön sıra, ortada).

Çömlekçilik

İTÇ II çömlekçiliğinin tipik örneklerinden her üç kazı mevsiminde bol miktarda ele geçti. Bu raporda, söz konusu dönemin daha önceki yıllardan iyi tanınan yayvan, derin çanakları, kulplu, gaga ağızlı, bezemesiz, çizi ya da kabartma bezemeli küçük boy testileri -testicik-, çift kulplu bezemesiz düz veya bezemeli irice testileri, çift kulplu bezemeli-bezemesiz çömlekçiklerin-

den bazılarının çizim ve fotoğrafları verilmiştir (Lev. 40/a-b,d-e, 41-43/a, 44/a, 44/b -kısmen-, 45). Ayrıca Lev. 37/a'da görülen oda içinde, sayılarının tespit etmenin mümkün olamadığı, onlarca orta ve büyük boy çömlek ve küp olduğunu yinelemek isteriz.

Bu bilinen türler yanında, masif kuleli kapısı olan çok odalı yapının güney uzantısındaki odalar içinde, küresel gövdeli, makara kulplu (Lev. 40/c, 44/b, 46/a), düz veya burma kulplu, uzun sivri gaga ağızlı yeni bir küçük boy testi tipinin örnekleri bulunmuştur (Lev. 43/b-c, 44/b, 46/b-c). Aynı alanda herhangi bir mimarlık kalıntısına bağlı olmaksızın ele geçen, temiz hamurlu, ince kenarlı, çarkta yapılmış bej renkli bir çanak (Lev. 46/d), eski kazı yıllarında A Açmasında saptanan Orta Tunç Çağı kaplarının benzeridir.

Çömlekçilik geleneğine uymayan, 'Ayrışık / Fantazi Kap' ve 'Riton' olarak nitelendirilen buluntulardan iki parça ele geçmiştir. Bunlardan birincisi 22 numaralı megaron içinde ele geçen, hayvan şeklinde, sırtına iki ince, uzun akıtacak eklenen, siyah renkli ve *incrusté* bezemeli kap (Lev. 47/g, 50/a), diğeri de bir kuş ritonudur (Lev. 50/b).

Küçük Buluntular

Pişmiş Toprak Buluntular: 2004/06 dönemleri pt buluntularının ilk grubu 'idol'lerdir. Eski kazı dönemlerinde de azımsanmayacak kadar çok sayıda bulunmuş olan idollerden, son üç yılda ele geçen basitçe şekillendirilmiş, göğüslerinin üzeri çizi bezemeli iki örnek Lev. 47/a-b, 48/a-b'de verilmektedir.

Mühürler: Bademağacı İTÇ döneminde bulunmuş pişmiş toprak ve taş damga mühürlerinin sayısı giderek artmaktadır. Son üç yıllık çalışmalarda, dairesel, oval, dörtgen ve üçgen baskı alanlarına sığ oluk açılarak veya çizilerek, değişik şekillerde haç veya çizgisel geometrik motifler yapılmış yirmiden fazla mühür ele geçmiştir (Lev. 47/c-f, 48/c-d, 49).

2005 yılında kuzey yamaç döşemesi üzerinde bulunmuş pişmiş topraktan bir mühür, gövdesinin kalın tıkaç biçimi ve baskı alanı içindeki motifleri nedeniyle farklı bir tiptir (Lev. 47/f, 49/e-f)⁹. Kilden yapılmış tıkaç benzeyen bir eser (Lev. 50/c), bir önceki mühürü anımsatmakla birlikte, üzerindeki nokta baskılara bakılacak olursa farklı işlevli bir eşya gibi görünmektedir.

⁹ Bu mühür R.Duru tarafından yazılan aynı bir makalede ele alınmıştır (Baskıda).

Bademağacı İTÇ dönemi mühürlerinden bazıları taştan yapılmıştır. Bunlardan birinin dörtgen baskı alanına kesişen sığ çizgiler doldurulmuştur (Lev. 49/g).

Maden buluntular: Madenden küçük eserler arasında en ilginç olanı, bakırdan yapılmış bir mühürdür¹⁰. İnce, uzun karmaşık bir sapı olan mührün kare biçimli baskı alanına derin oluklarla bir 'haç' yapılmış ve dört köşesine derin oyuklar açılmıştır (Lev. 50/e-f).

Diğer maden buluntular, başlı süs iğneleridir (Lev. 50/d).

BAZI NOTLAR ve YORUMLAR

Bu raporumuzda özetlediğimiz 2004-06 kazı dönemlerinde elde edilen bilgiler ve bunlara dayalı sonuçlar hakkındaki bazı önerilerimizi ve yorumlarımızı, aşağıda kısa notlar halinde sunuyoruz.

- A Açması'ndaki Erken Neolitik yerleşmelerin tabakalaşma durumunun, birkaç yerde kontrol edildikten sonra, artık değişmeyecek şekilde öğrenildiğini sanıyoruz. Bu dönemin ilk yarısı olan EN I'in beş yapı katından (EN I / 9-5) sadece biri kesin şekilde mimarî izlere dayalı olarak temsil edilmektedir: EN I / 8 yerleşmesi. Bilindiği gibi bu yerleşmenin mimarlık kalıntısı, DA 1'de bulunmuş olan kireç katkılı taban sıvasıdır (Duru 2003: Lev.5/1,2). Diğer yerleşme evrelerinde tabanlar tam olarak tespit edilememiş, ayırımlar açma kesitlerindeki izlere dayanılarak yapılmıştır. Yaklaşık 2 m. kalınlığındaki kültür toprağı birikiminde bulunmuş olan çanak çömlek de bu ayırıma uygun olarak toplanmıştır.

- EN'nin yedi ayrı yapı katı halindeki geç evresi (EN II / 4A, 4, 3B, 3A, 3, 2, 1), somut mimarî kanıtlarla sıralanmaktadır ve kazı yapılan yerlerdeki tabakalaşmayı göstermektedir. Bu dönemin son iki yapılaşma dönemi olan EN II / 2 ve 1, 2005 ve 2006'da oldukça dar alanlarda kazılmış olmakla birlikte, mimarlık özellikleri eskiye oranla biraz daha iyi öğrenilmiştir. Bu konuda not etmek istediğimiz iki önemli nokta, EN II / 2'de, eski dönemlerde rastlanmayan şekilde, çok odalı evlerin birbirine bitişik yapılarak ev gruplarının oluşturulmaya başlanması ile EN II / 1'de duvar temellerinde 'taş'ın kullanılması gibi önemli bir gelişmenin ortaya çıkışıdır.

¹⁰ Prof. Dr. Hadi Özbal'ın bildirdiğine göre, mühür içinde eser miktarda başka clemalar olmakla beraber, bakırdan yapılmıştır. Sayın Özbal'a her zaman olduğu gibi, kazımıza yaptığı katkılar dolayısıyla teşekkür borçluyuz.

- EN I ile EN II yerleşmeleri arasında genelde, iki büyük ve önemli farklılık vardır. Bunlardan birincisi, önceleri basit dal-çamur yöntemiyle (*wattle and daub*) yapılan kulübelerin yerlerini, EN II'de 'kerpiç' duvarlı gerçek anlamda 'ev'lere bırakmasıdır. İkinci farklılık, çömlekçilik konusundadır. EN I'de basit ve sınırlı bir biçim repertuarı içinde oldukça ilkel olan çömlekçilik, EN II'de yerini çok sofistike bir zanaatkarlığa bırakmaktadır.

- EN I ve EN II arasında "*Mimarlık ve Çömlekçilik'te gözlenen bu değişikliklerin açıklanması nasıl olmalıdır*" sorusunu, biz daha önce de değişik yerlerde tartışmıştık (Duru 1999; Duru 2007). Yakın zamana kadar fikrimiz, "*Bu iki dönemin birbirinin kesintisiz devamı olduğu*" şeklinde idi. Araştırmalar geliştikçe bu konudaki düşüncelerimizde bazı değişmelerin olduğunu söylemek isteriz. EN II'nin, EN I'in kesintisiz devamı olduğu varsayımı üzerinde artık eskisi kadar ısrarcı değiliz.

- Son kazı dönemine kadar, höyüğün güneyinde EN ve GN / EK'de yerleşilip yerleşilmediği hakkında kesin bir bilgimiz -ve fikrimiz- yoktu; hatta bu erken dönemlerin sadece höyüğün kuzeyinde olabileceğini, bir varsayım olarak düşünüyorduk. E Açması'ndaki DA 3'te ele geçen bazı küçük buluntular -çç ve bir damga mühür-, höyüğün bu kesiminde de İTÇ öncesi yerleşmelerin bulunduğunu kanıtlamıştır. Önümüzdeki yıllarda bu kesimlerde de EN'nin ve belki daha geç dönemlerin mimarlık kalıntılarına rastlanması şaşırtıcı olmayacaktır.

- Neolitik süreç ile İTÇ II yerleşmeleri arasında uzun bir -zamansal-boşluk vardır. Bu sebeple, "*Kuruçay'dan çok iyi bilinen ve bir hayli uzun süreli olan Geç Kalkolitik dönem, acaba Bademağacı'nda gerçekten hiç yaşanmamış mıdır ?*" sorusu bizi uzun süre meşgul etti ve bazı yazılarımızda bu konuyu tartıştık (Duru 2000: 205; Lev.16; Duru 2003:570; Lev.20,29; Duru 2005:530; Lev.33, 34). Ancak çok zengin çç buluntular veren Neolitik ve İTÇ II yerleşmelerinin tipik malzemesinden tamamen farklı nitelikte olan bir çç türü (Umurtak 2005), höyüğün doğu yamacının orta kesimlerinden sonra, güneydeki E Açması'nda da ele geçmeğe başlamıştır. Bu durumu önemle vurgulayarak not etmek istiyoruz.

- Anadolu'nun batı yarısında -hatta tüm Anadolu'da-, Bademağacı İTÇ yerleşmeleri ölçülerinde büyük, aynı zamanda sağlam ve anlaşılır durumda günümüze gelmiş yerleşmelerin sayısı fazla değildir. Bu nedenle, "*Bademağacı İTÇ yerleşmesi, yerleşim dokusu ve mantığı açısından tüm bölge için bir röper noktası durumuna gelmiştir*" diyebiliriz.

- Son yılların İTÇ dönemi açısından en önemli sonuçlarından biri, İTÇ II yerleşmesinin ilk evrelerinin, güneyde ve kuzeyde birbirinin adeta si-

metriği olacak şekilde var olduğunun öğrenilmesidir. Bu durumun irdelenmesi ve değerlendirilmesi sonucu bazı saptamalar yapılabilir. Birinci husus, İTÇ II / 3 yerleşmesinin önceden planlanmış olduğudur. Bademağacı'nda Neolitik sürecin bitiminden birkaç bin yıl gibi çok uzun bir süre geçip, höyük yerleşilmeyen boş bir yükseklik halindeyken, İTÇ II'de gelen topluluk buraya yerleşmişti. Kasaba veya küçük bir kent boyutundaki bu yerleşmenin başlangıçtan itibaren çok düzenli bir anlayışla kurulmuş olması, buranın bir önplanlama sonucu, bir defada inşa edildiğini akla getirmektedir. Sanki önceden bir 'İmar Planı' (!) yapılmış ve herkesin buna kesin şekilde uyması sağlanmış gibidir¹¹.

- Yukarıdaki varsayıma eklenecek bir ikinci önemli husus da şudur; *"Bademağacı İTÇ II / 3 kasabasının önceden planlandığı ve planın uzunca bir süre özenle / dikkatle uygulandığı kabul edilirse, bu yerleşmede bir otoritenin varlığının düşünülməsi, yani buranın yönetim açısından bir 'Kent Devleti' olması ihtimali gündeme gelecektir. İTÇ içindeki bu sosyal oluşumun -ve politik gelişmenin- Anadolu'nun pek çok yerinde de aynı çağlarda yaşandığı düşünülebilir (İTÇ II öncesinin Neolitik-Erken Kalkolitik-Geç Kalkolitik ve İTÇ I gibi farklı orijini olan kültürlerini burada dikkate almıyor ve bu konuda bir genelleme yapmak istemiyoruz).*

- Gerek doğu, gerek batı yamacın megaron(umsu) planlı evlerinin hepsinde girişler, höyüğün ortasına bakar şekildedir. Yani yerleşmenin evlerinin tümü, en dış halkada ve yerleşmenin orta kesimini çevirir şekilde planlanmış ve konumlandırılmıştır. Bu yerleşim modeli, doğal olarak *"Höyüğün orta kesimindeki alanda bir grup yapının var olması gerekecektir"* şeklinde değerlendirilebilir. Ancak Kilise ile A Açması arasındaki alanda (D Açması - Duru 2003: Lev. 40/1-2), İTÇ II'ye ait herhangi bir bina şimdiye kadar bulunmamıştır (Bu alanda yüzeye yakın derinliklerde rastlanan taş temeller, İTÇ II'ye değil daha geç bir döneme, Orta Tunç Çağı'na aittir. Ancak bu kesimde yeterince derinleşilmediğini belirtmek isteriz).

E Açması'nda son yıllarda ortaya çıkan mimarî görünüm, konuya bir ölçüde açıklık getirmiş gibidir. Şöyle ki; söz konusu kazı alanının

¹¹ Yerleşme yerinin, uygulanması pahalı ve zor bir yöntem olan bağımsız bir sur ile çevrilerek savunulması yerine, evleri yerleşmenin en dış halkasına çepeçevre sıralayarak, arka duvarlarıyla savunmanın sağlanmasına çalışılması, erken dönemlerden yakın zamanlara kadar kullanılmış, en akılcı ve ekonomik sistemlerden biridir. Merhum meslektaşımız Sevgili Manfred Osman Korfmann'ın 'Anatolische Siedlungsschema' olarak tanımladığı (M. Korfmann: Demircihüyük I, Mainz (1983): 222) bu uygulamanın en güzel örneklerinden biri Bademağacı İTÇ II / 3 yerleşmesidir.

ortalarında varlığı anlaşılan yapıların bazıları, özellikle kilisenin altına doğru gelişen çok odalı yapı grupları, konum ve planları açısından, megaron ve megaronumsu planlı yapıların (konutların) çevirdiği orta alanda var olması gerekli sayılan, özel işlevli yapılar olmak için çok uygun konumdadırlar; yani bunlar yerleşmenin politik, dinî liderlerinin konutları ve buradaki topluluğun diğer ihtiyaçları için yapılmış idarî yapılar olabilirler¹².

- Üzerinde durulması gereken bir başka önemli konu da, İTÇ II yerleşmesinin savunulması için yapılan uygulamalardır. Yerleşmeyi çepeçevre döndüğü artık kesine yakın şekilde öğrenilmiş olan 'Yamaç Döşemesi', ilk bakışta yerleşmenin savunulmasının kolaylaştırılması için yapılmış gibi görülebilir: bazı 'Orta Çağ kaleleri' gibi. Ancak bu taş kaplama, doğu yamaçta yumuşak eğimle yükselen yamacı örtmekte ise de, diğer yerlerde, özellikle batı yamaçta adeta düz bir alanı kaplamaktadır¹³. Dolayısıyla, Bademağacı'nda çok dik eğimli bir höyükleşme olmadığı için, yamaç yüzeyinin taşla döşenmesini, 'düşmanların höyüğe tırmanması sırasında engellenmesi' gibi bir düşünce ile açıklamak hiçbir şekilde söz konusu olamaz.

Yamaçların taşla döşenmesinin mantıklı açıklaması şöyle olabilir: "Bademağacı Höyüğü'nün bulunduğu ova, zaman zaman oluşan gölleşme nedeni ile muhtemelen sular altında kalıyordu¹⁴. İTÇ halkı da evlerini yaptıkları yükseltinin (höyük) kenarlarının ve evlerinin duvarlarının yükselen 'su' tarafından aşındırılması / eritilmesinin önüne geçmek, yani evlerinin yıkılmasını önlemek amacıyla, höyüğün yamaçlarını taşlarla kaplamışlardı". Bu 'taş kaplama işi'nin bir'den çok defa tekrarlandığı kesindir. Saptamalarımız ve gözlemlerimiz, kaplama operasyonunun İTÇ II içinde en az 3 kez tekrarlandığı ve su yükselmeleri nedeniyle döşemenin bozulan bölümlerinin ve kente girişlerin

¹² Yukarıda betimlenen, birbirinden zamansal farkları olan çok odalı yapı gruplarının her ikisi de, yukarıda belirttiğimiz gibi hemen doğu bitişiğindeki Kilise'nin altına doğru gelişmektedir. Bu olumsuz durum nedeniyle, yapılardan en altta olanını önümüzdeki yıllarda izleyip, daha geniş alanlarda açmak ve plan özelliklerini tam olarak öğrenilebilmek ne yazık ki mümkün olmayacaktır. Daha yeni olan yapının kazılmamış kısımlarından hiç değilse güncye doğru uzanan bölümü, önümüzdeki kazı döneminde kolayca açılacaktır.

¹³ Yerleşmelerin etrafındaki fazla dik olmayan yamaçlarını taş döşeme kuşağı ile çevirme uygulaması, aynı dönemlere tarihlenen komşu Elmalı Ovası'ndaki Karataş Höyük'te de görülmektedir (Warner 1994:118;Pl.148, 149 a).

¹⁴ Bademağacı Höyüğü'nün içinde yer aldığı küçük ova, etrafı dağlarla çevrili kapalı bir havzadır. Günümüzde çok yağışlı kış ve bahar mevsimlerinde ovanın bir bölümü -höyüğümüz de dahil olmak üzere- sular altında kalmakta, ova bir göl görünümünü almaktadır.

yenilendiği yönündedir. Bu değişiklikleri, yapı katları ayırımı ile paralel düşünmek kanımızca doğru olmayacaktır. Bu gelişmeler ve oluşumlar bize doğal nedenlere bağlı gibi görünmektedir; kültürel bir değişime bağlı bir tabakalaşma olayı herhalde söz konusu değildir.

- Yamaç döşemesinin savunmayla ilgisi olmadığı görüşü doğru ise, *'Bu büyük ve olasılıkla zengin yerleşme acaba nasıl korunuyordu? Bademağacı İTÇ yerleşmelerinde bağımsız bir savunma sistemi yok muydu?'*. Yerleşmenin bazı kesimlerini çeviren bir duvarın (sur) varlığına işaret eden bazı kanıtlar bulunmuştur. Bu kanıtların en güçlüsü, doğu yamaç evlerinden en kuzeydeki 9. ev dışından geçen kalın duvardır (Lev. 30 -siyah doldurulmuş duvar - Duru 2000:199 vd.). Bu duvar, İTÇ II yerleşmelerinden birinin suru gibi görünmektedir. Bir diğer sur (!) kalıntısı da, yerleşmenin kuzey ucu yakınlarında, KG 3'ün üzerinde olduğu duvardır (Lev. 30 - siyah doldurulmuş duvarlar). Ancak ne var ki, 'sur'a veya yıkıntularına ait höyüğün diğer kesimlerinde herhangi bir iz yoktur. Sur kalıntılarının, bu kadar geniş bir alan kazılmış olmasına karşın başka yerlerde neden bulunamamış olduğunun açıklamasını yapmak hiç kolay değildir. Başka bir söylem ile İTÇ II yerleşmelerinin çepeçevre bir savunma duvarı ile çevrildiğini kesin şekilde söylemek ve kanıtlamak mümkün değildir.

- Bağımsız bir sur sisteminin tüm yerleşmeyi çeviriyor olması ihtimalinin azlığı, bu yerleşmelerin savunmasız bırakıldığı anlamına gelmemelidir. Kanımızca yamaç döşemesinin iç çizgisine dayalı olan megaron planlı evlerin dışa bakan arka duvarları, kente girişleri engelleyen bir tür sur görevi yapıyordu. Duvarlar ince olmakla birlikte, sıkışık şekilde bitleştirilmiş dar megaronların ortak arka duvarları rahatça, dışarıdan gelen kötü niyetlileri durdurabilecek güçteydi. Yani ayrıca bir sur yapmak gerekli olmamalıydı.

- Sur benzeri duvarlara ait kalıntıların, kentin kuzey ucundaki boş bir alanın çevresinde görülmesi bir rastlantı sayılmamalıdır. Yerleşmenin kuzeyinde herhangi bir yapının olmadığı bu alanın yamaca bakan kenarında, höyüğün diğer kesimlerindeki gibi ev dizisinin bulunmamasına karşın, yamaç döşemesi devam etmektedir. Aşağıda nedenini tartışacağımız bu boş kesimin etrafının açık olup savunmasız bırakıldığı düşünülemez. Büyük olasılıkla sadece bu alanın etrafı savunma duvarları (sur) ile çevrilmişti. Bu önerilerimiz doğru ise, böyle bir uygulama ile Anadolu'da ilk kez Bademağacı'nda karşılaşılmaktadır.

- Savunma ile ilgili olarak gündeme gelecek bir diğer konu, kente girişlerin nasıl olduğuydu. Hemen açıklamak isteriz ki, bağımsız 'Kent Kapısı' niteliğinde herhangi bir giriş yeri, şimdiye kadar bulunmamıştır.

İTÇ mimarlığına ait bulguların anlatıldığı kısımda söylendiği gibi, höyüğün kuzey ucu tarafında, yamaç döşemesi üzerinde iki evreli olmak üzere, üç ayrı 'aralık' ya da 'giriş yeri' vardır (KG 1-3).

Bunlar, önerdiğimiz gibi gerçekten geçit ise, acaba nasıl korunuyorlardı, belli değildir. Bu durumda da, "Söz konusu aralıkları gerçekten kent girişleri olarak değerlendirmek ne derecede doğru olacaktır?" sorusu gündeme gelmelidir. Bu konuyu aramızda uzun uzun tartıştık. İTÇ II'ye ait olan Bademağacı yerleşmelerinin bu girişlerini karşılaştırabilmek için herhangi bir kapı sistemi Anadolu'da yoktu. Esasen genelde savunma sisteminin (sur) en zayıf noktası olan ve bu nedenle mutlaka güçlü biçimde savunulması gereken kent kapılarına ait örnekler -Neolitik / Geç Kalkolitik dönem kentleri ve Troya I, II yerleşmeleri hariç-, Anadolu'da biraz daha geç dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Bütün bu gerekçelere rağmen, biz yamaç döşemesindeki bu pasajların kentin bu kesimine giriş için hazırlanmış yerler olduğunu ve yukarıda belirttiğimiz gibi, bu kesimi çeviren savunma duvarının üzerinde açıldıklarını düşünüyoruz.

- Evlerin (megaronların) sıralandığı kesimlerde, durum nasıldı; kasa-baya giriş çıkışlar nasıl sağlanıyordu? Kanımızca, evlerle sarılı olan kesimlerde, ev dizisi içinde belli aralıkların geçiş yeri olarak bırakması ile bu sorun çözülmüyordu (Lev. 30). Doğu yamaçtaki 4 numaralı, batı yamaçtaki 30 numaralı mekânlarda, megaronlara benzeyen dar uzun aralıkların arka duvarlarının bilhassa yapılmamış olmasıyla, bu alanlar bir geçiş yeri konumu kazanmışlardır. Eğer bu değerlendirmemiz doğru ise, 4 ve 30 no.lu geçitler, gerçek anlamda kapı binaları (*Propyleon*) olmalıdır¹⁵.

- Yerleşmenin planlamasının mantığı ile ilgili bir başka önemli sorun da, kentin kuzeyde hafif sivrileşen ucunda hiçbir İTÇ binasının bulunmamasıdır. Genel planda görüleceği gibi (Lev.30), doğu ve batı yamaçlardan gelen ev sıraları kuzey uç yakınlarında kesilmektedir. Meslektaşlarımız bu kesimdeki İTÇ yapılarının çok bozulmuş olmaları nedeniyle, yapı kalıntularına rastlanılmamış olabileceğini düşünebilirler. Ancak kazılar sırasında bu kesimde sadece EN II dönemi yapıları vardı; kesinlikle İTÇ yerleşmesi yoktu. Ayrıca bu kesimde, birkaç parça dışında İTÇ keramiği de bulunmamıştır. Bu nedenle kentin planlamasında bu alanın özellikle boş bırakılmış olduğu düşünülmelidir. Kuzey kesimin boş bırakılmış olmasının açıklaması şöyle olabilir: "Bu kısım gerçekten İTÇ'de yerleşilmemiş boş bir alandı. Kasabanın hayvan sürüleri bu kesimde tutuluyor ve hayvanların giriş çıkışları da

¹⁵ 3 No'lu yapının da arka duvarı bulunmamıştır. Ancak bu yapının planı ile çok oynanmıştır ve buranın bir geçiş yeri olamayacağını düşünüyoruz.

burada açılmış 'Giriş'lerden oluyordu". Bu kısmın dışı açık, savunmasız bırakılması da söz konusu olamayacağı için, kentin sadece bu kesiminin etrafını çeviren bir savunma duvarı yapılmıştı. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu alanın güneydoğu ucunda sur denebilecek bir duvar, tam simetriği olan güneybatı uçta da -KG 1 ile KG 2 arasındaki kesimde- sur gibi kullanılabilir bir duvarın başladığı görülmektedir. Kuzey alan ile evlerin bulunduğu kesim arasında da belki basit bir çit, hayvanların kasaba içine girişlerini engelliyordu.

- Bu savunma sistemi önerisinin açıklanması gerekli zayıf yanı, hayvanların girmesi için hazırlanmış geçitlerin nasıl savunulduğu idi. Başka şekilde sorulursa; "*Bu geçişler kapı kanatları ile istendiğinde geçişi engelleyecek bir sisteme sahip mi idi?*". Bu soruyu kesinlikle yanıtlayabilmek sanırız hiç mümkün olmayacaktır.

- Bademağacı İTÇ II yerleşmesinin oldukça kalabalık bir kasaba olduğu söylenebilir. Açılmış ev sayısına bakılırsa, İTÇ II / 3 yerleşmesinde 50-60 kadar ev olması muhtemeldir. Bu yapıların çevrelediği orta alanda idari ve özel bazı yapıların bulunduğu da anlaşıldığına göre, kasabanın nüfusunun 400 civarında olduğu düşünülmelidir. Böyle bir yerleşmenin disiplinli şekilde organize olması, yukarıda bir kez daha söylendiği gibi güçlü bir otorite ile mümkündür. Bölgemizde ve yakın komşu bölgelerde önerdiğimiz türde bir yönetimin varlığı şimdiye kadar önerilememiştir. Bu konuda tek istisna Karataş Semayük'tür. Orada, ortaya alınmış bir bina çevresindeki bazı yapılar ve 'çit duvarlarla (*palisade*)' koruma altına alınmıştır (Mellink 1974:351;III.1). Dolayısıyla Karataş'ı da Bademağacı gibi bir kent devleti olarak kabul etmek mümkündür. Karataş'ta bu düzen İTÇ I'de başlamaktadır. Bademağacı'nda ise bu konum biraz daha geç dönemde ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Bu bağlamda, her iki kentin bir süre çağdaş olarak yaşadıkları anlaşılmaktadır.

- Bademağacı ile Karataş birbirine komşu ve belki de rakip iki 'Beylik'in merkez yerleşmesi olabilir. Çevrelerindeki nispeten küçük bir bölgeyi, ovayı kontrol eden bu iki komşu güç arasında arkeolojik bazı belgelere göre bir ilişki vardır. Mimarlıkta megaron planlı yapılar, çömlekçilik uygulamaları, mühür tiplerindeki benzerlikler, aradaki ilişkilerin veya çağdaşlıkların kanıtlarıdır. Ancak iki merkezin arkeolojik buluntuları arasında bazı önemli farklılıklar da vardır. Karataş'ta yerleşmenin merkezinde yer alan tek odalı büyük ev adeta tek başına bir şato (!) görünümündedir. Büyük olasılıkla sadece bu yapının savunulması düşünülmüş, çevreye düzensiz şekilde yayılmış evler için savunma önlemi

alınmamıştır. Bademağacı'nda ise kasaba bütünü ile korunmaktadır. Mühürçülükte Bademağacı çok daha zengin bir repertuar sergilemektedir. Karataş çömlekçiliğinin bej üzerine kahverengi boya ile band bezemesi ile soluk beyaz boya ile yapılan bezeme Bademağacı'nda hiçbir örnek vermemiştir.

- Karataş'ta yerleşme yerinin hemen dışındaki alanlarda mezarlık'lar ve grup halinde mezarlar vardır. Biz henüz Bademağacı İTÇ yerleşmesinin mezarlığını bulamadık. Höyüğümüzün çevresindeki geniş düzlüklerde, hiç kuşkusuz mezarlıklar vardı.

EXCAVATIONS AT BADEMAĞACI

A REPORT OF THE CAMPAIGNS OF THE YEARS 2004, 2005 AND 2006 (A Comprehensive Summary)

During the campaigns of the last three years of excavations at Bademağacı, initiated in 1993, work was carried out in the previously unexcavated western part of Trench A (Pl.1, 2/a-b, 28/b, 29; C 1 - 3 / III 3 - 5 grid-squares) on the northern side of the mound and in Trench E, extending over a wide area in the middle and southern side of the western slope (Pl. 1, 2/a-b, 31- 32/a-b; C 4 - 1 - B 3 / V 2 - IV 2). In addition, a new stratigraphic excavation was initiated from the surface in the middle of Trench A (Pl. 1, 2/a-b, 4; C 4 / III 5 - IV 2).

The uninterrupted excavations have clearly revealed the stratigraphy of the northern half of the mound. Two deep trenches (DA 1 and DA 2) that were opened reached virgin soil at about -9 m level indicating that the small plain surrounding the mound has risen about 2 m since the first settlement¹⁶. Not much information on the first five levels (9 through 5) of Early Neolithic I (EN I) has been gathered from these deep trenches; therefore there is no new information to add to what was given regarding the early stratification in our previous report¹⁷. In fact, the same is valid for the intermediary levels of Early Neolithic II / 4 B, 4 A, 4, 3 A and 3. The new area of excavation added to the Trench A allowed us to gather new information about and follow more clearly EN II / 2 and 1, the last two building layers of EN II. However, the vagueness concerning the Late Neolithic / Early Chalcolithic (LN / ECh.) still prevails because we still have not uncovered any architectural remains belonging to settlements from these periods.

On the other hand, evidence from the EBA II settlements, which display a richness of architecture and small finds as they have been uncovered across extensive areas, is accumulating so rapidly that a revision of the stratigraphy has become necessary in recent years (see Some Notes and Comments). However, we would like to adhere to our previously

¹⁶ The depth measurements are in reference to ± 0.00 m in front of the church apse, as this is accepted as the highest point of the mound.

¹⁷ The latest developments and relevant comments on the cultural stratigraphy of Bademağacı Höyüğü settlements were published in the report for the campaigns of 2002 and 2003 (Duru 2005a: 520 ff).

announced stratigraphy until the situation is further clarified and until our new assessments are verified (*ibid*).

NEOLITHIC SETTLEMENTS

In DA 2 located about the middle of the mound, a deposit of apparently virgin soil was reached at about -9 m level and work continued in this soil for a further period. At a depth of about 50 cm, no evidence regarding the presence of human life could be seen and it was concluded that this was virgin soil. This depth of the virgin soil from DA 2 was also verified in DA 1 (Duru 2003: Pl. 3).

Architecture

A deposit of almost 3.50 metres from the beginning of DA 2 at -5.60 m (the floor level of the house no. 5 of EN II / 3) down to the virgin soil contained only the remains of a thick burnt mud debris belonging to the building level EN I / 8 (Pl. 3/b). However, based on the burnt floor traces observed in the profile of the trench, the following depths for the building levels were established:

- The floor of the building level EN I / 5 at -6.62 m,
- The floor of the building level EN I / 6 at -7.60 m,
- The floor of the building level EN I / 7 at -8.22 m,
- The floor of the building level EN I / 8 at -8.42 m,
- The floor of the building level EN I / 9 at about -9 m.

The new data regarding the architecture of EN II can be summarised as follows: The settlement of EN II / 3 was explored over a wide area in the previous years and the eight structures in this level were almost entirely exposed. In the last three campaigns, only one new building in about the middle of the Trench A has been uncovered (Pl. 4, 5/a-b – building no. 9). Although the particulars of its plan are not yet clear as most of the building lies in the unexcavated part, it is possible to say that it repeats the one-roomed house type of the period.

In the course of excavations conducted to clarify the architectural meaning and functions of the Grill Plan foundations, which are considered contemporary with the building levels of EN II / 3 in the grid-squares IV 3 – 1 / D 2, 3 in the southeast part of the Trench A, and to identify their connection with the other buildings, a rectangular room with thick stone foundations was uncovered in considerably good condition on the eastern

side, that is the area toward the fields (Pl. 4, 10/a). Although it is not possible to comment on the plans and functions of the buildings these walls belong to, it is highly likely that they are connected to the defence system as they are located close to the outer ring.

During the work carried out to the west of house no. 7 in the EN II / 3 near the northern slope of the mound, four independent storage boxes were uncovered (Pl. 4). This group of storage boxes show similarity in construction method to the storage system of six boxes uncovered in the passage between houses no. 1 and 3 of EN II / 3 during the campaign of 1995 (Duru 1998: 716; Pl. 2, 5/1,2). In one of the boxes of this group there were grain kernels and a necklace of stone beads (Pl. 23/a) and another box contained a bone spatula (Pl. 22/c, 27/a).

In 2005, the depth of -5.30 m was reached in an annex trench of 5 x 19 m (grid-squares C 4 / IV 2 – III 5) adjoining the western side of Trench A located around the middle of the mound (Pl. 4). In addition, just 5 m to the west of this trench, work was initiated in an area of 10 x 10 m (grid-square C 3 / III 5) on the eastern end of the trench in which EBA settlements were being explored on the northwest slope (Pl. 4). In both areas, under a mixed layer containing LN and ECh potsherds in the first few metres, walls with stone foundations and varying in thickness between 50 and 60 cm were exposed. The plans of the buildings to which these short sections of parallel wall remains belonged and their relation to each other could not be understood due to their poor condition.

In these two excavation areas located in close proximity to each other in the middle of the mound the walls, nonportable and portable items belonging to at least two houses from the EN II / 2 settlement were uncovered at a depth of about -4 m. under a thick layer of debris from the fire. The first house (Pl. 4, 9/a-b – house no. 6) is a one-roomed building with a rectangular layout, typical of the building from levels 3 and 4 of Bademağacı EN II, which had been previously explored over extensive areas. Some of its walls had survived to a height of 40 cm and its doorway is on the long wall, which was the customary location in these periods; a horseshoe-shaped oven is located in front of the wall opposite the doorway (Pl. 9/a-b). A stone grinding system was found intact next to the oven (Pl. 9/b). In addition to this, there were numerous domestic implements such as grinding stones, mortar and pestles in this room.

Some buildings and other architectural units belonging to the building layer EN II / 2 that were partially exposed in the grid-squares C 4 / IV 2 –

III 5 include a house (!), a storeroom (!) and a work-area (rooms nos. 3, 4 and 5). However, their layout could not be entirely understood. Nevertheless, the northernmost unit of this building group, which displays an arrangement as yet unknown in our mound, also has some unusual characteristics in its plan. Although only one side of its doorway on the long south wall was uncovered, it was apparent that this was a sliding (!) door (Pl. 6/b), as seen in the layers of EN II / 3 and 4, leading down by means of two steps to the interior of the house no. 3, which has an adjoining narrow room on the eastern side accessed via a doorway. The second room (no. 4) of this group seems to have been meant for storing food etc belonging to the people living in this complex; it was therefore a silo – storage area – but not a living area. The eastern half of the room no. 4 has 12 boxes / storage containers (Pl. 4, 7/a-b) in it. Each of these storage boxes of differing sizes was constructed by tying together ready-for-use pre-fired clay plaques in accordance with the traditions of the period (Duru – Umurtak 2005: 15 ff). The fact that no grain was found in these boxes may well be interpreted as a sign that the fire that terminated the settlement took place at a time of the year when the supplies of stored grain were exhausted. Two of the boxes each contained one small size jar (Pl. 13/a, 14/b, 18/c). In room no. 5, which is accessed via a doorway from the storage room, there were hearths, non-portable boxes and grinding stones (Pl. 4, 7/b, 8/a). Evidently a work area, this room contained numerous intact pottery vessels, stone tools and piles of clay sling pellets on its compressed earth floor (Pl. 8/b). In addition, a 3-dimensional foot model of life size was found *in situ* (Pl. 8/a, 22/a, 25/d). This work area was undoubtedly covered over with some kind of a roof.

In addition to the silos of this tri-partite building group, there was a row of seven boxes outside the walls of rooms nos. 3 and 4 of this group. We think that these boxes were put together inside a covered area (Pl. 4, 7/b).

Burials

In the bottom layers of DA 2 – probably about the building level EN I / 7 – a burial of an adult placed in “hocker” position lying on the back in a northwest-southeast direction was unearthed (Pl. 11/b). This is the earliest burial uncovered to date in Bademağacı EN settlements.

Pottery

Work in the DA 2 did not bring to light many potsherds from the building levels of EN I / 9-5. Most of the pieces uncovered have a dark grey, sometimes a light beige paste, rims of medium thickness and they are

either slightly burnished or not burnished at all. These amorphous fragments belong to vessels fired in medium temperature kilns. Pl. 15-16 show some pottery examples from these settlements. As will be inferred from these pictures, they mostly belong to deep bowls and small size jars with straight sides or slightly convex in shape. Whereas no lugs are seen on the examples from the earlier strata, lugs start to appear in the upper layers of EN I. A comprehensive developmental line is perceived in the vessel forms toward the later strata.

Vessels uncovered in the late period of EN do not differ from those uncovered previously in the same settlements. Most of the numerous intact or restorable vessels are similar to those known previously (Pl. 12/a-d, 13/b-d, 14/a-c, e, 17/a-b, 18/a-d, 19/b). In addition, the new vessel forms of the Bademağacı EN repertoire include a bell-shaped bowl from EN II / 1 layer (Pl.12/e), small oval jars – the first one with an inverted rim (Pl.13/a) was uncovered in a box in the storage room no. 4 of the EN II / 2 and the second one uncovered in the work-area no. 5 of the same settlement (Pl.14/d, 19/c) – and a large pear-shaped jar and two pairs of vertical string pierced cylindrical lugs (Pl. 19/a).

Small finds

Figurines and idols: In various settlement levels of EN II, one 3-dimensional Mother Goddess figurine (Pl. 20/a, 24/a-b), one woman depiction in flat plaque (Pl. 20/c, 24/e) and a few idols with a sack body and inserted head (Pl. 20/b, 24/c-d). These do not differ from the previous finds of Bademağacı.

Seals: In 2004, a baked clay stamp seal (*pintadera*) was uncovered in the area with the Grill Plan foundations on the east slope (Pl.21/a, 25/b). Undoubtedly belonging to the EN II, the seal is decorated with a swastika motif and is one of the most remarkable examples from among the Neolithic seals of Bademağacı.

The Deep Trench 3 (DA 3) was opened in 2006 about the middle of the Trench E on the southwestern part of the mound, a stamp seal was uncovered in the level under the EBA deposit (Pl. 21/b, 25/c). Close parallels of this seal, which is not linked to the architecture, were also found in Bademağacı EN II/1 (Umurtak 2000, Fig. 3/6), Höyücek Shrine Phase (Duru – Umurtak 2005, Pl. 132/3-4, 142/3-4, 177/3) and Hacılar II B (Mellaart 1970, Fig. 187/1-5).

Baked clay finds: An extraordinarily remarkable 3-dimensional model of a human foot was uncovered in EN II / 2 layer (Pl. 22/a, 25/d). This life-size model is approximately a modern size 36-37 and it is intact below the ankle whereas there are broken parts on top of the ankle (it measures 26 cm in length). This brittle fired foot model has a hole of 4.5 cm in diameter extending from the middle of the leg part down to the heel. On the front part of this shoe are parallel soft grooves. This foot or shoe model could belong to a medium-sized human statue and the room no. 5 where it was found has survived in very good condition together with its contents and its floor. However, no other remains that might belong to a human statue to which this foot could belong were uncovered within the debris inside the house¹⁸. A vessel fragment in the form of a foot was also uncovered within the debris of EN II settlements; however, this vessel must have had a different function although it resembles the above mentioned foot model. The vessel fragment was probably a rhyton in the shape of a foot. In the last three years several baked clay foot models of small sizes, which can be referred to as miniature foot models, have also been found.

Two depictions recovered in the LN / EC deposit are quite remarkable too: one is like a human figure (!) while the other is a bird figure (Pl. 20/d-e, 25/a). These figures recall game pieces such as chess pieces and no other parallels from this or other regions of Anatolia have been attested to.

Another important baked clay find came from the floor of the house no. 9 of EN II / 3 building layer: a quatrefoil-shaped table (Pl. 21/d, 26/a). The item has a short, thick base and is coated with a thin but well applied slip in pale grey¹⁹.

¹⁸ One example of a nearly life-size foot depiction is the foot-shaped vessel from Höyücek (Duru – Umurtak 2005: Pl. 62/1; 101/6). This foot model of utmost importance will be presented in detail in a future publication. For the time being we would like to suggest that this foot model stood on its own in the room where it was uncovered and it must have been used – or functioned – on its own. The hole on its vertical axe suggests that something was inserted here and that this foot was the base for this inserted object. The inserted object was probably a round wooden stick on top of which there must have been some kind of symbol. Even on the very small examples of the foot models are holes for inserting something; therefore, it is very likely that all the foot models functioned the same way. The differences in the sizes of these foot models – or the bases – depended on the size of the item they supported. In other words, small size foot bases must have carried miniature symbols.

¹⁹ With the necessary permissions obtained, the item was brought to the laboratory of the Department of Conservation and Restoration, Faculty of Letters, Istanbul University. The restoration was done by Yüksel Dede. We would like to express our gratitude for his work.

Other baked clay finds worth noting are the following: a ladle with a handle terminating in an animal head (Pl. 20/f); a baked circular clay lid from the building layer EN II / 3; another lid (!) rectangular in shape was recovered in the work-area no. 5 of EN II / 2 (Pl. 26/b); a fragment of a disk-shaped baked clay plaque (!) imprinted with a matting or basket impression, again from the EN II / 2 (Pl. 26/c); a boomerang-like large L-shaped heavy item; conical items of massive clay (Pl. 11/a) and sling pellets (Pl. 8/b).

Other finds: Among other small finds from the 2004 – 2006 campaigns worthy of attention are a miniature oval vessel of marble, very skilfully carved, from EN II / 2 (Pl. 27/c), numerous stone chisels and axes, stone or baked clay beads and necklaces (Pl. 23/a-b, 27/b), a stone mace head (Pl. 23/c, 27/d), a large number of grinding stones *in situ* on the floors of EN houses (Pl. 5, 6/b, 7 – 9), flint and obsidian blade cores and bone spatulas (Pl. 22/b-c, 27/a) and awls.

EARLY BRONZE AGE SETTLEMENTS

From the beginning of excavations at Bademağacı up to the year 2003 extensive areas have been investigated especially in the central and northeastern parts of the mound (Pl. 28/a, 29); apart from the Trench B of 10 x 20 m dug on the south in the first year of the excavations, no excavations were carried out in the southern and western parts of the mound. However, from 2004 onwards, the focus shifted mainly to the exploration of the southern and western sections.

In 2004, a new trench of ca. 30 x 30 m was opened up in grid-squares C 4 – B 1 / III 5 – 2 on the northwest slope (Pl. 32/a). In the following season, the trench was extended towards the north (Pl. 28/b, 29) and we continued our exploration of the EBA settlements and their architectural characteristics, which have not yet been entirely identified. Again in 2005, a new trench (E) was opened in the southern half of the mound. The work here was carried out over a limited area in the beginning but in 2006 it was enlarged and the trench reached 30 x 50 m in dimension (Pl. 31, 32/b).

Architecture

The campaign of 2004 revealed that the glaxis, the existence of which has been known for a long time along the eastern slope, continued along the northwestern slope, though narrower and damaged in places. As seen previously, this stone paving (glaxis) was renovated several times, as inferred from the earth layers between the stratified pavements.

During the course of excavations in the north, an unpaved gap of 4 m in width was found in the glaciis pavement in the grid-square C 1 / III 3 (Pl. 28/b, 29 – 30). This gap was bordered with fine stone rows on either side and had a compressed earth floor, both of which suggest that this gap was meant as a gateway to the settlement. Named as North Passage 1 ('Kuzey Giriş' – KG 1), this probable 'gateway' belongs to EBA II settlements and as the stone construction flanking needs to be preserved as it is, its plan could not be clearly identified. That is, the questions "*Is this passage flanked with a wall (fortification)*", and "*is there a massive filling – bastion – on either side?*" could not be clarified.

20 m further north of KG 1, the stone paving was interrupted once again. Located on the north-south axis of the mound, this gap is thought to have been a second gateway and was called North Passage 2 (KG 2, Pl. 29 – 30).

Between KG 1 and KG 2, both of which are considered to be simple passages, a section of the stone paving was removed and excavations progressed to a deeper level. A wall of 80 cm in thickness was found here. Preserved only in the form of the bottom two rows of stones, this wall foundation also had a gap of 2 m in width – which is also thought to be a gateway (KG 3). This last passage is narrower and shorter than the first two but still planned as a straightforward simple passage like them. The southern side of KG 3 was followed for a while and observed to extend towards KG 1 (Pl. 29 – 30). As the KG 3 seems to go under KG 1, it is possible to claim that KG 3 is earlier than KG 1 and 2.

The characteristics of the EBA II architecture observed on the northwestern side of the mound are as follows: KG 1 led into a fairly wide area – a courtyard, which is flanked with a blind wall on the right (Pl. 33/a-b). This blind wall is the northern wall of the last building (no. 20) of a row of buildings on the western slope (Pl. 29 – 30). This gate courtyard possibly led into the settlement via an inner gate. Proceeding into the town, on the west is a row of six buildings some of which have a megaron or megaron-like layout (nos. 20-25, Pl. 30, 34, 35/a). These buildings usually have stone foundation walls of 30-40 cm in thickness and consist of an 'inner room' (*cella*) and a deep or narrow 'forecourt' (*pronaos*) in the front. All these houses have a doorway between the antae extending toward the centre of the mound. The rear walls of the inner rooms lean against the glaciis on the outside and sometimes there is a narrow gap between the rear wall and the glaciis paving. There is no evidence available to indicate what the walls

rising from these foundations were made of nor any traces of flooring or non-portable furnishings.

All these houses dating from the EBA II / 3, the earliest phase of EBA II, underwent alterations in time and the antae were extended up towards the centre of the mound. In our opinion, these extensions should not be considered evidence for a new building phase, e.g. EBA II / 2. A second row of houses at a higher level from the EBA II / 3 and parallel to EBA II / 2, like those found on the eastern slope, was not observed on the northwestern slope. However, there are the partial remains of thick walls further ahead beyond the antae of the houses on the western slope and at a slightly higher level. These fragmentary walls belong to buildings of unclear plan and must be considered to belong to the later phases of EBA, as on the east slope, not to the EBA II / 2.

In 1993 important architectural finds were uncovered in Trench B, located in this part of the mound (Duru 1997a: 785 *ff.*) but due to some practical reasons, the extension of the research in this part was postponed. In 2005, Trench E was opened up in the middle of the western slope and excavations began here. Its width varies from 10 to 15 m and it is 45 m long. Its narrow side is only 5 m away from the narthex of the church at the top of the mound. Work in Trench E continued in 2006 and its dimensions reached 30 x 50 m, thus an area of 1500 m² was exposed (Pl. 29, 31, 32/b).

In the last two campaigns, various architectural phases have been identified at various points in Trench E. The number of settlements uncovered here is higher than those identified in Trench A and they also display somewhat different qualities. Therefore, for the time being, we would prefer not to comment specifically on the correlation between the verified stratigraphy in Trench A and that of Trench E. At present, we can say without doubt that the earliest phase of EBA II identified in Trench A, i.e. EBA II / 3, and its uninterrupted continuation in EBA II / 2, continue in the southern half (see Some Notes and Comments, below).

Architectural results obtained from Trench E are as follows: The glacis 3 m in width continues near the western end – the outer side – of the trench and almost reaches the fields outside the mound. This sloped paving displays the same features as that observed on the east, north and northwestern slopes. A total of six houses with antae were uncovered – five entirely and one partially – adjoin the glacis on the inner side (Pl. 35/b). Some of these houses can be considered megara while others are megaron-

like. These houses conform to the houses previously uncovered in other parts in regard to their dimensions and construction techniques. For example houses nos. 29 and 31 in this trench, which are typical megara with their central rooms and forecourts, are exact parallels of houses nos. 1 and 2 on the eastern slope. On both slopes the megaron-like houses were slightly altered and a second room was annexed behind the central room. All but one have a rear wall; house no. 30 does not have a rear wall, so it was probably not resided in but possibly used as a passage. Consequently, it is possible to state that the buildings forming the outermost ring of the Trench E and those previously uncovered in Trench A do not display any differences in construction technique and planning.

However, the situation is different in other parts of the Trench E. A number of building remains, some of which are in very good condition, were uncovered in the area between the outer ring comprising the megara and megaron-like buildings and the church at the top (Pl. 31, 36). These building remains show clearly discernible differences in construction and plan as well as in time period. The characteristics observed in these buildings are as follows: on the eastern side of the trench facing the church, the top 1.5 m deposit contains an extensive stone filling, the nature of which is unclear. Just below this, there are the stone foundations of the last settlement of this section²⁰. The architectural remains at 1.5 m below the surface belong to a gate flanked with a tower/bastion with massive stone foundations, and walls extending westward from this gate, and also further south, a multi-roomed complex seem to have an organic connection to this gate (Pl. 31, black-filled walls). Most of this complex has survived in very good condition and its eastern side extends towards the church at a lower level. After two rooms had been uncovered in the south, the complex was seen to extend further south; thus, the layout of this complex could not be clarified.

It is not possible to claim any parallel or link between the multi-roomed complex and its gate flanked with massive towers and the well-known EBA II architecture at Bademağacı with regard to construction techniques or overall planning. In addition, as it will be further stressed under the pottery heading, the *in situ* finds from the rooms of this complex suggest a date later than the EBA II. Thus, it is possible that this complex may represent the transitional phase from EBA II to EBA III, the existence of which is as yet unknown.

²⁰ The stone filling under the church may have served the purpose of reinforcing the foundations of the church.

The foundations of an earlier settlement lie 50 – 70 cm under this building group (Pl. 31, red-filled walls). The architectural remains of this second settlement also indicate the presence of a multi-roomed complex. Nine rooms from this complex have been entirely or partially exposed; however, this complex also extends further north and eastward under the church into the unexcavated areas. Therefore, we are not able to comment on its layout. The complex consists of two interconnecting rooms, in which a large number of large and small jars and small vessels were found *in situ* (Pl. 37/a). The pottery finds indicate that this complex belongs to the EBA II.

In the middle sections of the trench, between the outer limits of the above mentioned multi-roomed complexes and the row of megara in the outermost ring, an entirely different architectural plan is seen— this is neither a megaron nor a multi-roomed complex. In this area there were two large buildings with thick walls representing at least two phases. The western one of these two buildings measures 12 x 7 m (Pl. 31, green-filled walls). Its shorter western side is partially in ruins and this building displays very careful workmanship in its masonry of large stones. The section 3.20 m in width in the middle of the long southern wall was probably the entrance to this building. No traces of flooring or any objects were found inside. The large amount of stone debris covering the building suggests that its walls were built with stone up to a considerable height (Pl. 38).

Almost all over the middle part of the Trench E there are remains of walls representing multiple phases, with similar stonework and stone paving resembling the last building described above. One building adjoins this large one with thick walls on its western side and has a layout similar to a megaron. However, its walls extend under the large building so it should be earlier in date (Pl. 37/b). For this last mentioned building, we need to underline that it was built on top and in front of the antae of the megaron no. 31; therefore, it is definitely later than the megara.

The very intricate architectural plan, which we have endeavoured to summarise above, could not be explored in enough detail to resolve all the questions that arose until the end of the 2006 campaign. In future excavations work will continue in Trench E, extending the excavations northward toward the church and toward the so far unexplored parts in the south. We hope to clarify the settlement plan and pattern in this part of the höyük as well as over the entire mound, and especially identify the locations

of the free standing structures with thick walls and their relation to the megara.

In 2006, DA 3 was dug down a further 2 m in depth (Pl. 29). The first results obtained indicate the presence of some piles of stones in places and EBA pottery under the buildings with thick stone foundations; however, no evidence regarding the presence of a settlement earlier than the EBA megara has been discovered. However, taking into consideration the stamp seal and pottery pieces from EN (?) and LN / ECh that were uncovered in the top 1.5 m deposit, it is possible to suggest that it parallels the settlement stratigraphy of the northern half of the mound; that is, the EBA settlements were directly built on the deposit of Neolithic settlements as in the northern half of the mound – there is no other settlement in between.

Burials

In the previous years, two rings formed of stones (!) of ca. 80 – 85 cm in diameter were uncovered next to the interior of the north anta of megaron no. 12 on the eastern part of the mound. In 2004 work was done under the larger ring and a pithos burial was found (Pl. 39/a-b). The pithos was placed on an east-west axis with its mouth facing east. The skeleton in it is in poor condition and a small beak-spouted jug was found next to the skull (Pl. 39/b, 44/a – front row, middle).

Pottery

During the three campaigns numerous examples of typical EBA II pottery were uncovered. The present report includes drawings and photos of some examples of shallow and deep bowls, beak-spouted and double-handled small size jugs – juglets – undecorated or embellished with incision or relief decoration (Pl. 40/a-b,d-e, 41-43/a, 44/a, 44/b -partial-, 45). In addition, it should be kept in mind that the room seen in Pl. 37/a contained a large number of medium and large size jars and pithoi, the exact number of which was too difficult to assess.

In addition to these known vessel types, examples of a new bowl and jug type were uncovered in the southern annex rooms of the complex next to the church on its western side. These new types include, in addition to the bowl with a spherical body and spool-shaped lug (Pl. 40/c, 44/b, 46/a), long beak-spouted small jugs with plain or twisted handles (Pl. 43/b-c, 44/b, 46/b-c). A wheelmade beige coloured bowl made of a fine paste and with a thin rim (Pl. 46/d) was found independent of any architecture in the same area and it resembles the MBA vessels brought to light in Trench A in the previous years.

Two vessels that did not conform to the pottery tradition were also found and identified as 'unusual' and 'rhytons'. The first one is an animal-shaped vessel, black in colour and decorated with incrustation. This vessel uncovered in megaron no. 22 has two long, thin spouts attached to it (Pl. 47/g, 50/a). The second vessel is a bird-shaped rhyton (Pl. 50/b).

Small finds

Baked clay finds: The first group of the baked clay finds of 2004-2006 campaigns consists of the idols, which were uncovered in considerable numbers in the previous campaigns. Two simple-shaped idols from the last three years' finds are presented here (Pl. 47/a-b, 48/a-b); both examples have incised decoration on the breasts. One of the small size clay plugs has impressed dots on it (Pl. 50/c).

Seals: The number of baked clay and stone stamp seals from the Bademağacı EBA levels continues to increase. In the last three campaigns, more than 20 seals were brought to light. These seals have various cross motifs or linear geometric motifs incised or engraved on their circular, oval, quadrangular or triangular impression areas (Pl. 47/c-f, 48/c-d, 49).

A baked clay seal with a thick plug-shaped body was uncovered in the stone paving sections (glacis) of the northern slopes in 2005. This seal also contains different motifs in its impression area (Pl. 47/f, 49/e-f)²¹.

Some of the EBA seals of Bademağacı are of stone. One example has a rectangular impression area filled with intersecting shallow lines (Pl. 49/g).

Metal finds: A copper seal stands out among the metal small finds²². This seal has a square impression area with a 'cross' motif and holes in the corners. It also has a long, thin intricate handle (Pl. 50/e-f).

Other metal finds include pins with decorated heads (Pl. 50/d).

SOME NOTES AND COMMENTS

We would like to briefly present our interpretation and proposals regarding the excavation results based on the data gathered between 2004 and 2006, cited in this report.

²¹ This seal is covered by a separate article by R. Duru and it is currently in press..

²² Prof. Dr. Hadi Özbal has reported that this seal is made of copper containing small amounts of other elements. We would like to express our gratitude to Prof. Özbal for his regular contributions.

- We think that the stratigraphy of the Early Neolithic settlements uncovered in Trench A is now finalised after verification from some of the other trenches. The first half of the long Neolithic period is EN I is represented by five layers (EN I / 9-5) but only one of these five layers (EN I / 8) is represented by clear architectural evidence. The architectural remains of this level is a lime-tempered floor plaster uncovered in DA 1 (Duru 2003: Pl. 5/1,2). The floors of the other settlement layers could not be clearly identified and their identification was based on their position in the trench. The pottery found in this *ca.* 2-metre thick deposit of settlements was collected in keeping with this identification of levels.

- The later phase of EN consisted of seven layers (EN II / 4A, 4, 3B, 3A, 3, 2, 1) yielded reliable architectural remains and the stratification of the excavated areas could be clearly identified. Although EN II / 2 and 1, the last two phases of EN II, could only be explored within very limited areas in 2005 and 2006, their architectural features are now better known. Two points are definitely worth noting here: Firstly, EN II / 2 introduces a new architectural tradition consisting of groups of multi-roomed houses placed next to each other, a system so far unknown; secondly, in EN II / 1 the use of 'stone' is seen in the wall foundations.

- EN I and EN II settlements display two basic differences. Firstly, the wattle-and-daub huts are replaced by real 'houses' with 'mud-brick' walls in EN II. The second difference is observed in the pottery. The fairly primitive pottery tradition of EN I, with its simple and limited repertoire, gives way to a very sophisticated pottery tradition in EN II.

- "*How should these differences observed in pottery and architectural traditions of EN I and EN II be explained?*" We previously discussed this question on a number of occasions (Duru 1999; Duru 2007). Until recently we were of the opinion that these two periods followed each other without any interruption. We now express that our views have changed to some extent with the developments in the research, so we no longer claim that EN I continued uninterrupted into EN II.

- Until the most recent campaign we did not have any idea or information regarding the EN and LN / ECh settlements on the southern side of the mound; in fact, we even thought that these early phases might have only existed on the northern part of the mound. However, some small finds from DA 3 in Trench E – including potsherds and a stamp seal – have explicitly shown that this part of the mound was also settled before the EBA. In this respect, future discovery of architectural remains belonging to

the EN, and perhaps later settlements in these areas too, will not be a surprise in the coming years.

- There is a considerably long time gap between the Neolithic and EBA II settlements of Bademağacı. Therefore, we were previously taken up with the question of whether or not the Late Chalcolithic period, which is long and well known period at Kuruçay Höyük, ever came to Bademağacı (Duru 2000: 205; Pl. 16; Duru 2003: 570; Pl. 20,29; Duru 2005: 530; Pl. 33, 34). An important point to underline is that a pottery type entirely different from the typical rich finds of the Neolithic and EBA II (Umurtak 2005) also began to come from Trench E on the southern side beyond the middle sections of the eastern slope.

- In the western half of Anatolia – even in the whole of Anatolia – there are not many settlements as large, and in as good and comprehensive condition, as the Bademağacı EBA settlements. Therefore, *it is possible to claim that the EBA town at Bademağacı has become the hallmark for the entire region with regard to settlement pattern and planning.*

- An important outcome of the recent years regarding our understanding of the EBA is that the first phases of EBA II settlements on the northern and southern sides are seen to be almost like mirror images of each other. Elaborating on this point may lead to important conclusions. First of all, the EBA II / 3 settlement was pre-planned. A few millennia without occupation followed the Neolithic period of Bademağacı; then new settlers came and established their own settlement of EBA II. This new settlement reached the size of a large village or a small town and it displays a very regular layout, which suggests that it was pre-planned and constructed at the same time. It looks as if there were an accepted 'urban plan' (!) that everybody had to adhere to.

- A second point to add to the previous hypothesis is the following: *If the fact that the Bademağacı EBA II / 3 town was pre-planned and that its plan was carefully implemented over a long time period is accepted as valid, then the probability of "the presence of an authority here increases; that is, in terms of administration, this settlement was a type of city-state or an independent 'EBA settlement'" will come under consideration. It is plausible to suggest that such a social formation – and political development – within EBA was experienced about the same time in many areas of Anatolia. (Here we ignore the cultures of different origins such as Neolithic – Early Chalcolithic – Late Chalcolithic and EBA I and also avoid any generalisation).*

- Both on the eastern and the western slopes, the megaron(-like) houses all face the centre of the mound. In other words, all the houses of the settlements were designed and placed on the outermost ring encircling the central part of the settlement. Such a settlement model may naturally suggest that *there must have been a group of buildings in the central part of the mound*. However, no architectural remains of EBA II have come to light in the area between the church and Trench A (Trench D – Duru 2003: Pl. 40/1-2). (The stone foundations uncovered close to the surface in these areas belong to MBA, not to EBA, and we have to reiterate that we have not yet excavated any further down).

The architecture uncovered in Trench E in recent years has undoubtedly shed some light on this point. That is, some of the structures identified about the middle of this trench, especially the building groups with multiple rooms extending under the church, occupy a place appropriate for structures with special functions which would be expected to stand in the central area encircled with the megara and megaron-like buildings (houses); these multi-roomed complexes may be the residences of political, religious leaders or administrative buildings for the needs of the society living here²³.

- Another important point to explore here is the defensive measures of the EBA II settlement. It is almost certain that the entire settlement is surrounded with a stone paving – glacis – which may, in the first glance, be thought to have been built to facilitate the defence of the settlement, as seen in some medieval fortresses. However, this stone paving covers a gently rising slope on the eastern side while in other areas it covers almost a flat area, especially on the western side²⁴. Therefore, it would not be plausible to suggest that *the gentle slopes of Bademağacı Höyüğü were paved with stones in order to hinder the enemy from climbing up*.

One plausible explanation for this stone paving could be as follows: *The plains surrounding the Bademağacı Höyüğü are flooded due to temporary lake*

²³ Both of the multi-roomed building groups with their time differences described above develop eastward and extend under the church. Due to this inconvenience, it will not be possible to follow the earlier building underneath and expose it in wider areas in order to understand its layout. However, the building group at the top can be followed southwards in the next campaign.

²⁴ Paving the gentle slopes of a settlement with stones is also seen at Karataş Höyük, in the neighbouring Elmalı plains, and is also dated to the same periods (Warner 1994: 118; Pl. 148, 149a).

formation²⁵. Therefore, the citizens of Bademağacı paved the gentle slopes of their mound with stones in order to prevent the rising water levels from damaging the hill and their houses. It is certain that this 'task of stone paving' was carried out more than once. Our observations indicate that this stone paving was renewed at least three times during EBA II and the parts of the paving, as well as the city gates damaged by the rising waters, were repaired. We do not think that these alterations were parallel to the cultural layers because these developments and alterations seem to have taken place due to natural events, and were probably not due to cultural changes that would affect the stratification.

- If the stone paving on the slopes are thought not to be related to defensive measures, then the question arises of *how was this large and possibly wealthy settlement protected? Did the Bademağacı EBA settlements have any independent defence systems?* There is some evidence regarding the presence of fortification surrounding some parts of the settlement.. The strongest evidence for this is the thick wall that passes house no. 9 on the northern side of the houses on the eastern slope (Pl. 29-30 – black-filled walls – Duru 2000: 199 ff.). This wall seems to be the fortification of the EBA II settlement. Other fortification remains (!) are the ones that the KG 3 stands on, near the northern end of the settlement (Pl. 29-30 – black-filled walls). However, there is no evidence from other parts of the mound regarding the 'fortification' or debris from it. It is not easy to explain why the remains of fortifications could not be found at other points as well, despite the large areas exposed. In other words, it is not possible to claim or to prove that the EBA II settlements were surrounded with a fortification wall.

- Nevertheless, the fact that it is very unlikely that there was an independent fortification system surrounding the whole site does not mean that these settlements were left unprotected. In our opinion, the rear walls of the megaron houses adjoining the inner line of the stone paving along the slopes constituted some sort of a fortification. Although these walls are not thick, the fact that the narrow megara were placed side by side with their rear walls facing outside the settlement could easily prevent unwanted visitors. That is, it would not have been necessary to build a separate fortification system.

²⁵ The small plains surrounding the Bademağacı Höyüğü form a closed basin surrounded with mountains. Even today, following extremely wet winters and springs, some part of the plains including the mound are flooded and the plain becomes a lake.

- The fact that fortification-like wall remains are found around an empty area in the north of the settlement should not be considered a mere accident. This empty area is bordered by the glacis on the northern side, although there is no row of houses here. It must not be thought that this empty area was left unprotected against the open surroundings. We will comment below on why this area was left empty. Probably this empty area was only surrounded with a defensive wall (fortification). If these theories are verified, then Bademağacı will be the first Anatolian example with such an implementation.

- An important issue to be raised in connection with the defensive system is the entrances to the settlement. No entrance way that could qualify as an independent 'city gate' has been uncovered to date. As mentioned above in the section on the EBA architecture, there are three 'passages' with two phases in the northern end of the mound (KG 1-3).

If these were passages as we propose, it is not known how they were protected. So the following question needs to be asked: *To what extent can these passages be considered entrances to the settlement?* We have long debated this question among ourselves. There are no comparable gate systems in Anatolia. Essentially the examples of city gates, which constitute the weakest point of a defensive system and thus have to be reinforced strongly, emerge in Anatolia at a relatively late date – except for the Neolithic / Late Chalcolithic cities and Troy I and II settlements. In spite of this, we nevertheless think that these passages were meant to provide access to this part of the city and that they opened out on the defensive wall encircling this part.

- What was the situation in the areas where the houses (megara) were placed in a row; how was the city accessed at these places? We think that, in the areas where the houses adjoin each other, some gaps were left as passages in order to facilitate access into and out of the settlement. Room no. 4 on the eastern slope and no. 30 on the western slope, both of which are long and narrow rooms resembling a megaron in plan, deliberately do not have a rear wall, so assume the function of a passageway. If this theory is verified, then the passages nos. 4 and 30 must have been *propylons*.

- An important question regarding the settlement logic is the absence of any EBA building in the slightly pointed northern tip of the settlement. As seen in the general plan (Figs. 29-30), the rows of houses extending from the eastern and western slopes terminate near this northern end. Our colleagues may think that no remains were found here due to the EBA

structures being badly damaged in this area. However, during the course of excavations here, only EN II structures were found, but no evidence of EBA architecture was seen here at all. The EBA potsherds recovered here are negligible in amount. Therefore, we think that this area was deliberately left empty in the urban planning, which can be explained as follows: *This area was indeed not settled during the EBA because the herds of the settlement were kept here and the animals were let in and out through the passages opened here. As this area could not be left totally unprotected, only this part of the city was surrounded with a fortification. As mentioned above, on the southeastern end of this area there is a wall that can be considered a fortification, and on its symmetrical counterpart, in the southwest – between KG 1 and KG 2 – the beginning of a similar wall has been attested to. Perhaps a simple fencing between this north square and the houses stopped the animals from straying.*

- The weak point in the suggestion that this was a defence system is that it is not known how the defence of these passages for animal herds was achieved. In other words, *did these passages with their door wings have a system that blocked access when needed?* We think we will never be able to answer this question.

- It can be said that Bademağacı EBA II was a well populated town. Based on the number of houses uncovered to date, the EBA II / 3 settlement possibly contained 50-60 houses. As the presence of some private and administrative buildings are attested to in the central area surrounded with these houses, the town possibly had about 400 people living in it. A disciplined organisation of such a settlement could be realised if there was a strong central authority, as mentioned above. The presence of such an authority has not been proposed in our region or in neighbouring regions to date, with the only exception being Karataş – Semayük, where a central structure was protected with a ring of buildings and 'fences (*palisade*)' (Mellink 1974: 351; Ill. 1). Therefore, Karataş, like Bademağacı, can be considered to have been a city-state. This social order starts in EBA I at Karataş whereas it seems to have emerged somewhat later at Bademağacı. Within this framework, it can be inferred that the two cities were contemporary for a period..

- Bademağacı and Karataş could be the main settlements of two neighbouring, or even rival principalities, controlling the surrounding plains with relatively small territories. Some archaeological evidence

suggests a connection between these two neighbouring powers. The megaron structures seen in architecture, along with parallels observed in pottery tradition and in seal types all provide evidence for relations between the two settlements or at least their being contemporary. However, archaeological evidence from both sites also displays considerable differences. At Karataş, the large one-roomed house in the centre of the settlement stands like a chateau (!) on its own. Probably, only this building was used for defence while the irregularly dispersed houses around were not protected. At Bademağacı, on the other hand, the entire settlement is protected. In glyptic art, Bademağacı has a richer repertoire. The brown strips on beige and faded white decoration observed on Karataş pottery are not paralleled at Bademağacı.

- The Karataş settlement is surrounded by a necropolis or group of burials. Our höyük was undoubtedly surrounded by a necropolis, which would have been in the flat areas around it. However, the EBA necropolis of Bademağacı has not yet been discovered.

EKLER - APPENDIX
BADEMAĞACI FAUNA KALINTILARI: 1993-2005
DÖNEMLERİ²⁶
BEA DE CUPERE*

Bu rapor 1993-2005 yılları arasında Bademağacı kazılarında ele geçen faunal buluntuların analiz sonuçlarını içermektedir. Faunal kalıntılar 1998, 1999 ve 2005 sezonlarında belgelenmiştir (ayrıca bkz. De Cupere *et al.*, baskıda). Malzeme çoğunlukla elle toplanmıştır, üst tabakaların kazısında eleme yöntemi kullanılmamıştır, ancak EN I /9-5 tabakalarındaki kazılan toprak 4 mm.lik bir elek kullanılarak araştırılmıştır. Genel olarak, faunal kalıntılar gayet iyi korunmuştur ve oldukça koyu renktedir. Hemen hemen tümü iyi durumdadır ve malzemenin sadece az bir bölümü yanmıştır. Bütün stratigrafik tabakalar hayvan kalıntıları içermemektedir, içeren tabakalarda da kalıntılar aynı miktarda görülmez. Malzemenin çoğunluğu, Erken Neolitik'e, özellikle EN II'ye tarihlenmektedir.

Memeli olmayan hayvan kalıntıları oldukça az sayıdadır. Yumuşakça kabukları çok küçük miktarlarda bulunmuştur ve hem denizde hem de karada yaşayan türleri içerir. Deniz yumuşakçaları (n=20), diğer türlerin yanı sıra *Cypraea*, *Glycymeris* ve *Murex*'le temsil edilir ve özellikle EN II dönemine tarihlenen tabakalarda ele geçmiştir. Bazı *Glycymeris* kabukları üst tümseklerinden delinmiştir, bu da bu tip deniz kabuklarının süs için kullanıldığına işaret eder. Kara salyangozları, *Helix* sınıfından büyük yumuşakçalarla (n=34) temsil edilir. Bu türün kabukları sadece EN'e değil, Geç Neolitik/Erken Kalkolitik geçiş evresi ve İlk Tunç Çağı'na tarihlenen tabakalarda da bulunmuştur. Bu kabukların, insan yerleşimi sırasında veya sonrasında bölgede yaşayan yumuşakçalara ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca EN II / 2. tabakada bulunan bir karakurbağası ya da kurbağaya (Anura) ait olan hemen hemen tam bir iskeletin de benzer şekilde kendiliğinden buraya geldiği sanılmaktadır. Sürüngen kalıntıları EN I ve EN II tabakalarında bulunan altı kara kaplumbağası kemiği buluntusuyla sınırlıdır. Bu kemiklerin üzerinde insan müdahalesine ait hiçbir iz bulunamamıştır ve bu kalıntıların da doğal ortamında yaşayan hayvanlara ait olduğu düşünülmektedir. Toplamda sadece altı kuş kemiği ele geçmiştir. Bu buluntuların teşhisi, alanda hiçbir benzer malzeme bulunmadığından

²⁶ Bu raporun Türkçeye çevirisi öğrencimiz Dide Sağlam tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkürlerimizi sunarız.

* Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Brussels, Belçika.

kesin değildir. Büyük bir köprücük kemiğinin, tahminen büyük toy kuşuna (*Otis Tarda*) ait olduğu tespit edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, büyük olasılıkla bir kuğuya (*Cygnus* türü) ait olan büyük bir kol kemiği gövdesi, bir ördeğe ait dirsek kemiği ve serçegillerden (*Passeriformes*) bir kuşa ait bir *carpometacarpus* bulunmuştur. Bu altı kuş kemiği de EN II'ye tarihlenir.

Bademağacı'ndaki memeli kalıntılarının sınıflandırılmış listesi Tablo 1'de verilmiştir. Küçük memelilere ait kalıntılar oldukça nadirdir: EN II'ye tarihlenen bir tabakada kör fareye (*Spalax leucodon*) ait bir kafatası ve EN II'ye tarihlenen 4B tabakasındaki bir evde küçük bir kemirgenin (*Rodentia*) kafatasına ait kemik parçaları bulunmuştur. Diğer kalıntılara nispeten çok daha az sayıda (teşhis edilmiş memeli kalıntılarının toplamda % 0.5'i) olmasına rağmen, yaban tavşanı (*Lepus europaeus*) kemiklerine daha sık rastlanmıştır (n=39). İki alt çene, biri de leğen kemiği olmak üzere üç kemiğin yaban kedisine (*Felis silvestris*) ait olduğu tespit edilmiştir. Bir el ve bir ayak tarak kemikleri çok büyük bir olasılıkla yukarıda bahsedilen türe ait olmalıdır, ancak alanda karşılaştırma malzemesi bulunmadığından kesin olarak teşhis edilememiştir. İki boz ayı (*Ursus arctos*) kemiği bulunmuştur; biri dirsek, diğeri tarak kemiğidir. Boz ayının varlığı, ağaçlı tepelik ve dağlık coğrafya ile açıklanabilir. Düz steppe ayı az bulunur veya hiç bulunmaz. Bademağacı'nda temsil edilen tek etobur, tilkidir (*Vulpes vulpes*). Tavşan kalıntıları gibi, bu türün de kalıntılarının (n=24) tabakaların çoğunda rastlanmıştır. Geyikgiller kalıntıları nispeten sık bulunmuştur ve genel olarak alageyik (*Dama dama*) ve karaca (*Capreolus capreolus*) kalıntılarında oluşmaktadır; ancak bazı kemikler kızıl geyiğe (*Cervus elaphus*) de ait olabilir. Geyikgillerin varlığı yerleşimin etrafında hafif ağaçlık düz bir alan olduğuna işaret eder. Genelde EN II'ye tarihlenen birçok geyik boynuzu parçası bulunmuştur, bunların birçoğunda işlenme izleri vardır. Bu malzemenin insanlar tarafından toplandığı açıktır; çünkü bazı boynuz parçaları ışıklerde bulunmuştur. Tüm boynuz parçalarının ait olduğu türler belirlenememiştir, ancak çoğunlukla alageyik olmak üzere her üç geyikgiller türüne ait parçalar da temsil ediliyor olmalıdır. Tüm bunlar ayrı ayrı Tablo 1'de listelenmiştir. Evcil köpek (*Canis lupus f. familiaris*) kalıntıları genel olarak EN I'in en üst tabakalarında ve EN II'nin tüm tabakalarında bulunmuştur. Bu kemikler üzerinde yapılan ölçümler küçük, orta ve büyük olmak üzere değişik büyüklüklerde köpeklerin yerleşimde yaşadığını göstermektedir.

Memeli faunası çoğunlukla domuz (%17), koyun ve keçi (%51) ve sığır (%23) kalıntılarında oluşur. Osteometrik bilgiye, bir grup domuz buluntusundan ulaşılmıştır ve büyükbaş ile küçükbaş olmak üzere yerleşimde iki

grup hayvanın varlığına işaret eder. Dişlerin çıkışı ve alt çene dişlerinin kullanım aşınmasına bakarak Bademağacı'nda art arda gelen yerleşim dönemleri boyunca domuz kesim yaşı hesaplanmaya çalışılmıştır. Buna göre, genelde, domuzlar 2 yaşından önce kesilmiştir. Üçüncü azı dişlerinde az ya da çok aşınma olan, yani 3 yaşından büyük olan domuzlara ait alt çene kemiklerine buluntular arasında neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Hem boyut farkına hem de genç kesilmiş örneklerle bakılarak, Bademağacı buluntularının hem evcil, hem de yabanıl domuzları içerdiği hipotezi ortaya atılmıştır.

Koyun ve keçi,-koyun daha fazla olmak üzere-faunal buluntularda baskın çıkmaktadır. Kafatası kemiklerinin küçük boyutlarından ve bazı boynuzların özlerinin morfolojisinden de görüleceği gibi, her iki türün de evcilleştirilmiş formlarının bölgedeki varlığına şüphe yoktur. Ancak; şüphesiz, yaban keçisi ve yaban koyunu kalıntıları da bulunmaktadır. Yaban koyunu kalıntıları oldukça az olmakla birlikte, yaban keçisi kalıntısı daha fazladır. Ancak malzeme parçası tam olmadığından keçi buluntularını yabanıl ya da evcil olarak sınıflandırmak olanaksızdır. Alt çene dişlerindeki aşınma, Bademağacı'ndaki koyun ve keçilerin nispeten yaşlı kesildiklerini göstermektedir. Koyun kalıntılarında yapılan ölçümler, zaman içinde kısmi bir azalmaya işaret eder.

Sığır kalıntılarının osteometrik analizleri (analizlerde ham veri ve logaritmik boyut endeksi kullanılmıştır) Bademağacı'ndaki sığır kalıntılarının boyutlarının küçüklüğünü, sığır evcilleştirme eylemine kanıt olarak sunar. Faunal buluntularda Avrupa bizonu gibi büyük hayvanlara ait kalıntılara rastlanmamaktadır. Bademağacı'ndaki bu büyük gevişgetirenlerin cinsiyet oranlarını belirlemek için karışım analizi uygulanmıştır. Bu analiz, Erken Neolitik'ten İlk Tunç Çağı'na kadar dişi sığır çoğunluğunu ortaya koyar. Buna ek olarak, zamanla boyutun azalmasına dair açık belirtiler görülmektedir. Dişlerin çıkışı ve alt çenedeki azı dişlerinin aşınması EN II boyunca, türün çok yaşlı üyeleri oldukça nadir olmasına rağmen hem genç, hem de yetişkin hayvanların kesildiğini göstermektedir. GN-EK geçiş evresinde tamamen farklı bir örneğe rastlanmıştır, bu da oldukça genç hayvanların kesimini vurgular. Bu durum, görüldüğü kadarıyla, hayvanların epey yaşlanana kadar kesilmediği İTÇ II evresi ile büyük bir tezat oluşturur.

Yerleşimciler geçimlerini genellikle koyun, keçi, sığır ve domuzla sağlamışlardır. Osteometrik kanıtlar, kesim örnekleri ve dişi hayvanların baskınlığı gibi bazı kriterler, sadece koyun ve keçide değil, aynı zamanda sığır ve domuzda da görülmektedir. Hayvan evcilleştirme, yetiştirme ve

gütme adetleri, bölgeye ilk yerleşimcilerle birlikte gelmiştir. Bölgeyi çevreleyen ovada ve yakınlardaki dağlık alanda avlanma, tüm yerleşim süresi boyunca et ihtiyacının çok küçük bir bölümünün karşılanmasında rol oynamıştır. Erken Neolitik'de, koyun daha çok, keçi daha az olmak üzere bu iki tür sayıca fazladır. Muhtemelen etleri için beslenen domuz ve sığırın aksine, küçükbaş hayvanların kesim örnekleri yerleşim boyunca bunların sadece etleri için değil, aynı zamanda ikincil ürünleri için de beslenmiş olabileceklerini gösterir. Geç Neolitik'te hayvancılıkta değişimler gözlenmiştir ve bunlar et üretiminin yanısıra mandıracılık faaliyetlerine geçişle birlikte sığır hayvancılığında gözlenen artışı ve koyun hayvancılığının azalmasını da içerir. Böylece, koyun sürüleri, bu gittikçe büyüyen sığır sürüleriyle otlaklarını paylaşmak zorunda kalmış ve gündün güne keçiler için daha uygun olan dağlara çekilmiş olmalıdırlar. Çevrenin artan baskısı, Erken Neolitik'ten İlk Tunç Çağı'na kadar sığır ve koyunların boyutlarında muhtemel bir küçülmeye yol açmış olmalıdır.

	EN I	EN II	EN	GN-EK	İTÇ II
Yaban tavşanı, <i>Lepus europaeus</i>	9	27	.	1	2
Kör Fare, <i>Spalax leucodon</i>	1
Rodentia indet.	.	4	.	.	.
Yaban kedisi, <i>Felis silvestris</i>	.	3+2 ?	.	.	.
Boz ayı, <i>Ursus arctos</i>	.	2	.	.	.
Kızıl tilki, <i>Vulpes vulpes</i>	3	12	.	7	2
Karaca, <i>Capreolus capreolus</i>	12	60	.	.	5
Alageyik, <i>Dama dama</i>	15	116	3	15	9
Kızıl geyik, <i>Cervus elaphus</i>	4	17	1	2	6
Cervidae indet.	5	7	.	3	2
Geyik boynuzu	5	54	4	9	33
Köpek, <i>Canis lupus</i> f. familiaris	23	47	.	1	6
Canidae indet.	8	8	.	.	.
Yaban domuzu/evcil domuz, <i>Sus scrofa</i> / <i>Sus scrofa</i> f. domestica	316	807	18	91	27
Yaban keçisi/Evcil keçi, <i>Capra aegagrus</i> / <i>Capra aegagrus</i> f. hircus	39	186	9	26	18
Yaban koyunu/evcil koyun, <i>Ovis ammon</i> / <i>Ovis ammon</i> f. aries	80	283	9	24	18
Keçi/Koyun, <i>Capra/Ovis</i>	732	2023	28	193	70
Siğır, <i>Bos primigenius</i> f. taurus	341	899	58	278	135
Belirlenen toplam	1600	4552	130	671	334
Teşhis edilmeyen hayvanlar	1954	2742	14	82	61

Tablo 1: Tüm dönemlerdeki memeli kalıntılarının sınıflandırılmış listesi

THE FAUNAL REMAINS OF BADEMAĞACI: CAMPAIGNS 1993-2005

BEA DE CUPERE*

This report presents the results from the analysis of the faunal assemblage that was recovered from the excavations at Bademağacı from 1993 to 2005; the faunal remains were identified in the field during the campaigns of 1998, 1999 and 2005 (see also De Cupere *et al.* - in press). The material was mainly handcollected; no sieving was carried out during the excavation of the upper levels but in the deep trenches all sediment from the EN I levels (5 to 9) was screened using a 4 mm mesh. In general, the faunal remains were very well preserved and had a rather dark colour. Almost all show a similar good state of preservation and only a minority of the material has been burnt. Not all stratigraphic levels yielded animal remains, and certainly not in the same quantities. Most of the material has been collected from the early Neolithic levels, especially from the EN II period. Many bone objects were found, including both tools and decorative elements, but these are not included in this report. Human remains are also omitted.

Non-mammalian remains were very low in number. Shells of molluscs were found in very small quantities and include both marine species and terrestrial gastropods. The marine species (n=20), represented by among others *Cypraea*, *Glycymeris* and *Murex*, were mainly retrieved from levels dated to the EN II period. Some of the *Glycymeris* shells show drilled holes at the umbo, indicating that these marine shells were used for adornment. Land snails were represented by large gastropods of the genus *Helix* (n=34). The shells of the latter were not restricted to the EN, but also occurred in levels dated to the Late Neolithic/Early Chalcolithic and the Bronze Age period. These shells are considered as the remains of intrusive animals that lived on the site during or after the human occupation. An almost complete skeleton of a toad or a frog (*Anura*) collected from the EN II (level 2) is similarly considered to be an intrusive. Reptile remains are restricted to six finds of tortoise bones (*Testudo graeca*) in levels of the EN I and EN II. No anthropogenic traces were visible on these bones and it is assumed that these are also the remains of intrusive animals. Only six bird bones were recovered in total. The identification of these elements was problematic since no reference material was available in the field. One

* Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Brussels, Belgium.

large clavícula was tentatively identified as great bustard (*Otis tarda*). In addition, there was the shaft of a large humerus probably from a swan (*Cygnus* sp.), an ulna of a duck (Anatinae) and a carpometacarpal of a passerine bird (Passeriformes). All six bird bones were dated to the EN II.

The taxonomic composition of the mammalian remains from Bademaçacı is given in Table 1. Remains of small mammals were very rare: there was one skull of a lesser mole rat (*Spalax leucodon*) in an EBA II level and some postcranial bones of a small rodent (Rodentia) were recovered in a house dated to EN II (level 4B). Bones of European hare (*Lepus europaeus*) were collected more frequently (n=39), although their relative number (0.5 % of the total number of identified mammal remains) is still very low. Three bones - two mandibles and a pelvis - have been identified as wild cat (*Felis silvestris*). A metacarpal and a metatarsal are most probably from the same species but could not be identified with certainty due to the lack of comparative material in the field. There are two bones of brown bear (*Ursus arctos*), an ulna and a metapodial. The presence of the brown bear must be related to a landscape of wooded hills and mountains. In open steppe bears occur in low numbers or may even be completely absent. A final carnivore represented at Bademaçacı is the red fox (*Vulpes vulpes*). Similar to the hare, its remains (n=24) were recovered in most levels. Remains of cervids were rather frequently found and consisted mainly of fallow deer (*Dama dama*) and roe deer (*Capreolus capreolus*), although some bones could also be assigned to red deer (*Cervus elaphus*). The presence of the cervids points towards an open landscape around the site, with some woodland. There were a lot of antler fragments, from the EN II onwards, most of these showing signs of working. It is clear that this material must have been collected deliberately because several of the antler fragments derived from shed specimens. Not all antler fragments could be identified to species, but it appears that all three cervids are represented by antler, with apparently a preponderance of fallow deer. Only a few pieces could be positively identified as roe deer and red deer. These have been listed separately in Table 1. Remains of domestic dog (*Canis lupus* f. *familiaris*) were mainly found in the uppermost level of the EN I and in all levels of the EN II period. Measurements taken on these bones indicate that dogs of different sizes, i.e. small, medium and large-sized lived on the site.

The majority of the mammalian fauna consists of the remains of pig (17 %), sheep and goat (51 %) and cattle (23 %). Osteometrical data were obtained from a number of elements of pig and indicate that two groups, i.e. a group of larger and a group of smaller animals, were present at the

site. Using the eruption and wear of the mandibular teeth, an attempt was made to establish the slaughter age of pig during the successive periods of Bademağacı. In general, pigs were mainly slaughtered before 2 years of age. Mandibles with moderately and strongly worn third molars, *i.e.* from individuals older than 3 years of age, are almost completely absent from the collection. Considering both the size differences and the young kill-off pattern it is hypothesized that both domestic and wild pigs are present in the assemblage of Bademağacı.

Sheep and goat dominate the faunal collection, with sheep outnumbering goats. There is no doubt about the presence of domestic forms of both species, as shown by the small size of many postcranial bones and the morphology of some of the horn cores. However, remains of wild goat and wild sheep are definitely present as well. In the latter case these are very limited but the number of wild goat remains is higher. It is however impossible to classify goat finds as either domestic or wild due to the incompleteness and fragmentation of the material. Mandible tooth wear stages indicate that the sheep and goats at Bademağacı seem to have been slaughtered when relatively old. Measurements taken on the sheep remains indicate that there was a slight size decrease through time.

The osteometric analysis of the cattle remains (using both raw data and the logarithmic size index) was used to evidence the small size of the cattle remains of Bademağacı, suggesting its domestic status. Remains of large animals, *i.e.* aurochs, seem to be absent in the faunal assemblage. Mixture analysis was used to establish the sex ratio of these large ruminants at Bademağacı, and shows a predominance of female cattle from the Early Neolithic onwards up to the Early Bronze Age. In addition, there are clear indications for a diachronic size-decrease. The eruption and wear of the mandibular molar teeth show that both young and adult animals were slaughtered during the EN II, although very old individuals are rare. A completely different pattern is obtained for the LN-ECh, with an emphasis on killing very young animals. This stands then again in sharp contrast to the EBA II period during which animals were apparently kept to a very old age.

Subsistence of the inhabitants was mainly based on sheep, goat, cattle and pig. Several criteria, *i.e.* osteometric evidence, kill-off patterns and the preponderance of females, evidence the domestic status of not only sheep and goat but also of cattle and pig. Herding and breeding of domestic flock was introduced to the region with the first settlers of the site. Hunting in

the surrounding plain and nearby mountain range played only a minor role in the meat provisioning of the site throughout the whole period of occupation. The Early Neolithic was characterised by a dominance of sheep and goat, with the former outnumbering the latter. Unlike pig and cattle, which must have been kept for their meat, the kill-off patterns of the small livestock show they were presumably herded, not only for their meat, but also for their secondary products during this period. Changes in herd management took place during the Late Neolithic and involved an increase in the relative importance of cattle herding, with a shift from meat production to an emphasis on dairying practices, and less interest in sheep. Indeed, sheep flocks had to compete with these growing cattle herds for grazing ground and were probably forced to move to the mountains, which are more favourable for goats. The increasing pressure on the environment possibly induced a reduction in size of cattle and sheep from the Early Neolithic to the Early Bronze age.

Acknowledgements

This contribution is supported by the Belgian Programme on Interuniversity Poles of Attraction (IUAP 5/9) initiated by the Belgian State, Prime Minister's Office, Science Policy Programming.

	EN I	EN II	EN	LN- ECh	EBA II
European hare, <i>Lepus europaeus</i>	9	27	.	1	2
Lesser mole rat, <i>Spalax leucodon</i>	1
Rodentia indet.	.	4	.	.	.
Wild cat, <i>Felis silvestris</i>	.	3+2 ?	.	.	.
Brown bear, <i>Ursus arctos</i>	.	2	.	.	.
Red fox, <i>Vulpes vulpes</i>	3	12	.	7	2
Roe deer, <i>Capreolus capreolus</i>	12	60	.	.	5
Fallow deer, <i>Dama dama</i>	15	116	3	15	9
Red deer, <i>Cervus elaphus</i>	4	17	1	2	6
Cervidae indet.	5	7	.	3	2
Antler	5	54	4	9	33
Dog, <i>Canis lupus f. familiaris</i>	23	47	.	1	6
Canidae indet.	8	8	.	.	.
Wild boar/domestic pig, <i>Sus scrofa/Sus scrofa f. domestica</i>	316	807	18	91	27
Wild goat/domestic goat, <i>Capra aegagrus/Capra aegagrus f. hircus</i>	39	186	9	26	18
Wild sheep/domestic sheep, <i>Ovis ammon/Ovis ammon f. aries</i>	80	283	9	24	18
Goat/sheep, <i>Capra/Ovis</i>	732	202 3	28	193	70
Cattle, <i>Bos primigenius f. taurus</i>	341	899	58	278	135
Total identified	1600	455 2	130	671	334
Unidentified mammals	1954	274 2	14	82	61

Table 1: Taxonomic composition of the mammalian remains from all periods

BADEMAĞACI MAKRO BİTKİ KALINTILARI HAKKINDA ÖN RAPOR²⁷

DANIÈLE MARTINOLI*

Bademağacı'nda 1993'ten 2004'e kadar yapılan kazılar süresince, bitki kalıntıları elle toplanmıştır. Malzeme, kömürleşmiş ya da mineralize olmuş (yalnızca çitlembik) olarak ele geçmiştir ve genellikle iyi korunmuştur.

Kazılar süresince toplanan malzeme, büyük bitki kalıntıları ya da görülebilir daha küçük malzeme toplulukları şeklindedir. 2004 kazı sezonunda, bitki örnekleri, basit yüzdürme tekniğiyle toplanmıştır. Bu ön sonuçlara, ele geçen malzemenin 40X'e kadar büyütme özellikli bir mercekle kabaca incelenmesi ile ulaşılmıştır.

Erken Neolitik döneme tarihlenen elle toplanmış örnekler, elma (Malus), armut (Pyrus), çitlembik (Celtis), meşe palamudu (Quercus), erik veya kiraz (Prunus) gibi yabancı meyve kalıntularından büyük bir miktarda içermektedir. Aynı zamanda mercimek (Lens), nohut (Cicer), bezelye (Pisum) ve burçak (Lathyrus) gibi, olasılıkla tarıma alınmış formdaki bitkiler de varlık gösterir. Einkorn (Triticum monococcum) ve emmer (T. Dicoc-cum), arpa (Hordeum) ve sert buğday (Triticum) gibi tarıma alınmış tahılların taneleri de ele geçirilmiştir.

Yüzdürme tekniğiyle ele geçirilen örnekler, yukarıda sözü geçen buluntulardan farklı tipte bazı botanik kalıntıların varlığı konusunda da kanıt sunmaktadır. Örneğin, yabancı fıstık (Pistacio) kabukları ve alıç meyveleri de ele geçmiştir. Tahıl çeşitlerinin arasında tarıma geçmiş formunun yanı sıra, yabancı einkorn (Triticum boeoticum) da varlık gösteriyor olabilir; ancak bunun kanıtlanması için, özellikle kabuk kalıntıları üzerinde daha ayrıntılı bir analiz yapılmalıdır. Yüzdürme tekniğiyle ele geçen farklı tahıl kalıntularına ait kabukların tanımlanması, tahılların tarıma alınıp alınmadığı konusunda daha fazla bilgi verecektir. Ayrıca, tipik yabancı otlar da ele geçirilmiştir ve analizlerin tamamlanmasıyla, tarım alanlarının yeri ve tarım metotları hakkında daha fazla bilgiye ulaşılabilecektir. Tüm bunların yanı sıra, bitki gruplarının, dolayısıyla tarım uygulamalarının ve yerleşim ekonomisinde tarımın yerinin zaman içindeki değişiminin tespiti için de tam analize ihtiyaç vardır.

²⁷ Bu raporun Türkçeye çevirisi öğrencimiz Dide Sağlam tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkürlerimizi sunarız.

* University Basel, IPNA, İsviçre.

PRELIMINARY RESULTS ABOUT THE PLANT MACROREMAINS FROM BADEMAGACI

DANIÈLE MARTINOLI*

Plant remains have been hand-collected during the excavations in Bademagaci from 1993 to 2004. The material was charred or minerlaised (only hackberries) and rather well preserved. This botanical material represents large plant remains or concentrations of smaller material visible during the excavation.

During the 2004 excavation, botanical samples were collected and floated with simple bucket flotation. The plant remains were charred or minerlaised (only hackberries) and the preservation varies between good and bad. The recovered assemblages have been scanned rapidly using a binocular with a magnification of up to 40X to get these preliminary results.

The Early Neolithic hand-collected samples contained particular high number of wild fruits like apples (*Malus*) and pears (*Pyrus*), but also (*Celtis*), acorns (*Quercus*) and plum or cherry (*Prunus*). They also showed the presence of plants like lentils (*Lens*), chickpeas (*Cicer*), peas (*Pisum*) and vetch (*Lathyrus*), all probably cultivated forms. Grains of the cultivated cereals einkorn (*Triticum monococcum*), emmer (*T. dicoccum*), barley (*Hordeum*) and free-threshing wheat (*Triticum*) have also been recovered.

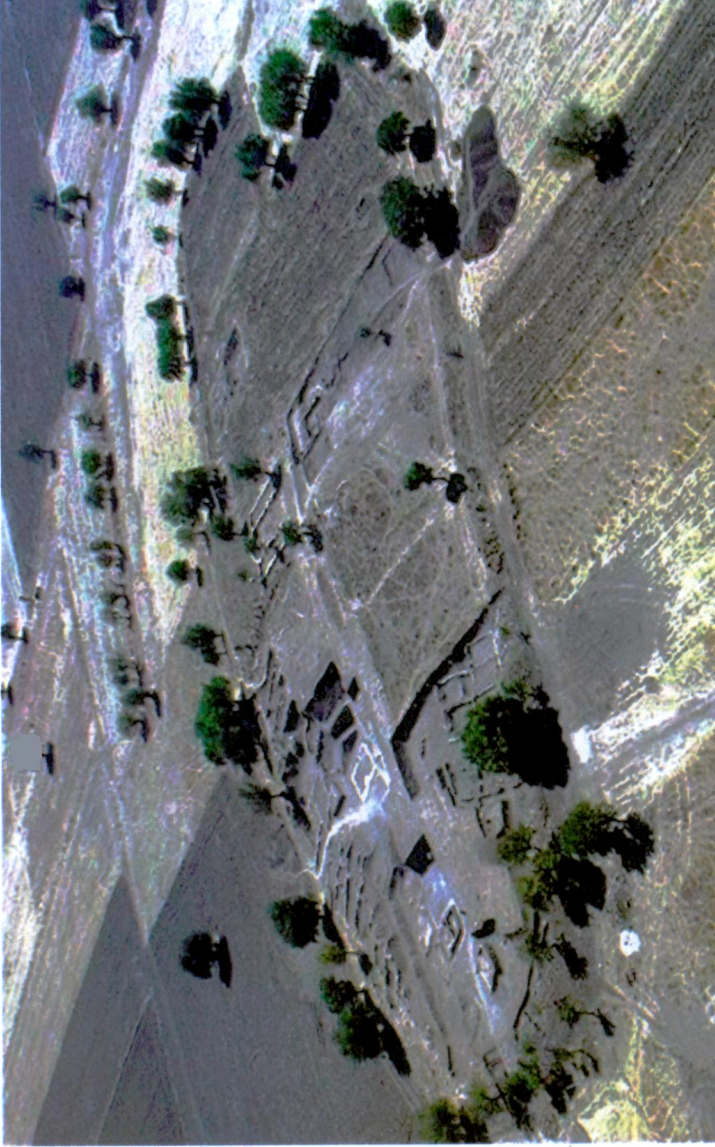
The flotation samples confirmed the presence of the above mentioned plants, but gave some evidence about the presence of other plants and of other types of remains. For example nutshells of wild pistachios (*Pistacia*) have been recovered and fruits of hawthorn. Among the cereals, there might be the presence of wild einkorn (*Triticum boeoticum*) beside its domestic counterpart, but this needs further analyses, in particular of the chaff remains. The flotation samples allowed the recovery of chaff remains from different cereals and their identification will give more informations on the wild or cultivated status of the cereals. Typical weeds were also recovered and will, after complete analyses, give more informations about the location of the fields and the cultivation methods. Furthermore, full analyses will be necessary to detect any diachronic changes in the composition of the plant remains and thus in the agricultural practices and plant economy of the site.

* University Basel, IPNA, Switzerland

YARARLANILAN KAYNAKLAR - BIBLIOGRAPHY

- De Cupere *et al.* De Cupere B., R. Duru ve G. Umurtak(baskıda/in press)
 “Animal husbandry at the Early Neolithic to Early Bronze Age site of Bademağacı (Antalya province, SW Turkey): evidence from the faunal remains”; *Archaeozoology of the Near East VIII. Proceedings of the eighth international symposium on the archaeozoology of southwestern Asia and adjacent areas.* Lyon: Mainsion de l’Orient et de la Méditerranée.
- Duru 1997 a R.Duru; ”Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları. 1993 Yılı Çalışma Raporu”, *Belleten LX* (1997):783-80
- Duru 1997 b _____; ”Bademağacı Kazıları. 1994 Yılı Çalışma Raporu”, *Belleten LXI* (1997):149-159
- Duru 1998 _____; ”Bademağacı Kazıları. 1995 ve 1996 Yılları Çalışma Raporu”, *Belleten LXII* (1998):709-730
- Duru 2000 _____; ”Bademağacı Kazıları. 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu”, *Belleten LXIV* (2000):187-212
- Duru 2001 _____; ”Bademağacı Kazıları. 1999 Yılı Çalışma Raporu”, *Belleten LXIV* (2001):583-598
- Duru 2003 _____; ”Bademağacı Kazıları. 2000 ve 2001 Yılları Çalışma Raporu”, *Belleten LXVI* (2003):449-594
- Duru 2005 a _____; ”Bademağacı Kazıları. 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu”, *Belleten LXVIII* (2005):519-560
- Duru 2005 b _____; ”Bademağacı Kazıları 2004 - Excavations at Bademağacı 2004”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2005-3* (2005), 11-15
- Duru&Umurtak 2005 R.Duru ve G.Umurtak; *Höyücek. 1988-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları /Results of the Excavations 1989-1992*, Ankara
- Duru&Umurtak 2006 _____; ”Bademağacı Kazıları 2005 Yılı Çalışmaları - Excavations at Bademağacı 2005”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2006-4* (2006): 11-16
- Mellaart 1970 J.Mellaart; *Excavations at Hacilar*, Edinburgh, 1970
- Mellink 1974 M.J.Mellink; ”Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1973”, *AJA* 77 (1974): 351-359

- Umurtak 2005 G.Umurtak; "A Study On The Dating of New Groups of Pottery from Bademağacı Höyük and some Reflections on the Late Chalcolithic Cultures of Southwestern Anatolia", *Anatolia Antiqua XIII* (2005), 53-69
- Umurtak 2007 G.Umurtak; "Silos in Neolithic Settlements of Burdur-Antalya Region", *Adalya X* (2007), 1-16.
- Warner 1994 J.L.Warner; *Elmalı-Karataş II. The Early Bronze Age Village of Karataş*, Bryn Mawr, PA, 1994

Levha 1 - Bademağacı Höyüğü'nün kuzey batı yönünden alınan hava fotoğrafı (Hava fotoğrafı 2005 yılında Antalya Orman Bölge Müdürü Ahmet Gedikoğlu'nun izni ile aynı müdürlüğün helikopterinden, fotoğrafçı Baykan Yılmaz ve R.Duru tarafından çekilmiştir. Sayın Gedikoğlu ve Yılmaz'a teşekkürlerimizi sunarız).

Plate 1 - Aerial view of Bademağacı Höyüğü from the northwest (the aerial view was taken in 2005 with the permission of Ahmet Gedikoğlu, the Antalya Regional Director of Forestry and from the helicopter of the same directorate by photographer Baykan Yılmaz and R. Duru. We would like to thank Mr. Gedikoğlu and Mr. Yılmaz).

a

Levha 2 - Höyüğün içinde yer aldığı küçük ovanın güneyden resmi (Höyüğün sağ üst tarafında (doğu) görülen yol, Antalya'dan Burdur'a giden devlet karayoludur).

Plate 2 - View of the small plain, where the höyük is located, from the south (the road seen to the top righthand corner (east) of the mound is the Burdur-Ankara highway).

b

Levha 2 - Bademağacı Höyüğü'nde 1993'den 2006 yılına kadar geçen 14 yıl içinde kazılan alanları gösteren kroki.

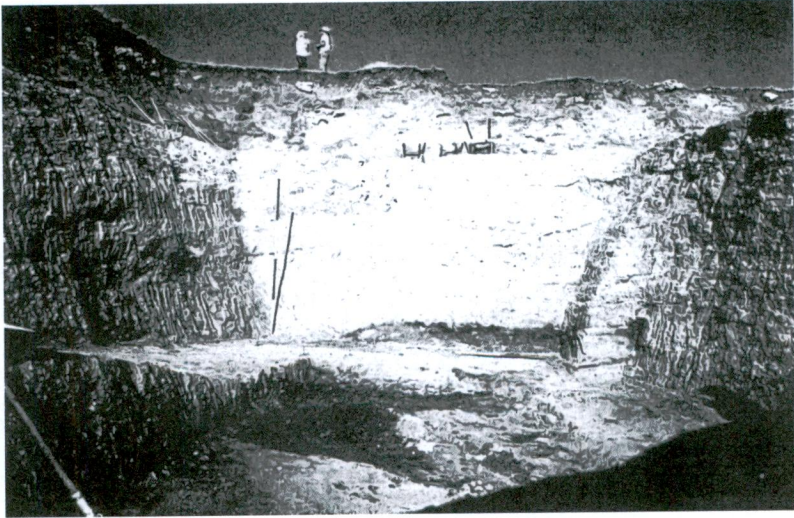
Plate 2 - Sketch plan showing the areas excavated in the course of 14 years from 1993 to 2006.

a

Levha 3 - En erken yerleşmelerin araştırıldığı 'Derinlik Açması 2 -DA 2-' (Bu açmada inilen en derin nokta zirveye göre - 9.30 m., höyükteki ilk yerleşme olan Erken Neolitik I (EN I) / 9'un saptandığı kod ise - 9 m. civarındır).

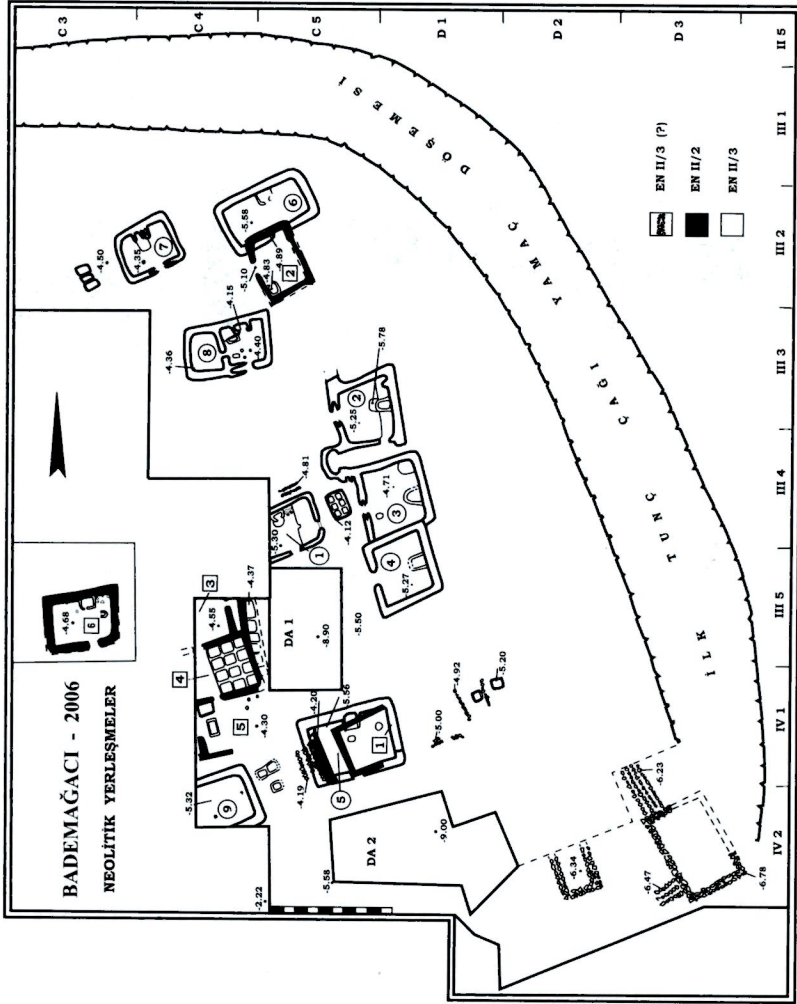
Plate 3 - 'Deep Trench 2 - DA 2' opened up for exploring the earliest settlements (The deepest level reached in this trench is at -9.30 m below the top of the mound and the earliest settlement was identified at ca. -9.00 m level in the mound).

b

Levha 3 - DA 2 içinden alınmış bu resimde, açma kesitinde yangın sonucu oluşmuş siyah katmanlar görülmektedir.

Plate 3 - Inside the DA 2: black layers in the profile indicate fires.

Levha 4 - A.Açmaştındaki EN II / 3 ve 2 yerleşmeleri yapılarının planı.
Plate 4 - Trench A: plan of the buildings in the EN II / 3 and 2 settlements.

a

Levha 5 - EN II / 3'ün 9 numaralı evinin açma içinde kalan kısmı.

Plate 5 - EN II / 3: part of house no. 9 inside the trench.

b

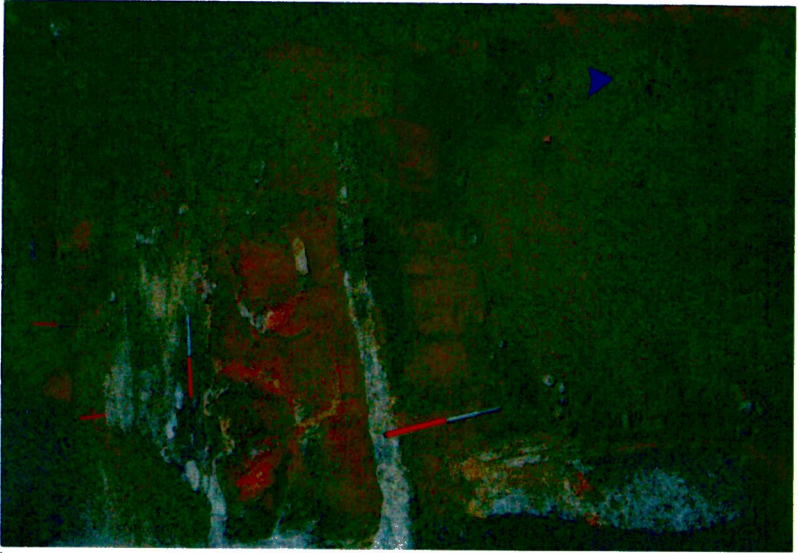
Levha 5 - Aynı evin tabanındaki *in-situ* kap kakak ve ezgi taşları.

Plate 5 - Pots and grinding stones *in situ* on the floor of the same house.

Levha 6 - EN II / 2 evresinin 2006 yılında kazılan bölümü. Ön planda 3 no'lu evin bir bölümü görülmüyor.

Plate 6 - Part of the EN II / 2 uncovered in 2006. In the foreground is part of house no. 3.

Levha 6 - EN II / 2'nin 3 no'lu evinin kapısı. Eşik ve kapı kenar sövelerinde, yuvarlak kesitli ağaçlar kullanılmış.

Plate 6 - EN II / 2: Doorway of the house no. 3. Round timbers were used on the threshold and jambs.

a

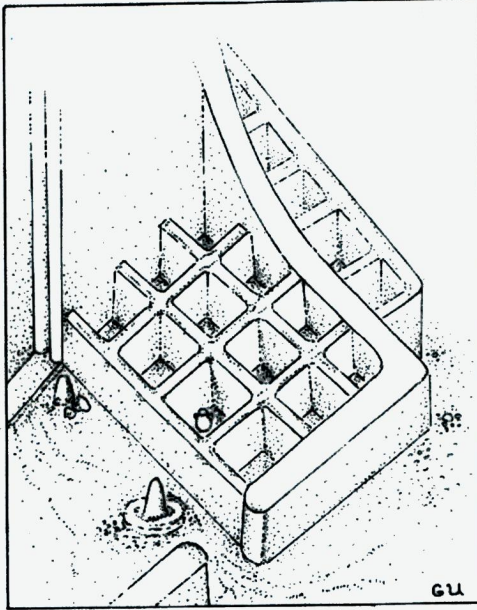
b

a

Levha 7 - EN II / 2 yerleşmesinin 3 no'lu evi ile ona güneyden bitişik olarak konumlandırılmış ambar (4 no.lu mekân).

Plate 7 - EN II / 2: House no. 3 and the silo (room no. 4) adjoining it on the south.

b

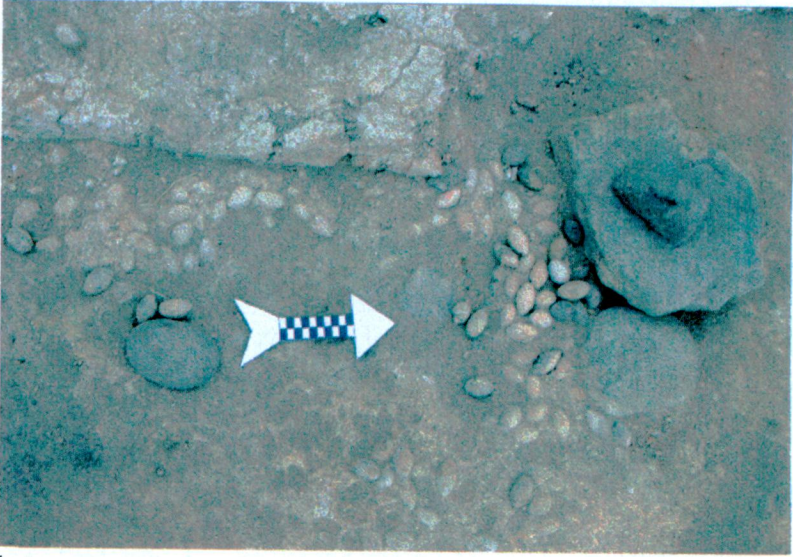
Levha 7 - 4 no'lu ambarlı odanın restitüsyon denemesi (Çizim G.Umurtak).

Plate 7 - Restitution drawing of room no. 4 with silo (Dwg: G. Umurtak).

a
Levha 8 - EN II / 2 yerleşme katının 5 numaralı işlik yeri. El değirmeni alt taşları, tüm bir çanak ve taban üzerinde *in-situ* pişmiş toprak 'İnsan ayağı' modeli (bkz. Lev.22/a ve 25/d).

Plate 8 - EN II / 2; work-area no. 5. Base stones for hand-mills, an intact bowl and a baked clay human foot model found *in situ* on the floor (See Pl. 22/a and 25/d).

b
Levha 8 - Aynı işliğin tabanında, pişmiş topraktan düzinelerce sapan tanesi.
Plate 8 - Dozens of baked clay sling pellets on the floor of the same work-area.

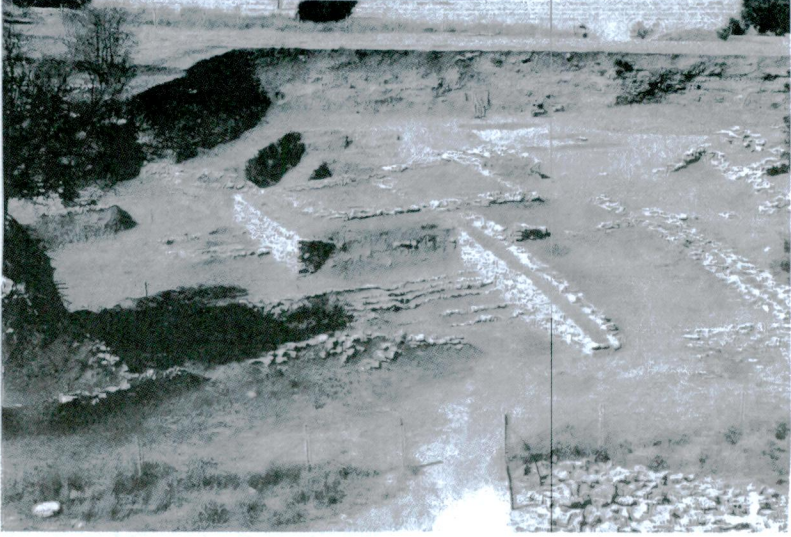
a

Levha 9 - EN II / 2'nin 6 numaralı evinin kuzeyden alınmış resmi.
Plate 9 - EN II / 2: House no. 6 from the north.

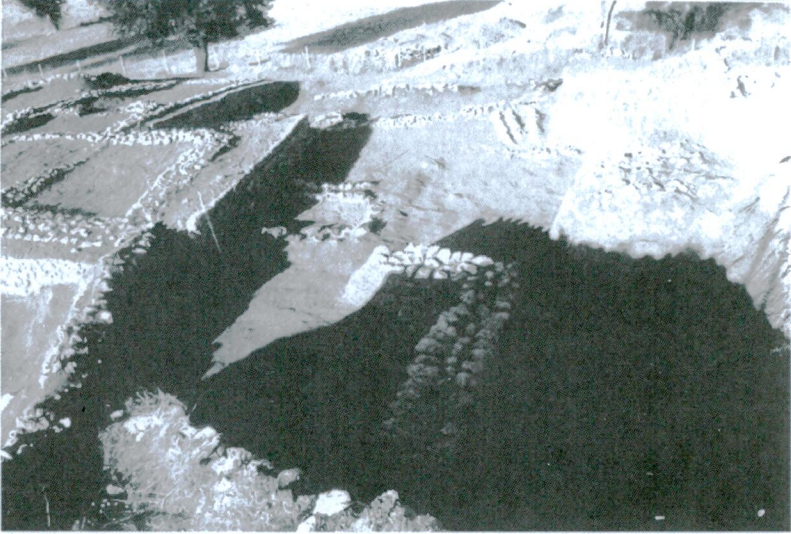
b

Levha 9 - 6 no.lu evde, kapının karşısındaki duvarın dibine yapılmış, dörtgen planlı, küllüklü fırın ve etrafındaki bazı ev - mutfak araç gereçleri.
Plate 9 - EN II / 2: House no. 6, rectangular oven with fireplace in front of the wall opposite the doorway, and various domestic implements around it.

a

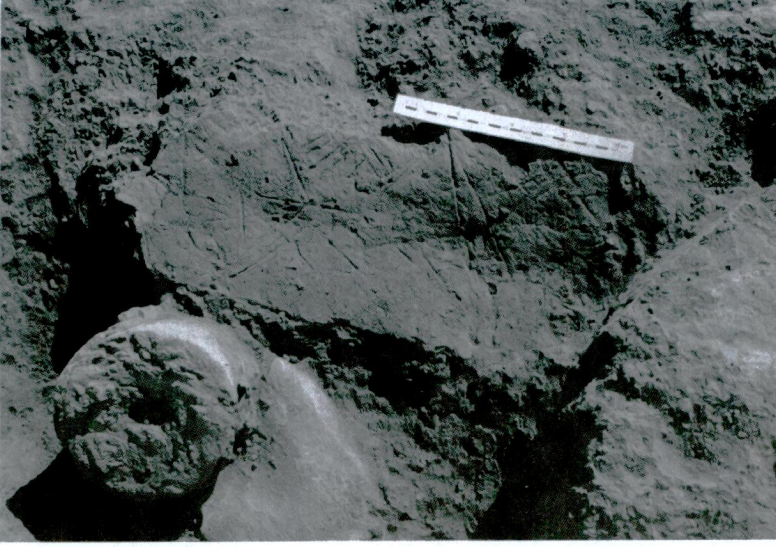
Levha 10 - Res.4'deki planın sol alt köşesi yakınlarındaki taş temellerin doğudan görünümü.
Plate 10 - View from the east of the stone foundations in the left bottom corner of the plan in Pl. 4.

b

Levha 10 - Aynı kesimin bu kez batıdan doğuya alınmış fotoğrafı (Bu alandaki taş temelli duvarların en dış halkada olanlarının EN II'nin 4 - 3 yerleşmelerine, diğerlerinin ise Neolitik'in geç evrelerine ait olduğu anlaşılmıştır).

Plate 10 - View of the same area looking from the west towards the east (The walls with stone foundations in the outermost ring in this area are understood to belong to the EN II / 4 and 3 settlements while the others belong to the late phases of the Neolithic).

a

Levha 11 - EN II'nin en geç mimarlık evresi olan EN II / I'in yapılarının sadece çok küçük parçalar halindeki taş temelleri günümüze gelmiştir. Plan özellikleri konusunda bilgi edinilmeyen bu yerleşmelere ait olan siva vs. gibi bazı mimari parçalar ile ne işe yaradığı konusunda tahminler yapılamayan bazı taşınabilir kil eserlerden bir kısmının görünümü (Kalın siva parçasının düzeltilmiş ön yüzündeki derince çizgilerin anlamı anlaşılamamıştır).

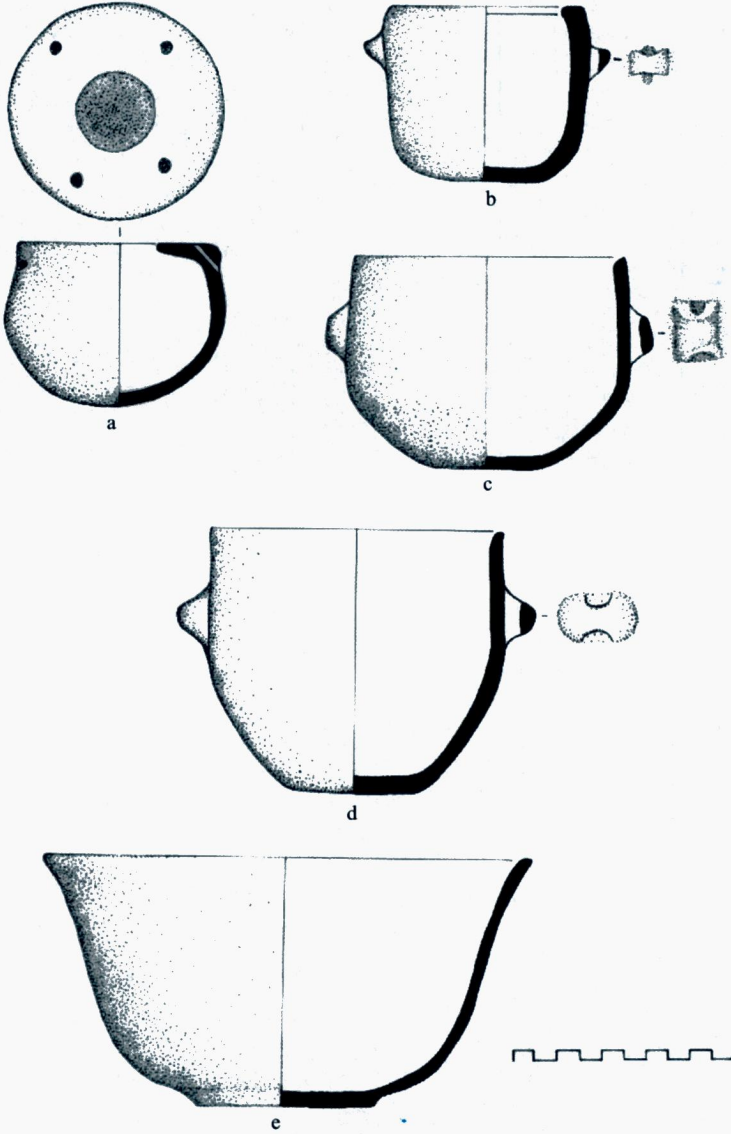
Plate 11 - EN II / I, the last architectural phase of EN II, has only survived in the form of fragments of stone foundations. Not much could be learned about the plan of these settlements. Some architectural remains, such as plaster etc. and clay items are shown here (The meaning of the deep engraved lines on the front of the plaster piece is unclear).

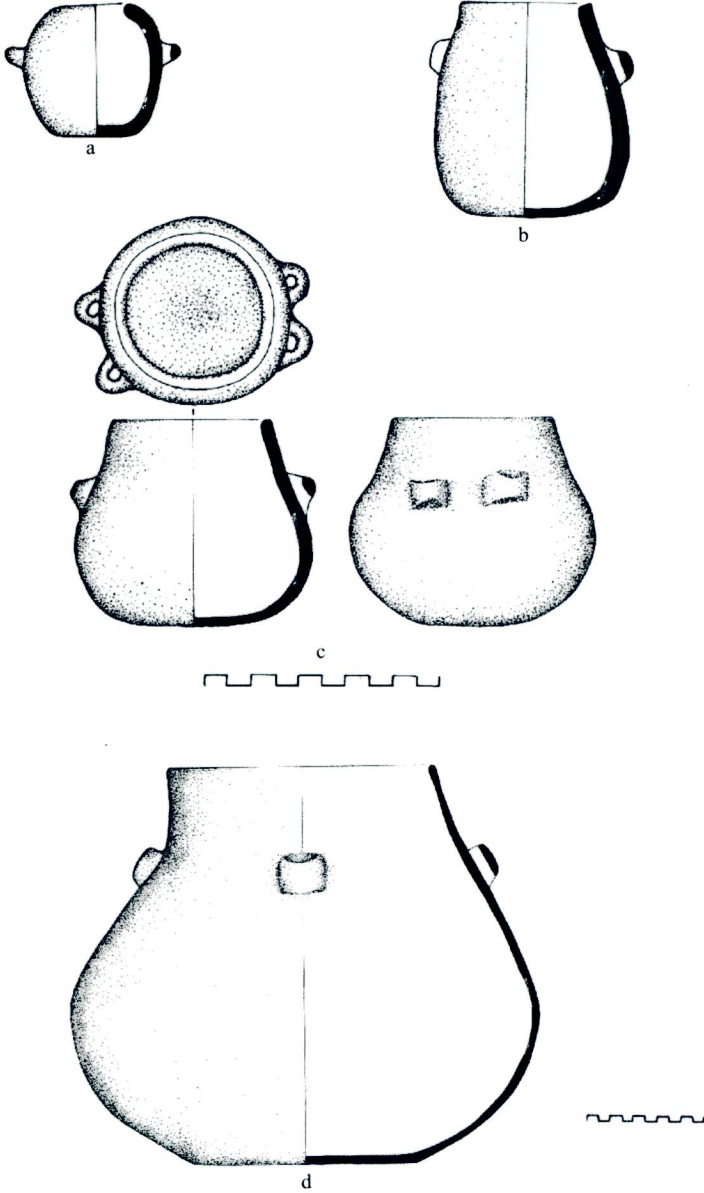
b

Levha 11 - DA 2'in en alt düzlemlerinde bulunmuş (olasılıkla EN I / 7 yapı katına ait), Bademağacı'nın en eskiye tarihlenen mezarı. Ölü 'hocker' pozisyonunda toprağa verilmiştir.

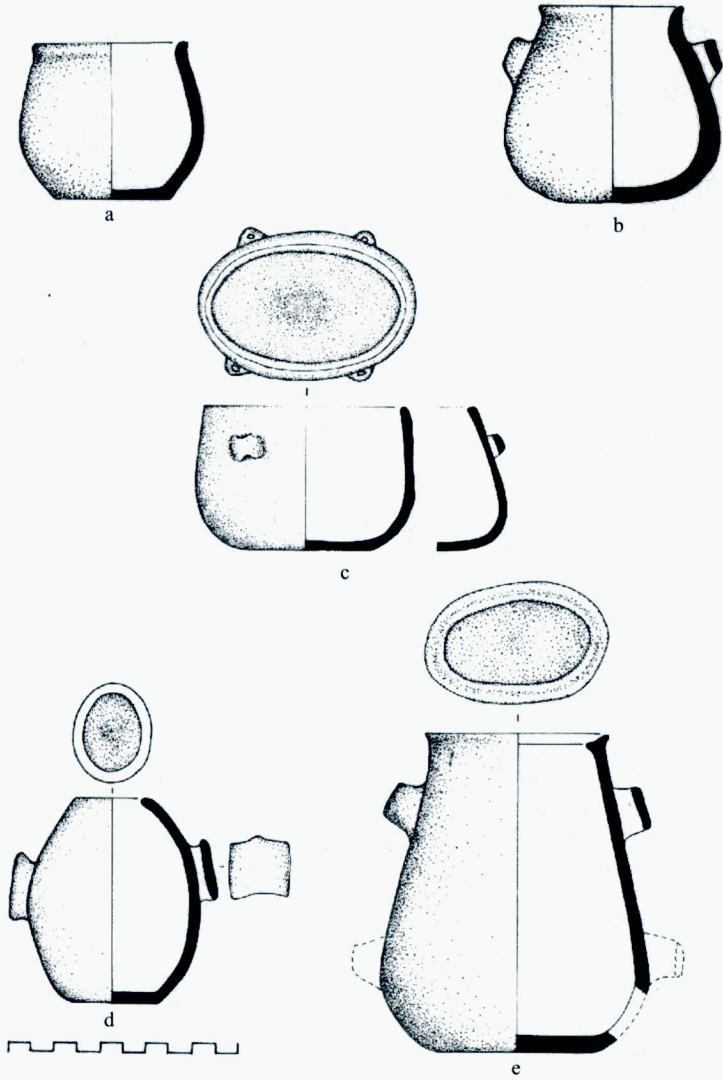
Plate 11 - DA 2: The earliest burial of Bademağacı, found in the lowest level (possibly belonging to the EN I / 7 building layer). The dead person was buried in *hocker* position.

Levha 12 - EN II'nin, 2004-2006 döneminde bulunmuş çanaklarından bazılarının çizimleri.
Plate 12 - EN II: Drawings of some bowls uncovered in the 2004-2006 campaigns.

Levha 13 - EN II'nin aynı dönemde bulunmuş küçük ve orta boy çömlerinden bir grup.
Plate 13 - EN II: A group of small and medium size pottery finds from the 2004-2006 campaigns.

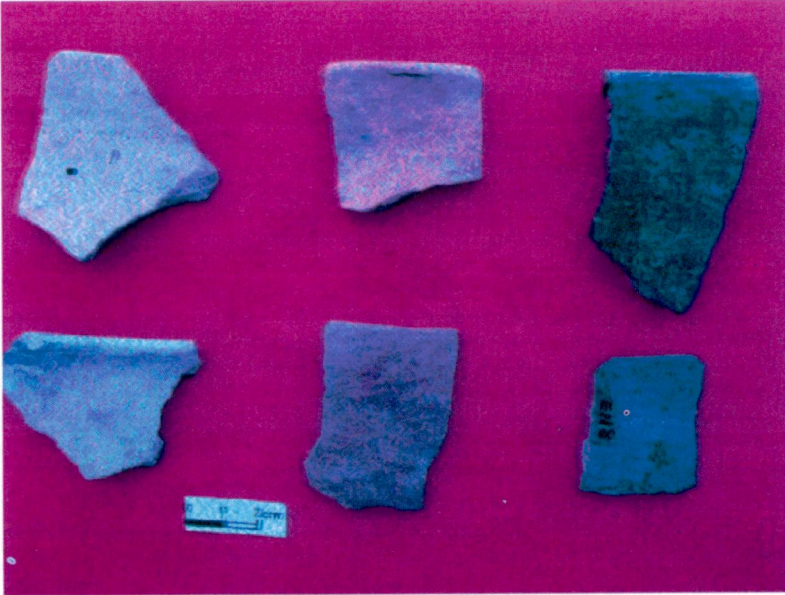

Levha 14 - EN II'nin 'oval' ve 'küresel' gövdeli kaplarından bazıları.
Plate 14 - EN II: Some vessels with 'ovoid' and 'spherical' bodies.

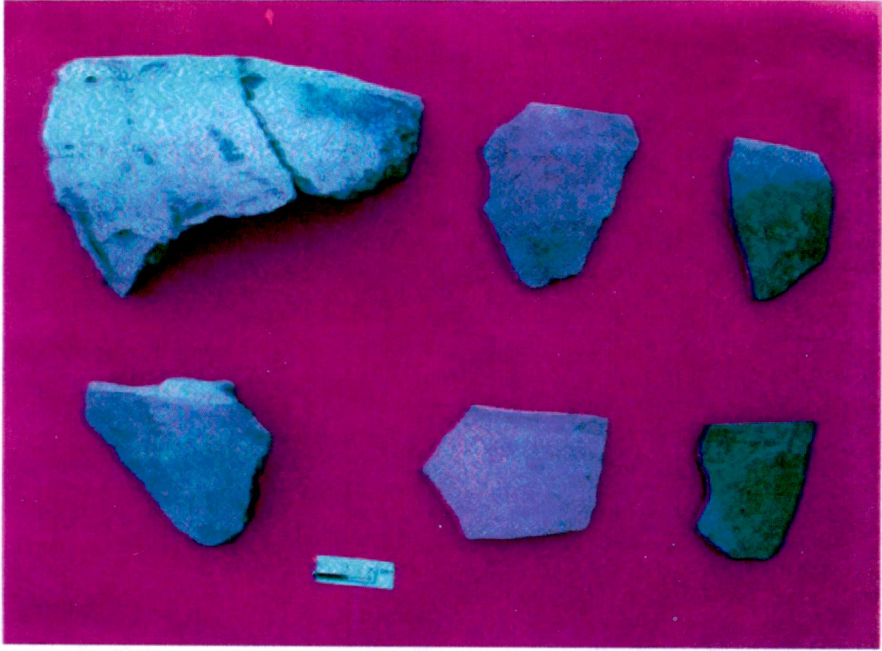
a

Levha 15 - EN I / 9 yapı katında ele geçen az sayıda çç'den bir kısmı.
Plate 15 - EN I / 9: Some of the few pottery sherds uncovered.

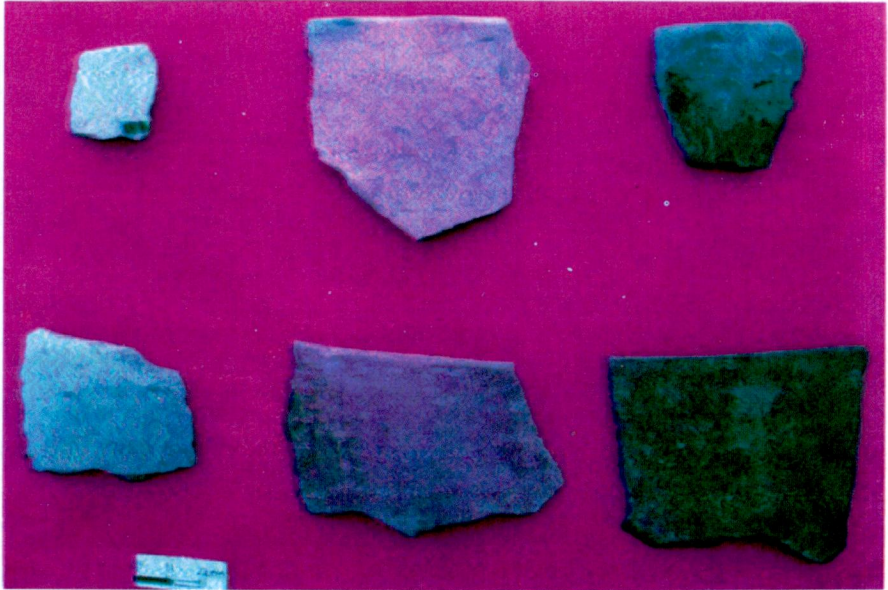
b

Levha 15 - EN I / 8 çç'sinden bazı parçalar.
Plate 15 - EN I / 8: Some sherds of pottery.

a

Levha 16 - EN I / 7 katı çç'inden örnekler.
Plate 16 - EN I / 7: Examples of pottery sherds

b

Levha 16 - EN I / 6 çç'sinden parçalar.
Levha 16 - EN I / 6: Examples of pottery sherds

a

b

Levha 17 - 2004 ve 2006 kazı dönemlerinde EN II birikiminde bulunmuş kap kakak toplu halde.
Plate 17 - EN II: All the pottery uncovered in the campaigns of 2004 and 2006.

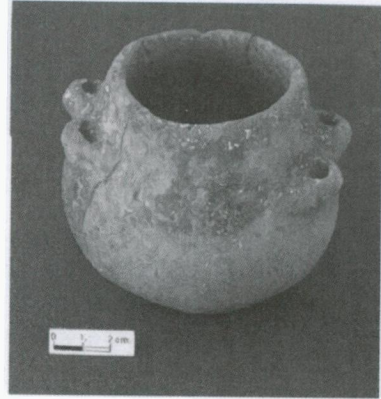
a

b

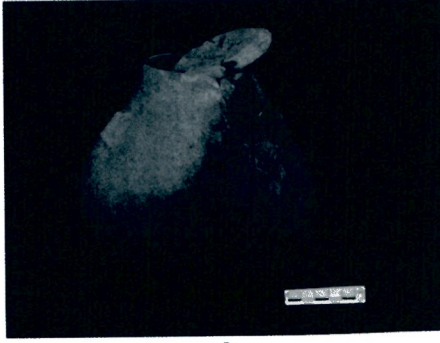

c

d

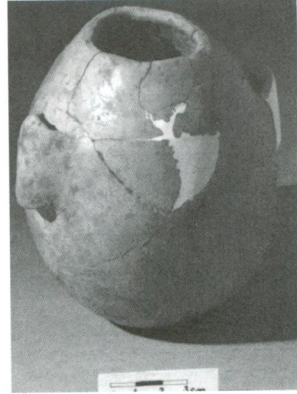
Levha 18 - EN II kaplarından bazıları.
Plate 18 - Some of the EN II vessels.

a

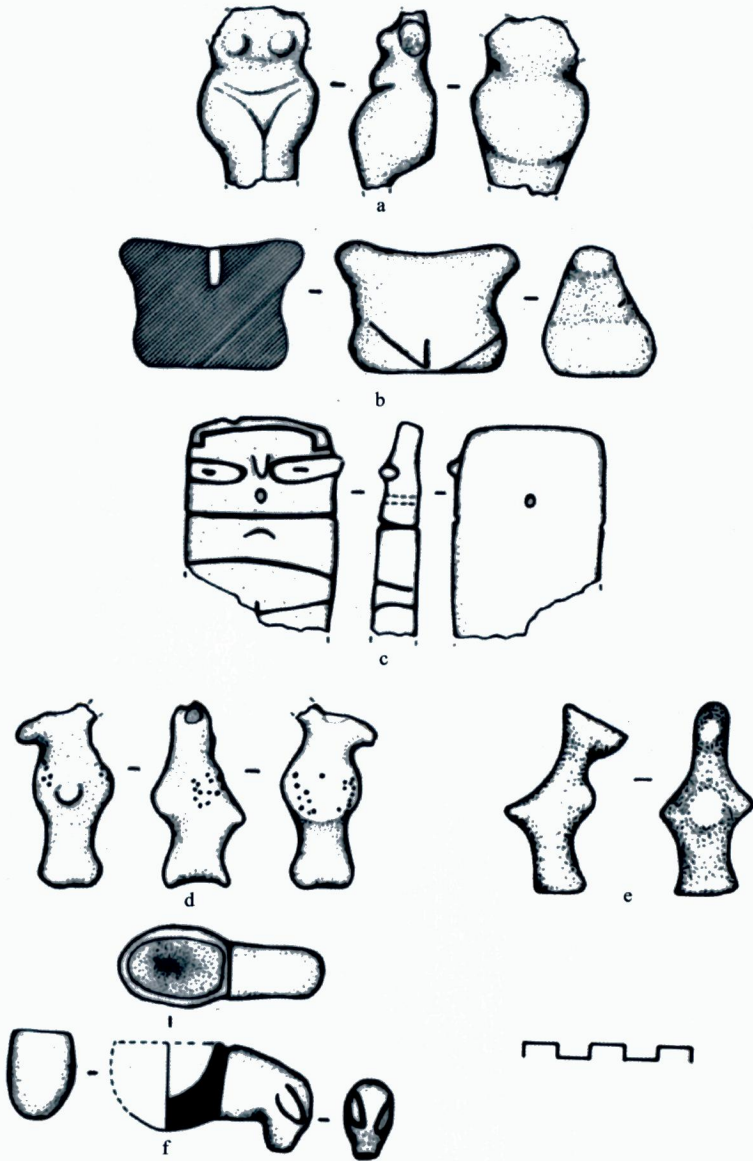

b

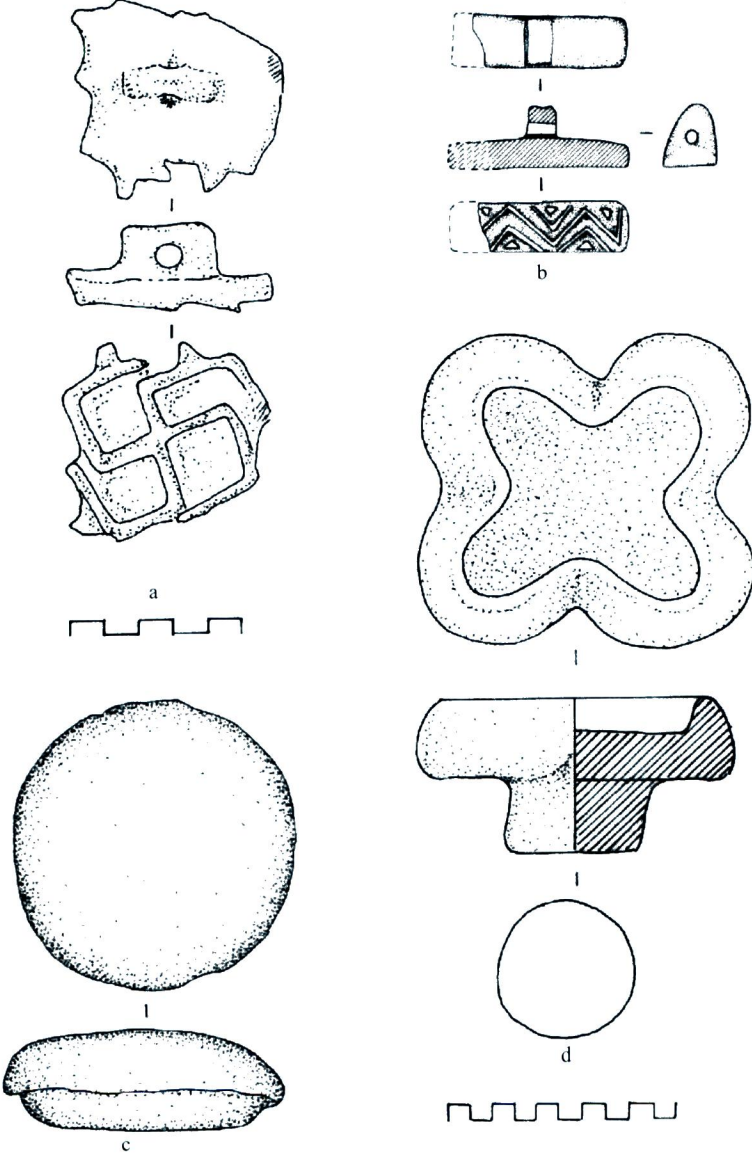
c

Levha 19 - EN II kaplarından bir diğer grup.
Plate 19 - EN II: Another group of vessels.

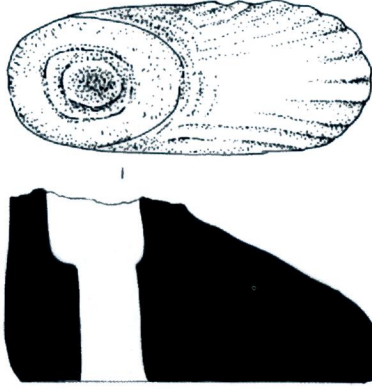
Levha 20 - EN II'nin değişik yerleşme katlarında bulunmuş pişmiş toprak küçük buluntulardan bazılarının çizimleri.

Plate 20 - EN II: Drawings of some baked clay small finds uncovered in various settlement levels.

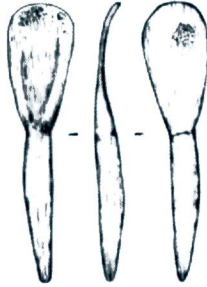
Levha 21 - EN II'den mühürler (pintadera), dört yapraklı yonca biçimli masa / tabla modeli ve çömlek kapağı.

Plate 21 - EN II: Seals (pintadera), model of quatrefoil table and pot/bowl lid.

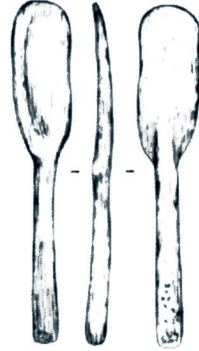

Levha 22 - EN II / 2'nin 5 no'lu işlik tabanında bulunmuş pt ayak.

Plate 22 - EN II / 2: Baked clay foot uncovered on the floor of work-area no. 5.

b

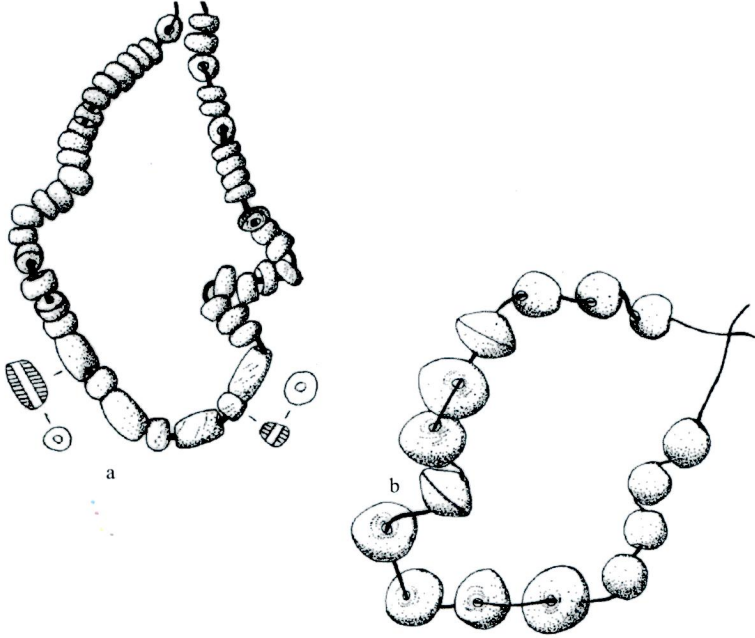

c

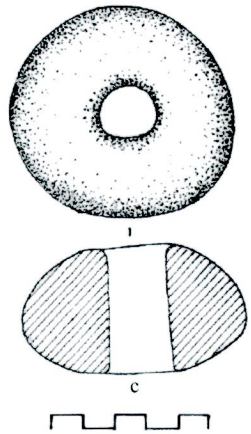

Levha 22 - EN II'den kemik kaşıklar (spatula).

Plate 22 - EN II: Bone spoons (spatulas).

Levha 23 - Taş ve pt boncuklardan kolye dizileri.
Plate 23 - Necklaces of stone and baked clay beads.

Levha 23 - EN II'den taş topuz.
Plate 23 - EN II: Stone mace head.

a

b

c

d

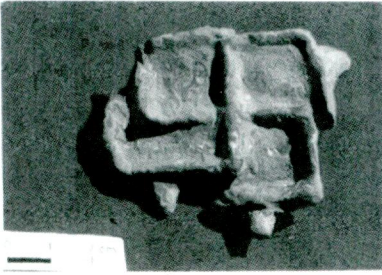
e

Levha 24 - EN II'den pt 'Ana Tanrıça' figürinleri, idoller ve pt yassı insan tasviri.
Plate 24 - EN II: Baked clay 'Mother Goddess' figurines, idols and 2-dimensional human figure.

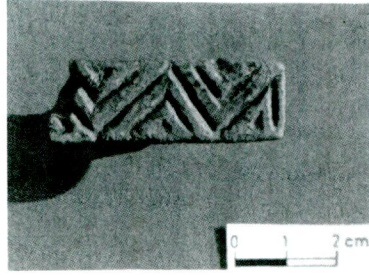

a

Levha 25 - EN II üstü birikimde (belki Geç Neolitik) bulunmuş pt iki figür.
Plate 25 - Two baked clay figures uncovered in the deposit above the EN II (perhaps Late Neolithic).

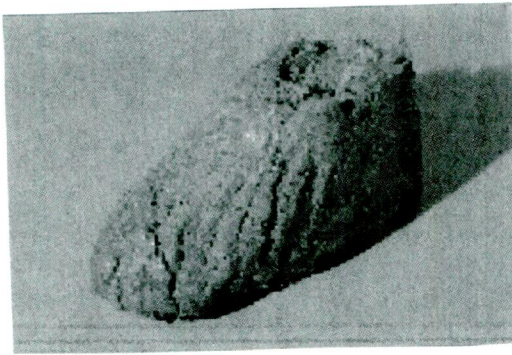

b

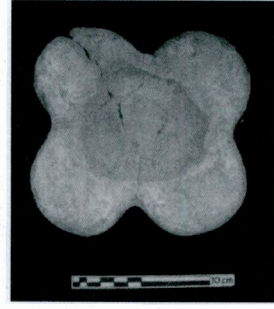
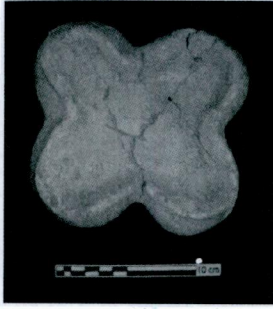
c

Levha 25 - Muhtemelen EN II / 3'e ait 'pintadera' ile DA 3'de ele geçen damga mühür.
Plate 25 - 'Pintadera' probably belonging to EN II / 3 and the stamp seal from DA 3.

d

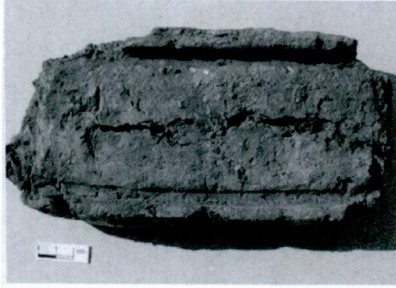
Levha 25 - Pişmiş toprak ayak modeli.
Plate 25 - Baked clay foot model.

a

Levha 26 - EN II / 3'de bulunmuş pt masa / tabla modeli.

Plate 26 - EN II / 3: Baked clay table model.

b

Levha 26 - Gevrek pişirilmiş, kenarlarında derin oluk olan nesne (kapak!).

Plate 26 - Brittle fired item with a deep groove along the edges (lid!)

c

Levha 26 - Üzerinde hasır izleri olan pişmiş toprak parça.

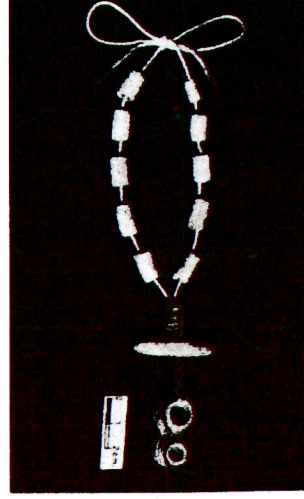
Plate 26 - Baked clay fragment imprinted with a matting.

a

Levha 27 - EN II'nin değişik katlarında bulunmuş kemik kaşıklardan bazıları.

Plate 27 - EN II: Some of the bone spoons uncovered in various levels.

b

Levha 27 - Toplu halde ele geçen boncuklardan dizilen bir kolye (GNÇ-EKÇ).

Plate 27 - A necklace reconstructed with beads uncovered as a group (LN - Ech).

c

Levha 27 - EN II'de bulunmuş mermer minyatür kap.

Plate 27 - EN II: Miniature marble vessel.

d

Levha 27 - EN II'den taş topuz.

Plate 27 - EN II: Stone mace head.

a

Levha 28 - Höyüğün kuzey yarısının havadan görünümü (Taş temeller İTÇ'ye aittir).
Plate 28 - Aerial view of the northern half of the mound (the stone foundations belong to EBA).

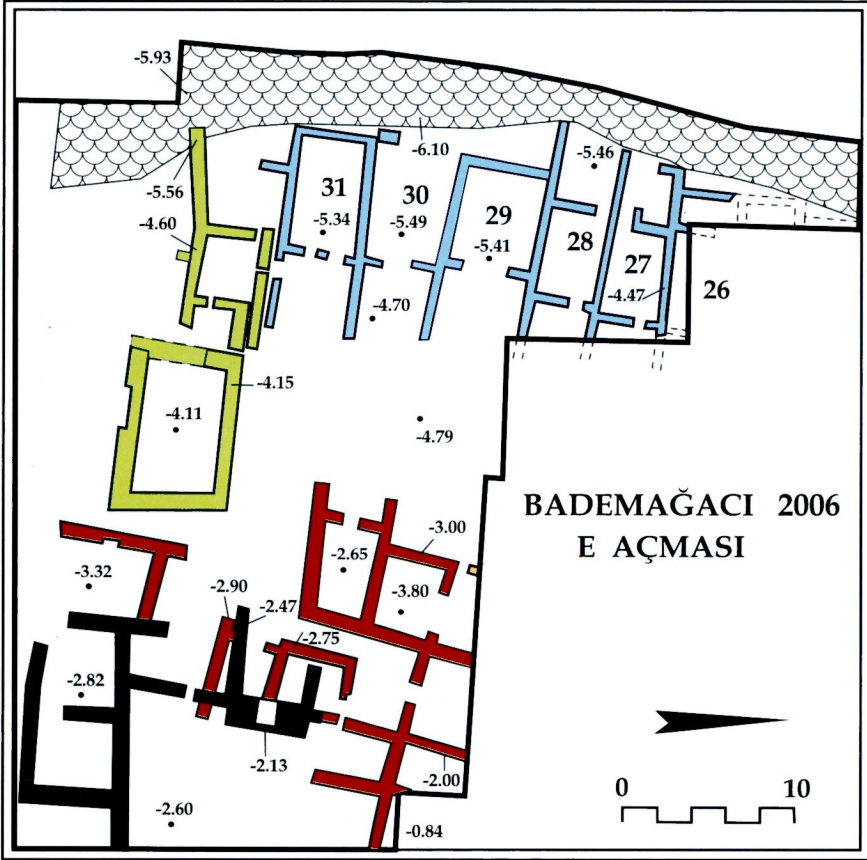

b

Levha 28 - Höyüğün kuzey uç kesiminin Dağbeli Beldesi Belediyesi itfaiye aracı merdiveninden alınan bir resmi. Sağ alt köşe yakınlarındaki taşsız aralık, höyüğün bu kenarında açılmış olan ikinci giriştir (KG 2).
Plate 28 - View of the northern tip of the mound as seen from the top of the ladder of the fire engine of Dağbeli Municipality. The unpaved passage close to the right bottom is the second passageway on this part of the mound (KG 2).

Levha 30 - İTÇ II / 3 ve 2 katları yapılarının planı. Sağ kenarda siyah doldurulmuş duvarlar, bu dönemlerin savunma duvarlarıdır (sur).
Plate 30 - Plan of the EBA II / 3 and 2 levels. The black-filled walls on the right are the defensive walls (fortification) of these periods.

Levha 31 - 2005 ve 2006 kazı dönemlerinde çalışılan E Açması'ndaki temeller bir arada.
Plate 31 - All the foundations uncovered in Trench E in 2005 and 2006 campaigns.

a

Levah 32 - Kuzeybatı'da kazılan kesime ovidan bakış.

Plate 32 - View from the plain of the area excavated in the northwest.

b

Levha 32 - E Açması'nın tarlalardan görünümü - 2006 (batıdan).

Plate 32 - View from the fields of Trench E - 2006 (from west).

a

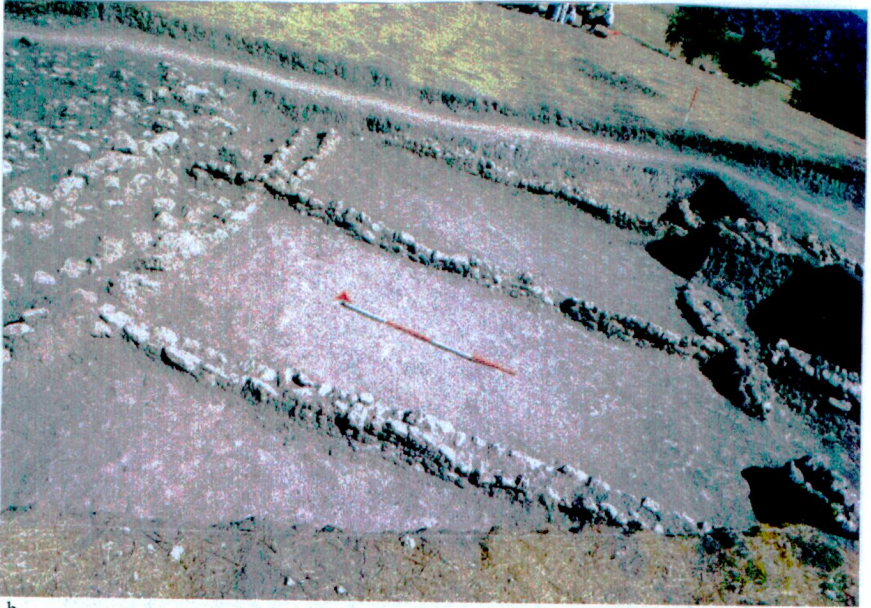

b

Levha 33 - KG 1'in iki farklı yerden alınmış resmi.
Plate 33 - Two views of KG 1 from different angles.

a

b

Levha 34 - Kuzevbatı yamaçta kazılan 'megaron' ve 'megaronumsu' yapılar -2004-.
Plate 34 - Megara and megaron-like buildings excavated on the northwest slope - 2004.

a

Levha 35 - Kuzeybatı yamaçta kazılan 'megaron' ve 'megaronumsu' yapılar.
Plate 35 - Megara and megaron-like buildings excavated on the northwest slope.

b

Levha 35 - E açmasındaki 'megaron' ve 'megaronumsu' yapılar
Plate 35 - Megara and megaron-like buildings in Trench E.

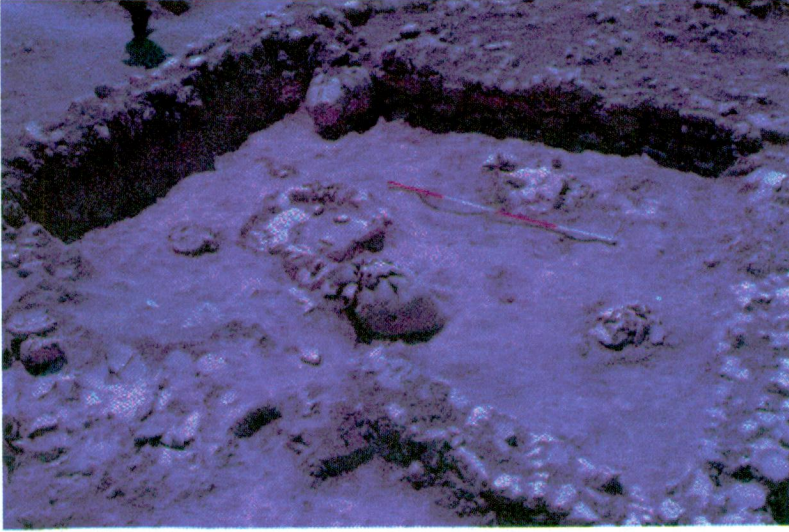
a

b

Levha 36 - E Açması'nın kiliseye en yakın olan doğu kenarında, yüzeyden 1.5 m. kadar altta ele geçen, İTÇ II'nin ilerlemiş dönemlerine ait çok odalı yapı ve bu yapının massiv taş dolgulu kuleler arasına alınmış giriş yerinin (kapı), iki ayrı yönden alınmış resimleri.

Plate 36 - Trench E: Two views of the entranceway (gate) flanked with massive stone-filled towers and the multi-roomed building from the later phases of EBA II uncovered ca. 1.50 m below the surface close to the eastern profile of the trench by the church.

a

Levha 37 - E Açması'nın kuzey kenarı yakınlarındaki çok odalı İTÇ II dönemi yapısının iki odasında, *in-situ* olarak onlarca irili ufak kap vardı. Resimde bu odalardan biri görülüyor.

Plate 37 - Trench E: Two rooms, one of which is seen here, of the multi-roomed EBA II building near the north profile contained numerous vessels of various sizes *in situ*.

b

Levha 37 - E Açması'nın batısında temelleri büyük boy taşlarla örülmüş bir yapı.

Plate 37 - Trench E: A building with foundations built with large stones, in the western part of the trench.

a

Levha 38 - E Açması'nda temelleri iri taşlarla rlmř, büyük, dikdörtgen planlı yapının gneydoğudan görünümü.

Plate 38 - Trench E: View from southeast of the building with foundations built with large stones, in the western part of the trench.

b

Levha 38 - Aynı yapının doğu duvarından detay.

Plate 38 - Trench E: Detail from the eastern wall of the same building.

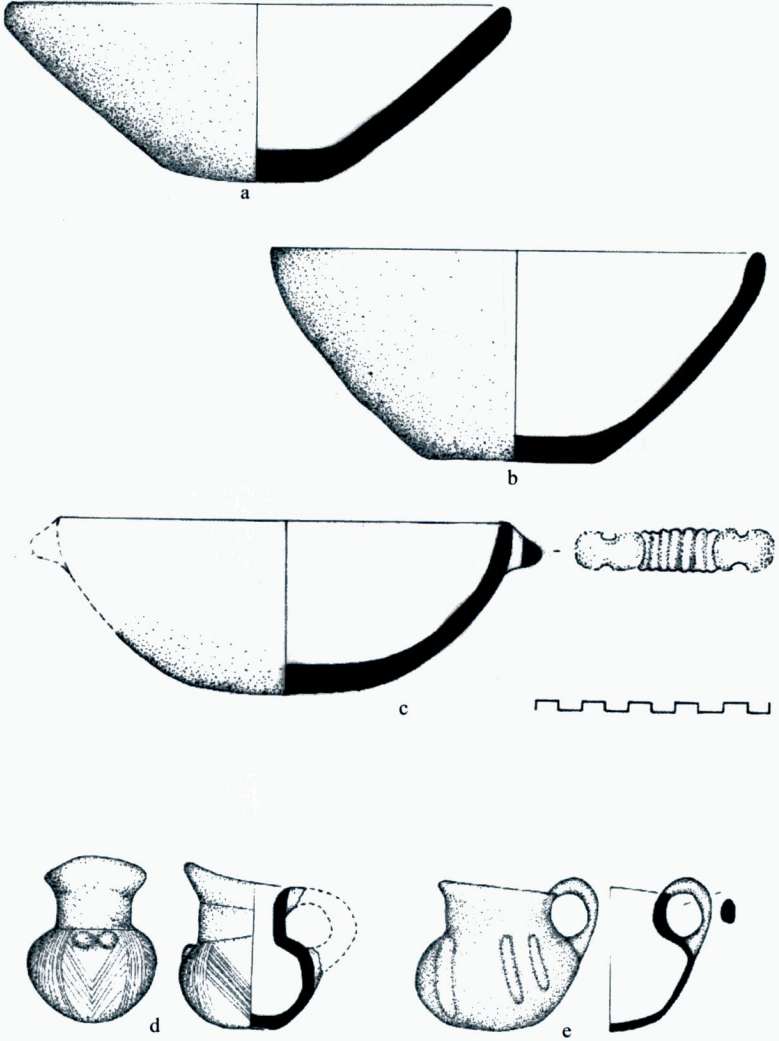
a

b

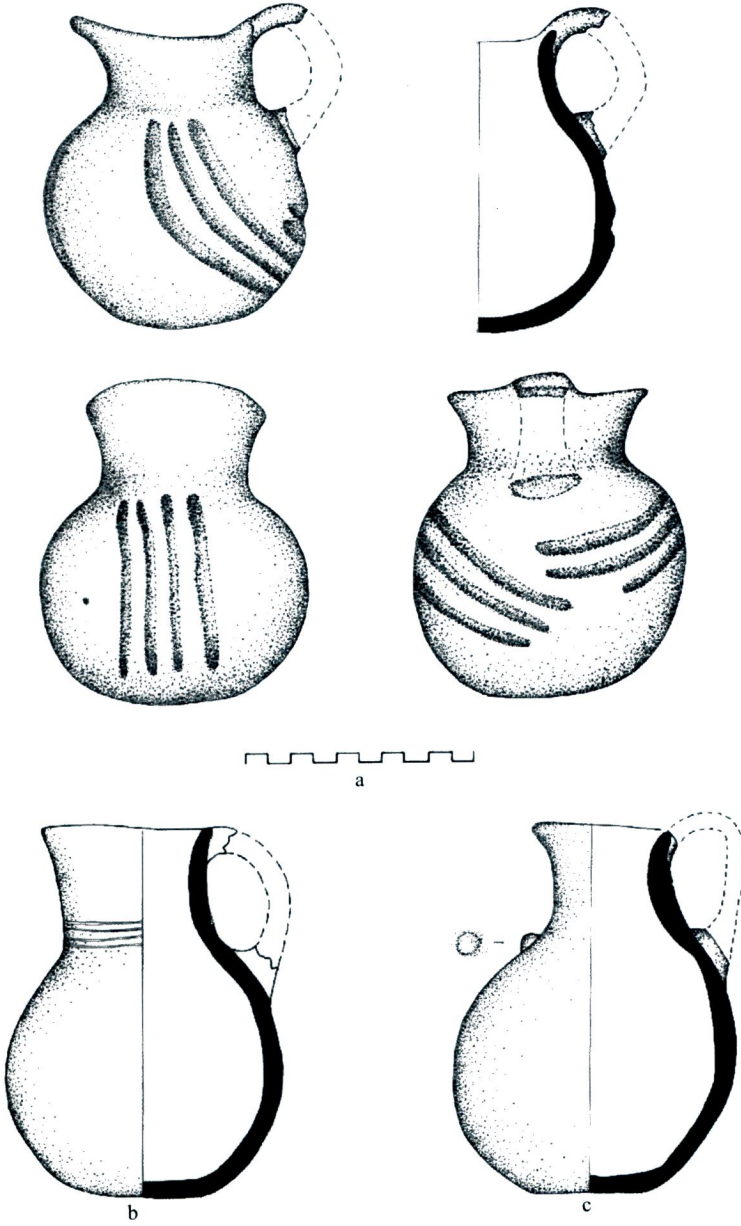
Levha 39 - İTÇ II'ye ait olduğu anlaşılan bir küp mezar (a) ve mezar açıldıktan sonraki görünümü. Genç yaşta birine ait olan cesetin yanına bir kap bırakılmış (b).

Plate 39 - EBA II: Pithos burial (a) and its view after opening. The body belonged to a young adult and a vessel was left next to it (b).

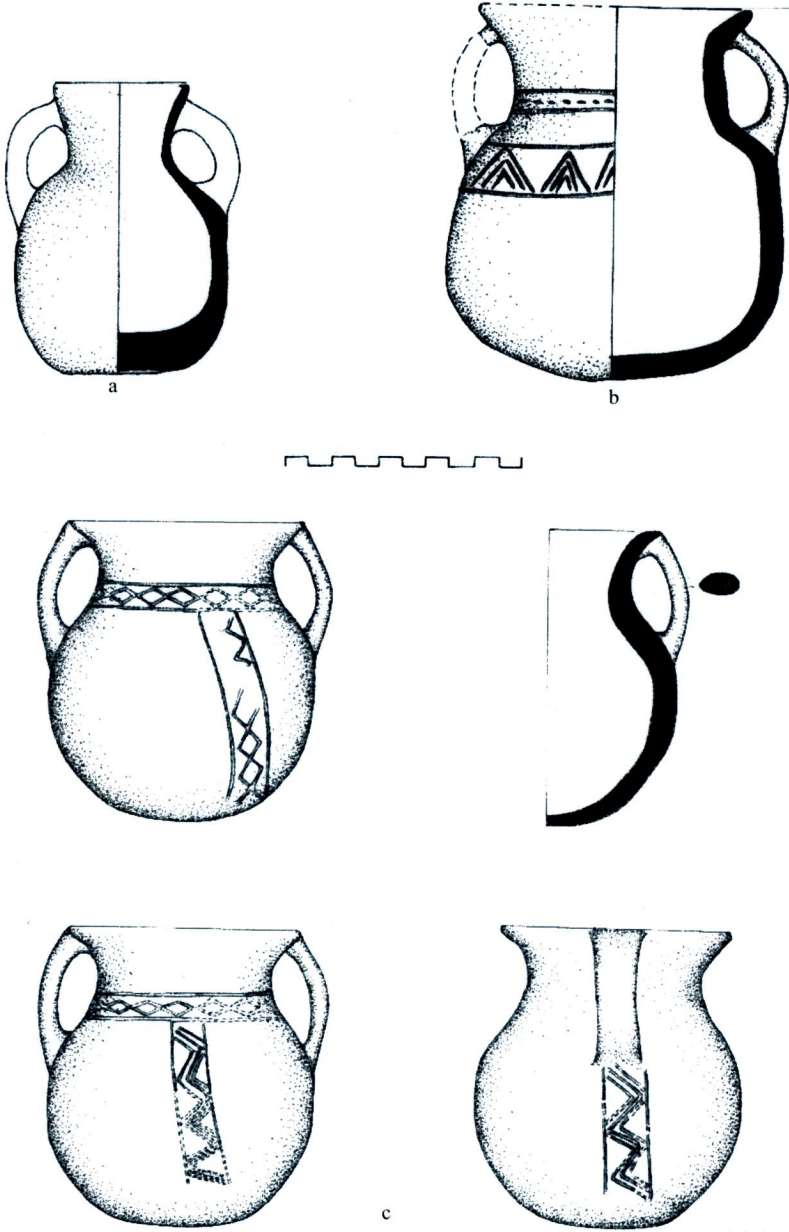

Levha 40 - İTÇ II kaplarından bazıları.

Plate 40 - EBA II: Some ceramic vessels.

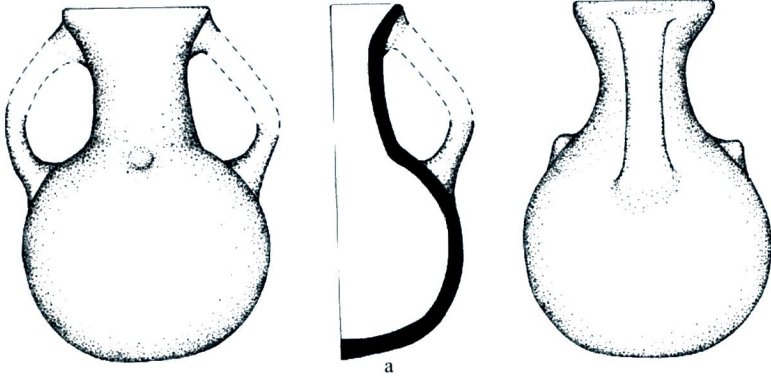

Levha 41 - İTÇ II'nin, kabartma bezekli gaga ağızlı testilerinden biri ile tek kulplu iki testi.
Plate 41 - EBA II: One beak-spouted jug with relief decoration and two jugs with a single handle.

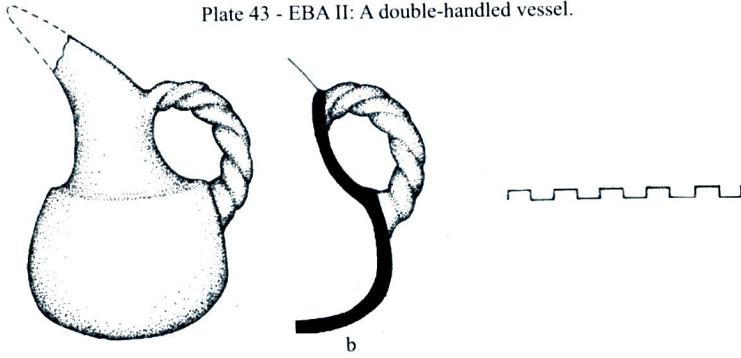

Levha 42 - İTÇ II'den yalın ve çizgi bezekli birkaç kap.

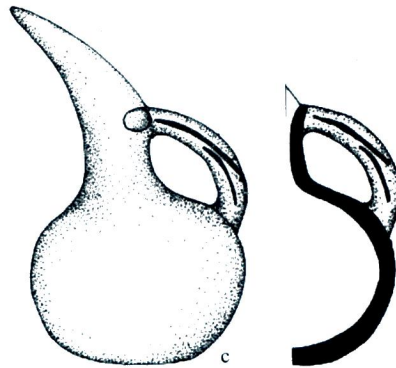
Plate 42 - EBA II: Some simple vessels with incised decoration.

Levha 43 - İTÇ II' ye ait çift kulplu bir kap.
Plate 43 - EBA II: A double-handled vessel.

b

c

Levha 43 - İTÇ II sonrası döneme ait (İTÇ II'den III'e geçiş veya İTÇ III) iki uzun gaga ağzılı testi.
Plate 43 - Two long-beak-spouted jugs from the post-EBA II period (transition from EBA II to EBA III or EBA III).

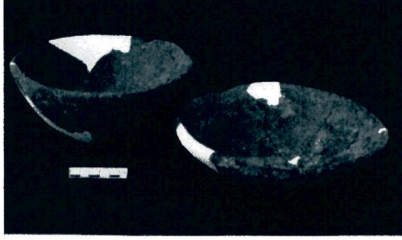
a

b

Levha 44 - 2004 ve 2006 yıllarında bulunmuş bazı İTÇ kapları.

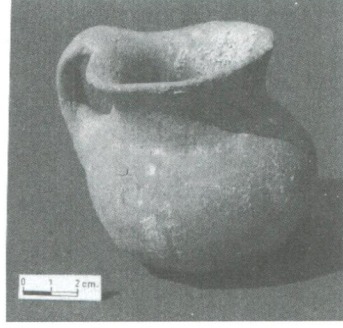
Plate 44 - Some EBA vessels uncovered in the 2004 and 2006 campaigns.

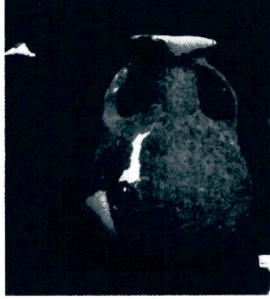
a

b

c

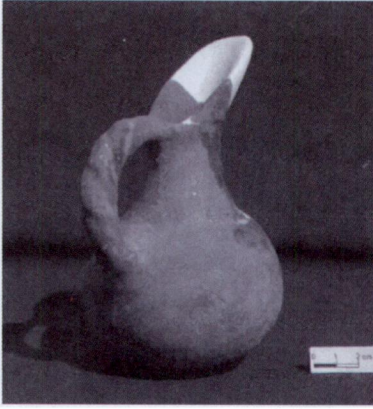
d

Levha 45 - İTÇ II'nin tipik kaplarından bazıları.

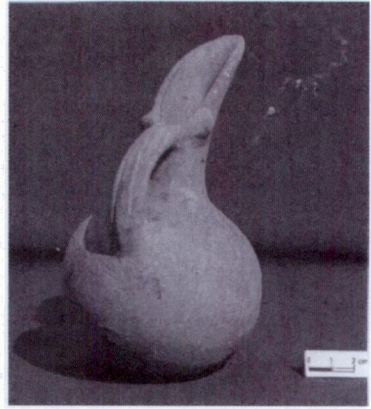
Plate 45 - EBA II: Some typical vessels of the EBA II.

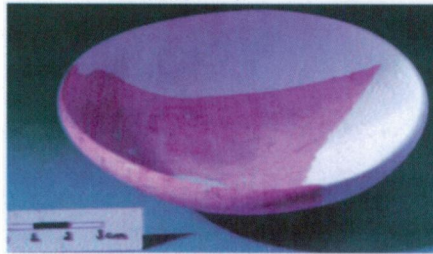
a

b

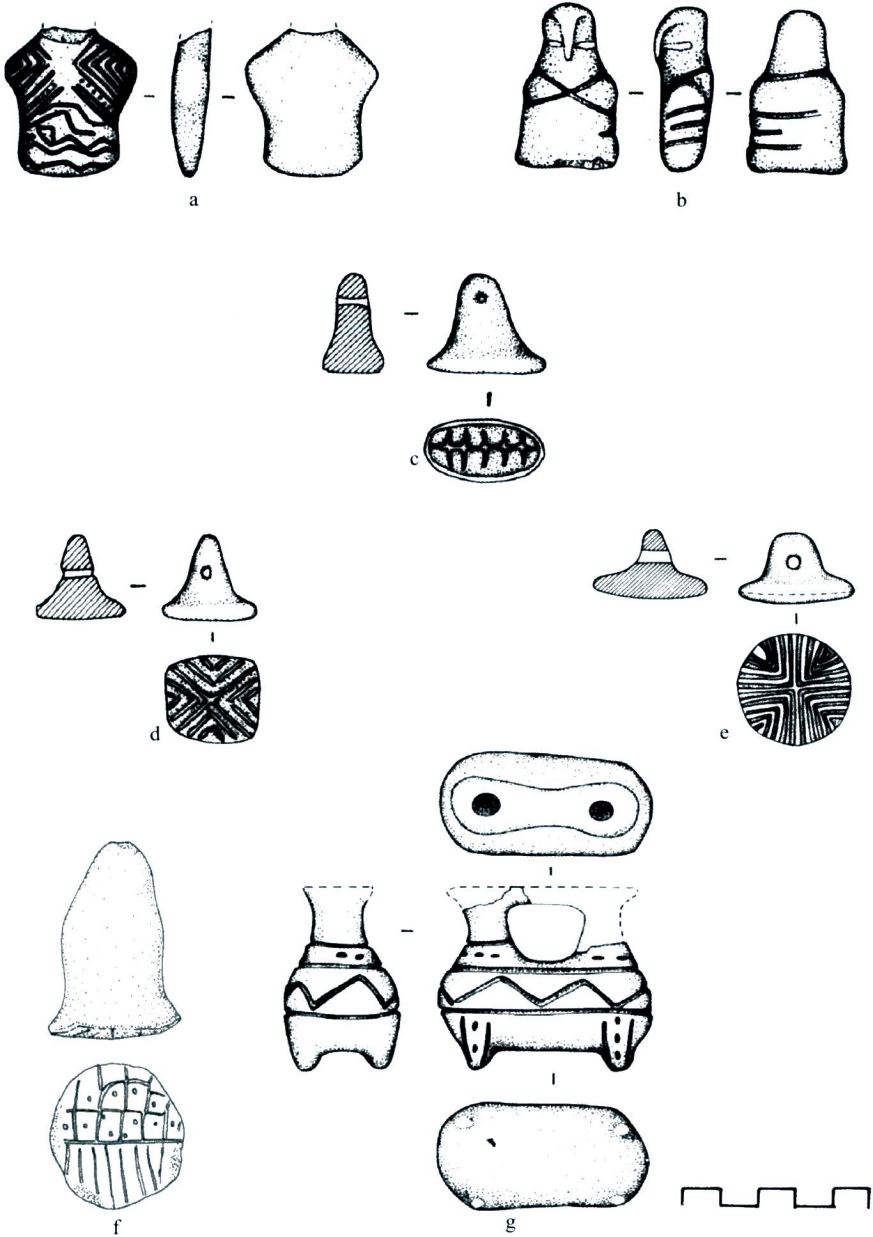
c

d

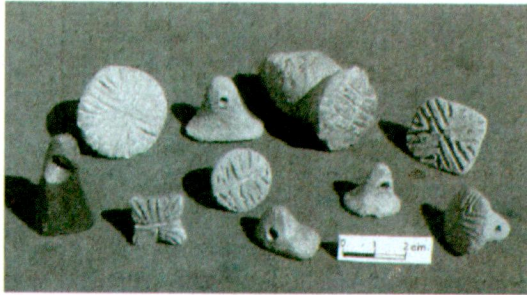
Levha 46 - İTÇ II'den sonraki dönemlere ait kaplardan. Üstteki tabağın (a) 'makara kulp'u, Bademağacı'nda bulunmuş olan tek örnektir. Sonuncu tabak (d), büyük olasılıkla Orta Tunç Çağı'na aittir.

Plate 46 - Some vessels from the post-EBA II period. The plate, on top, with 'spool-shaped lug' (a) is the only example of its kind in Bademağacı. The last plate (d) probably belongs to the Middle Bronze Age.

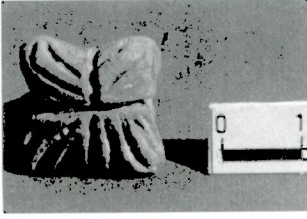

Levha 47 - İTÇ II'den idoller (a-b), basit damga mühürler (c-e), pt tıpa biçimli mühür (f) ve iki boyunlu minyatür ayrışik kap (g).

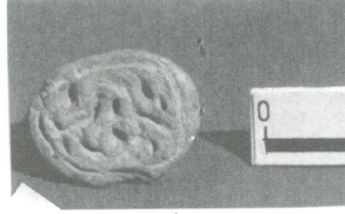
Plate 47 - EBA II: Idols (a-b), simple stamp seals (c-e), baked clay plug-shaped seal (f) and double-necked 'unusual' vessel (g).

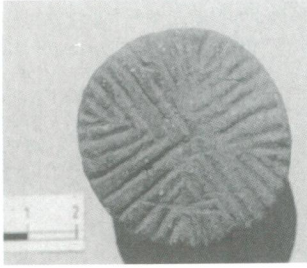
Levha 48 - İTÇ II'den idoller (a-b), ve iki ayrı sezonda ele geçen pt damga mühürler (c-d).
Plate 48 - EBA II: Idols (a-b) and baked clay stamp seals (c-d) uncovered in two different campaigns.

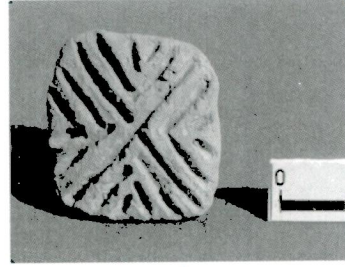
a

b

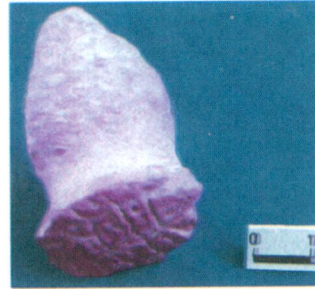
c

d

e

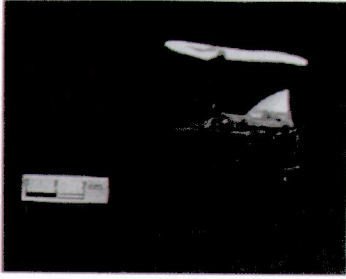
f

g

Levha 49 - İTÇ II'nin basit damga mühürleri (a-d), tıpa biçimli mühür (e-f) ve taştan yapılmış damga mühür (g).

Plate 49 - EBA II: Simple stamp seals (a-d), plug-shaped seal (e-f) and stone stamp seal (g).

a

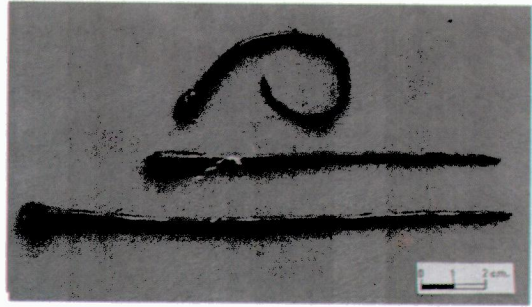

b

Levha 50 - İTÇ II'den iki boyunlu kap ile kuş şeklinde gövdeli bir diğer ayrışık kap (Ryton).
Plate 50 - EBA II: Double-necked vessel and another 'unusual' vessel in the forms of a bird (rhyton).

c

d

Levha 50 - Pişmiş topraktan, üzeri
nokta bezeli tıkaç (!).
Plate 50 - Baked clay plug (!) with
impressed dots.

Levha 50 - İTÇ II'nin tunç iğnelerinden bazıları.
Plate 50 - EBA II: Examples of bronze pins.

e

f

Levha 50 - İTÇ II'de bulunmuş bakır mühür.
Plate 50 - EBA: Copper seal.